

Захваљујем др Миомиру Гаталовићу, унуку сликарке Љубице Цуце Сокић, на уступљеној грађи за изложбу, на изузетној сарадњи, подршци и великом поверењу које ми је указао отворивши врата која воде у илустраторски свет наше уметнице.

Велику захвалност дугујем рецензенткињама каталога, Весни Лакићевић Павићевић, историчарки уметности, и проф. др Дијани Метлић на сугестијама које су на многе начине значајно унапредиле и обогатиле рукопис.

Захваљујем на драгоценим саветима и стручној помоћи госпођи Сањи Маринковић Божовић из *Полиџика новине и маџазини*, као и колегама из Народне библиотеке Србије:

Жељку Младићевићу
Славици Јанаћковић
Одељење за заштитицу, конзервацију и рестаурацију

Марији Богдановић
Библиографско одељење

Славену Попари
Одељење посебних фондова

Подршка и покровитељство
Министарство културе и информисања Републике Србије

ОТКРИВЕНИ СВЕТ ИЛУСТРАЦИЈЕ ЉУБИЦЕ ЦУЦЕ СОКИЋ

Народна библиотека Србије
Београд 2019

Аутор изложбе и каталога
Горана Стевановић

Аутор изложбе и каталога
Горана Стевановић

**ОТКРИВЕНИ СВЕТ ИЛУСТРАЦИЈЕ
ЉУБИЦЕ ЦУЦЕ СОКИЋ**

Издавач
Народна библиотека Србије
Скерлићева 1, Београд
www.nb.rs

За издавача
Ласло Блашковић

Уредник
Драган Пурешић

Рецензенти
Весна Лакићевић Павићевић
проф. др Дијана Метлић

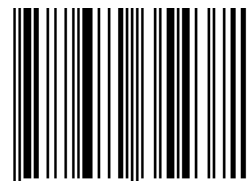
Лектура и коректура
Јелена Витезовић

Дизајн изложбе и каталога
Милош Нинковић

Штампа
Ретро принт, Београд

Тираж
300

ISBN
978-86-7035-437-1

9 788670 354371 >

ДВА КОДА ИСТЕ ПРИЧЕ – ИЛУСТРАЦИЈА И ТЕКСТ

„Илустрација књиџе није само ликовно представљање збивања у тексту већ равноправна креативна компонента књиџе у којој текст и илустрација формирају једну сложену симбиотичку целину. Тако добра и добро илустрована књиџа постаје један недељив уметнички предмет. Свако од нас може да у свом сећању нађе такве књиџе – матичне предмете који зраче из скоро заборављеног времена.“¹

¹ Svetlana Isaković, *Ilustracija dečijih knjiga* (Beograd: Muzej primenjenje umetnosti, 1985), [2].

Саживљена са природом текста, из којег израста и са којим је нераскидивим спонама везана, илустрација у књигама и часописима настаје у напору да се један тренутак у протицању времена издвоји, згусне и отме његовом току.² То је онај моменат који трепери јаче у очима илустратора, чекајући да буде визуелно конкретизован, чиме се ликовне форме уводе у јавни простор, учествујући у концепцији грађења визуелности. Осим што има улогу да објашњава и појашњава делове текста, илустрација настаје и наставља да постоји као „осамостаљени доживљај” у оним случајевима када се издиже изнад простог превођења речи у цртеж, постајући равноправан члан заједнице ликовних уметности. Од ње се очекује да синтезом ликовних елемената експонира текстуалну садржајност, делујући на синхрону ангажованост чула за аудитивно и визуелно. Она може бити тумач, украс, наметати се као „сапутник” текста, акцентовати одређене тренутке, а може и ћутљиво ићи својим путем независна од самог текста... Ипак, илустрација понајвише говори о своме творцу и његовом времену, потврђујући да је „уметност илустратора самосвојна уметност, да је не треба нужно тражити у најрепрезентативнијим примерима и симбиозама писац-сликар... та потврда садржана је у сваком напору илустратора”.³

У интеракцији илустрације и наративног предлошка „текст тече спорије” у односу на слику, стварајући имагинарни међупростор између писца и илустратора.⁴ Најбоља остварења дело су увек оних ликовних уметника који су текст разумевали као позив на дијалог, као „неограничени простор који се на метафорички и метонимијски начин додирује са задатим контекстом”.⁵ Илустрација надраста само пуко илустровање збивања у тексту, постајући равноправна компонента књиге, у којој текст и цртеж формирају сложену симбиотичку целину. Ипак, суштина проблема остала је деценијама иста – „како текст и илустрацију објединити у синтетички уметнички објекат” и преточити га у трајну садржајну, ликовну и уметничку вредност?⁶ Користећи разноврсне ликовне елементе, илустратор успоставља визуелну комуникацију са садржајем текста и читаоцем, односно посматрачем, а својим талентом и истанчаним сензибилитетом овај дијалог надграђује.⁷ Тежећи ка оригиналним решењима, он често

2 Ivan V. Lalić, „O ilustraciji”, у *Izložba jugoslovenskih ilustratora 62* (Београд: Уметнички павилјон, 1962), [3].

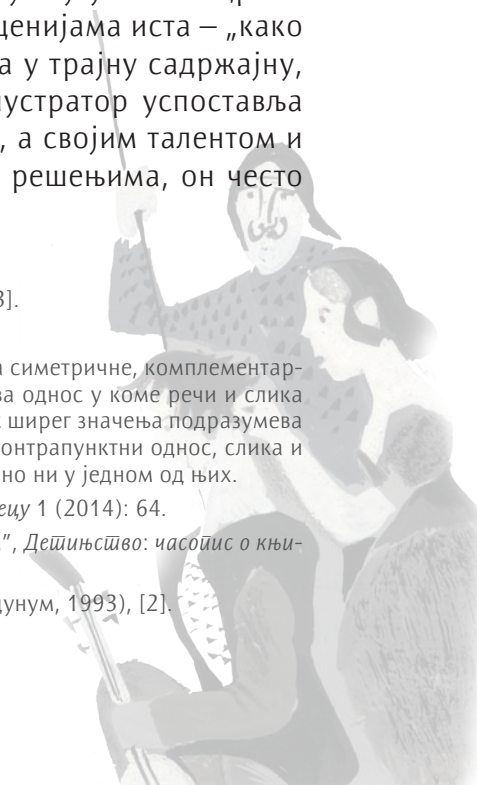
3 Исто, [3].

4 Марија Николајева односе између вербалног и визуелног у књигама које садрже оба медија дели на симетричне, комплементарне, контрапунктне, контрадикторне и односе ширег значења. Под термином симетричан подразумева однос у коме речи и слика преносе исту информацију; у комплементарном односу речи и слика узајамно се допуњују, док однос ширег значења подразумева проширење простора речи сликом или обрнуто – проширивање значења слике речима. Стварајући контрапунктни однос, слика и текст преносе различита значења, а њиховом сарадњом ствара се ново, које није имплицитно садржано ни у једном од њих.

5 Зоран Д. Пеневски, „Стратегије илустровања књига за децу”, *Детинство: часопис о књижевности за децу* 1 (2014): 64.

6 Сенка Р. Влаховић Филипов, „Илустрација књига за децу у време развијених визуелних комуникација”, *Детинство: часопис о књижевности за децу* 4 (2014): 102–103.

7 Весна Лакићевић Павићевић, *Изложба: илустрација сликарска визија* (Београд: Мала галерија Сингидунум, 1993), [2].

Петар Кочић, *Вуков тај*, Београд, 1949.

третира страницу књиге као целину, а илустративним елементима задире у ткиво штампаног текста.⁸

Поставља се питање да ли илустратор читаоцу (макар и оном најмлађем) неминовно намеће свој визуелни доживљај текста и, ако је већ тако, како текст визуелизовати довољно атрактивно, „како га потенцирати, подржати... како му се прилагодити, или обрнуто, како да ликовни елемент превагне у односу на текст?“⁹ Ту до пуног замаха долази ауторски печат илустратора, специфичност, посебност и препознатљивост његовог ликовног израза, а задати мотиви престају да буду естетско ограничење за илустровање.

Однос илустрације и текста одувек је био вишеслојан, да би последњих деценија ликовни елеменат у многим примерима литературе за децу превладао над текстуалним. Од седамдесетих година прошлог века, ширењем постмодернизма, како примећује теоретичарка Тања Мастнак, општи став између визуелног и текстуалног се променио.¹⁰ У данашњој ери визуелних комуникација статус илустрације као облика уметничког изражавања и дела индустријског дизајна подигнут је на виши ниво, подупрт снажно умреженим видовима комуникације. Упоредо са експанзијом фотографије као медија у ери дигиталне илустрације, мануелна илустрација рађена традиционалним техникама (оловка, туш, водене боје...) и даље ужива посебан статус.¹¹

8 За илустратора, текст је „могући елемент у компоновању архитектуре стране“, било да ствара ново композиционо решење или да једноставно комбинује ликовни прилог са текстом. Са друге стране, ангажовани однос развија се у моменту када се ликовна интерпретација везује непосредно за сам садржај текста.

9 Сенка Р. Влаховић Филипов, „Илустрација књига...“, 103–104.

10 Тања Мастнак — словеначка историчарка уметности и ликовна критичарка. Цитирано према: Сенка Р. Влаховић Филипов, „Илустрација књига за децу...“, 102.

11 Различитим сегментима и историјским развојем илустрације код нас бавила се посебно Весна Лакићевић Павићевић, УЛУПУДС; у Музеју примењене уметности до сада је одржано више изложби посвећених илустраторима у Србији, међу којима: Марко Крсмановић: изложба илустрације (1977); Илустрације ђесам Јована Јовановића Змаја (1983); Илустрација дечијих књига (1985); Илустрациони Полишкиној забавника (2007); Аутиобиографија: ретроспективна изложба Душана Петричића (2008); Ида Ђирић: илустрације (2009).

У том контексту, илустрација намењена децјем и омладинском узрасту чини посебан вид визуелног изражавања, који илустратора ставља пред двоструки задатак – да води рачуна о захтевима и очекивањима детета коме је илустрација намењена, као и да има у виду основни текст, коме се мање или више прилагођава. У књизи за децу, више него другде, илустрација је мали ватромет, мала експлозија заустављеног тренутка.¹²

Бити илустратор децје књиге стога је врло деликатан, одговоран и сложен задатак, за чије решавање није довољан само квалитет цртежа, већ танано осећање за узраст, начин мишљења, мотивацију и логику маште оне публике којој се обраћа.¹³ Напуштајући сву уметничку зрелост коју је стекао, као и ликовне навике, интелектуална и животна искуства, како би био успешан, илустратор и сам мора да постане дете, препуштајући се пориву игре сачуваном у себи.

Дете има непомућену илузију да се пред његовим очима, пред њиме и око њега одвија једно животно збивање у коме и само учествује.¹⁴ То потпуно уживљавање у ситуације у којима су брисане границе између имагинарног и реалног света, тај занос који је својствен младалачкој природи, дозвољава да у поетској представи дете и само постане актер и буде учесник у збивању. Децје сазнавање живота једноставније је него код одраслих, о представама света оно сазнаје кроз игру, слику и причу. На овом

[Ирачке], око 1950. необјављена илустрација, темпера, 25 x 45 cm
прив. власништво

¹² Ivan V. Lalić, „O Ilustraciji...”, [6].

¹³ Svetlana Isaković, *Ilustracija...*, [1].

¹⁴ Slobodan Ž. Marković, *Zapisi o književnosti za decu* (Beograd: Naučna knjiga, 1991), [5].

Развој југословенске модерне „књижне графике“ као самосталне ликовно-графичке дисциплине почиње педесетих година прошлог века, ослобађањем од догми социјалистичког реализма.²⁰ Упркос неблагодоклоним условима, илустрација књига у Србији у послератном периоду одликује се разноврсношћу техника и облика, дајући допринос стилу и укусу времена. Изглед књиге одувек је одражавао друштвене околности и био пратилац тенденције владајућих уметничких праваца. У временима када се тешко прихватала чињеница да илустрација напушта пуко препричавање текста и користећи ликовна средства постаје равноправни чинилац књиге, наши сликари и графичари били су посвећени идеји да илустрацију у књигама и часописима за децу подигну на ниво аутономне гране примењене уметности, утичући истовремено на просперитет струке илустратора.

У модерној производњи књиге, сарадња великог броја сликара заузима значајно место.²¹ Захваљујући уметницима, према речима Катарине Амброзић, књига је одавно постала „динамични уметнички објекат врло различитих аспеката, који тежи да све мање делује као производ штампе а све више да се приближи... некој врсти сликареве бележнице, како би што више чувала траг непосредне уметникове креације.“²² Елементи као што су врста хартије, величина ликовног прилога, однос белих и црних пасаж, ефекти боје, уметнику служе за постизање финалног графичког решења. По битним стилским карактеристикама, илустрована књига је увек изданак свога времена, ликовних оријентација и естетских схватања. У поређењу са прошлим епохама, када је обрада књиге била одређена канонима, изглед савремене књиге одражава слободу уметничке креације илустратора.²³ Илустрација компонована уз текст, осим наслеђених елемената из прошлости комбинованих у нова композициона решења, јавља се у неколико видова: као композиција инспирисана садржајем текста; као слободна илустрација (која заузима самостално целу страницу књиге); и, коначно, као композиција која носи обележје индивидуалног уметничког стила, а може имати алузивне или симболичне везе са текстом.²⁴

Литература која се бави приказом и оценом савремене уметничке илустрације, односно естетским, а не техничким аспектом књиге, није бројна. На том подручју истичу се Французи јер су и њихова остварења најдоминантнија у овој грани примењене уметности. Спорије и знатно скромније и српски илустратори следе оно што се на том подручју збивало у свету.

20 Богдан Кршић, „Графичко дело посвећено деци“, *Сијнум*, 25 (2015): 8.

21 Познати сликари – П. Пикасо (*Pablo Picasso*), М. Ернст (*Max Ernst*), А. Матис (*Henri Matisse*), Ж. Брак (*Georges Braque*), В. Кандински (*Василий Васильевич Кандинский*), чланови групе *Наби*: П. Бонар (*Pierre Bonnard*), М. Дени (*Maurice Denis*), између осталих, опробали су се и као илустратори.

22 Катарина Амброзић, „Осврт на модерну уметнички илустровану књигу: период после Другог светског рата у Србији“, у *Зборник Музеја примењене уметности* бр. 11 (Београд: Музеј примењене уметности, 1967), 123.

23 Слобода форме огледа се у избору формата илустрације, типу слова и оригиналности илустрованог прилога.

24 Подела преузета из: Катарина Амброзић, „Осврт на модерну уметнички илустровану књигу...“, 126–127.

О феномену развоја илустрације у Србији, базираном на појединачним примерима, није се до сада много писало. Традиционална изложба *Злаћно ћеро Београда* показала је континурано интересовање за илустрацију манифестационог карактера.²⁵ Техничка ограничења укоренењена у нашој средини, произашла из неповољне економске ситуације, умногоме су успорила и условила скромна решења савремене илустроване књиге у односу на велике европске центре.²⁶ То никако не значи да, са друге стране, није било довољно талента и креативног уметничког потенцијала. Имајући на располагању скроман избор у погледу хартије и штампе, уметник је био принуђен да књигу декорише користећи њему знане технике, транспонујући своју замисао у цртеж рађен тушем, оловком или темпером. Често су ти ситни прилози расути по књигама неправедно занемарени, а управо они откривају уже професионално опредељење уметника, чувајући непосредност доживљаја и спонтаност реаговања, а често и одлике стила свог творца.

Модерни период илустроване књиге развијао се у сенци великих ликовних праваца, неминовно маркирајући смену ликовних концепција.²⁷ Много више, илустрација се поклапала са стилском оријентацијом коју уметник заступа у штафелајном сликарству. У међуратном периоду појављују се представници нове генерације уметника везаних за одређене издавачке куће, за које илуструју различите едисије књига. Тако је за књижару *Найпредак* омоте и илустрације радио Момчило Настасијевић, за књижару *Време* илустровао је

Илустрација Предрага Пеђе Милосављевића у књизи Стевана Сремца *Изабране приповешке*, Београд, 1951.

25 *Злаћно ћеро Београда* покренули су Удружење ликовних уметника примењених уметности Србије и РУ „Буро Салај“ у Београду, 1959. године, као смотру најбољих југословенских аутора и њихових остварења у области илустрације, уз учешће аутора из иностранства. Овај тип изложбене активности, који и данас траје, допринео је развоју илустрације, уз оцену годишњих резултата у овој области.

26 Техничка ограничења односе се на скроман квалитет папира који је уметнику био на располагању; на пласман књиге везан за подручје локалног карактера, као и на висину уложених новчаних средстава.

27 Илустрација доживљава нагли процват у другој половини 19. века. Грађанско друштво прихвата све значајнију улогу детета у породици и друштву — од породичних портрета до улоге у школском систему. Последице, долази до појаве већег броја чаописа за децу, у којима предњачи Змајев *Невен*.

француски ђак – Драгослав Стојановић, Младен Јосић радио је насловне стране за књижару С. Б. Цвијановића. Популарне едиције „Геце Кона“ опремили су Момчило Марковић и Владимир Жедрински (*Владимир Иванович Жедринский*), а млађа генерација, којој припадају Антон Хутер, Матија Зламалик и Ђурђе Теодоровић, радила је насловне стране за издања *Нолиша*, илустрације за уџбенике средњих и основних школа.²⁸

У периоду после Другог светског рата у Србији се појављује велики број илустратора међу сликарима, вајарима и графичарима, који су снажно утицали на токове развоја модерне илустрације, смењујући претходну генерацију професионално опредељених илустратора, попут Бране Цветковића, Бранка Радуловића, Стевана Никшића, Миливоја Мауковића и др. Њихови различити поетски изрази обликовали су илустрацију у књигама и штампима, дајући јој обележје модерних уметничких праваца. Тада је наступио један од најужбудљивијих и најплоднијих периода у историји српске илустрације, у чему су нарочито предњачили дечји и омладински листови и часописи. У првим послератним годинама, у оквирима примењене уметности, посебно се неговао плакат, а истовремено је на интензитету добила и опрема књига – од насловне стране, фронтисписа, до илустрација и вињета. Да се на илустрацију гледало као на подређену ликовну дисциплину, сведоче и речи сликара и илустратора Радомира Стевића Раса: „Наша уметност је дефицитарна... па још није ни цењена довољно, јер се обично мисли да је то нешто узгредно, да књизи није неопходна слика. Као да се књижевна култура може одвојити од ликовне...”²⁹

У периоду пре Другог светског рата приватни издавачи су штедели на опреми књига, пружајући скроман простор ликовним уметницима, док у поратним годинама расте бројност, као и уметничка вредност њихових радова.³⁰ Поред великог утицаја руских уметника који су после Октобарске револуције дошли

Десанка Максимовић о себи, *Змај*, темпера, 8,2 x 20,5 cm
прив. власништво

28 Павле Васић, *Примењена уметност у Србији: 1900-1978: пролећна за историју примењених уметности* (Београд: Удружење ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије, 1981), 28–31; Pavle Vasić, „Umetnička oprema knjige u Srbiji do 1941.”, *Knjiga i svet*, 8-9 (1958): 3.

29 Radomir Stević Ras, „Zašto nastojim da budem što manje zavisn od profesije kojom se bavim”, *Yugopapir*, <http://www.yugopapir.com/2017/09/radomir-stevic-ras-zasto-nastojim-da.html> (преузето 12. 1. 2018).

30 Pavle Vasić, „Umetnička oprema knjige u Srbiji do 1941”..., 55.

у Србију, значајна улога припада српским сликарима, графичарима и карикатуристима оријентисаним према експресионизму, асоцијативном или поетском сликарству, дали сопствени печат развоју илустрације и стрипа.³¹ Захваљујући групи предратних сликара и илустратора који су истраживали нове уметничке форме, попут Пеђе Милосављевића, Ивана Табаковића, Душана Ристића, Младена Јосића, Марка Крсмановића, Мила Милуновића, илустрација се помније проучава у оквирима ликовне и примењене уметности. Проналазећи ослонац у сликарству као својој основној делатности, полазили су од сопственог емотивног доживљаја текста, афирмишући својом креативношћу, индивидуалним приступом и личним ауторским печатом струку илустратора. Том кругу српских уметника који су илустрацију подigli на ниво аутономне ликовне дисциплине, а текст надградили сопственом визијом стварности, припада и сликарка академик Љубица Цуца Сокић.

31 Руски уметници који су оставили највише трага на пољу илустрације у Србији: Владимир Жедрински – сценограф, костимограф и карикатуриста, Ђорђе Лобачев (*Юрий Павлович Лобачев*), један од најзначајнијих аутора српског и југословенског стрипа, Иван Шеншин (*Иван Иванович Шеншин*), илустратор култних стрипова: *Доживљаји Мике Миша* и *Храбри војник Швејк*.

ПРВИ КОРАЦИ ЉУБИЦЕ ЦУЦЕ СОКИЋ У СВЕТУ ИЛУСТРАЦИЈЕ

„Када нам се у новој кући враће усјомене на сјаре домове, ми одлазимо у земљу Нејокрејној Дешињсјва и доживљавамо фиксацију среће. Окрејљујемо се доживљавајући поновно сећање на зашћићеносћ. Нешћо зашворено мора да чува усјомене, ошћављајући им њихове валере слика. Сећање на сјољни свей неће никада имаши исћу шоналносћ као сећање на кућу. Евоцирајући сећања на кућу, ми сабирамо валере снова.“³²

32 Gaston Bašlar, *Poetika prostora* (Beograd: B. Kukić, Čačak: Gradac, 2005), 29.

Посматрано у целини, стваралаштво Љубице Сокић одвијало се паралелно на плану штафелајног сликарства и илустровања. Илустрација не одражава њено целовито стваралаштво, већ означава само један аспект. Ликовни критичари су у највећој мери разматрали бројна питања везана за периодизацију фаза, репертоар мотива, схватање форме и повезивање сликарског чина са унутрашњим доживљајем, који неоспорно чини саму бит њене уметности.³³ У свему што ју је окруживало видела је могућност визуелне транспозиције. Дела малих димензија, обојена интимистичком поетиком и башларовским схватањем простора, оплемењене фактуре, хармоничних односа ликовних елемената, у којима ништа не нарушава склад, у сагласју су са њеном постојањем, смиреном личношћу. У сликарству доминирају мотиви мртвих природа, урбаних визура и фигуралних представа које обогаћују слику о њеном поетичном виђењу света. „Иницијација” у сферу апстрактног, почетком педесетих, надовезује се на предратни интимизам када полази од Сезанових (*Paul Cézanne*) и Бракових кубистичких решења.³⁴ Тада креће ка новом начину дефинисања предмета, досежући тачку коју је касније означила као прекретницу у свом раду.

Ове године навршава се сто пет година (1914) од рођења Љубице Сокић, као и осамдесет година од њене прве самосталне изложбе (1939) одржане у Павиљону „Цвијета Зузорић” у Београду. Сложићемо се са речима Ирине Суботић, да је о стваралаштву Љубице Сокић немогуће говорити независно од њене личности.³⁵ Ова два ентитета чине нераскидиву спону, преплићу се и сведоче да само уметник који је целим бићем одан свом позиву, за кога су „живот и сликарство једно”, може оставити за собом дела која су сведена на мере његове природе.

Љубица Сокић у свом аџељеу, из фонда НБС

33 О сликарском опусу Љубице Сокић писали су најугледнији ликовни критичари и историчари уметности, међу првима: Ирина Суботић, Марко Челебоновић и Никола Кусовац, у млађој генерацији, Јасмина Чубрило, Дијана Метлић и други.

34 Јасмина Чубрило, „О чистом сликарству Љубице Сокић: од наративног до дескриптивног” у *Љубица Сокић и њено доба*, ур. Милан Лојаница (Београд: Српска академија наука и уметности, 2015), 20.

35 Ирина Суботић, *Љубица Цуца Сокић: 1914-2009* (Деспотовац: Центар за културу Свети Стефан деспот српски, 2009), 3.

Луис Керол, *Алиса у чаробној земљи*, 1962.
необјављена илустрација, комб. техника,
50 x 25 cm, прив. власништво

Сликаство Љубице Сокић тема је више монографија и каталога, али сегмент њеног стваралаштва посвећен илустровању књига и часописа, првенствено за децу, остао је у сенци, отварајући могућност за даља истраживања и будућа читања.³⁶ О илустрацијама које је радила, у највећем броју у периоду после Другог светског рата, сазнајемо тек спорадично, кроз понеку фусноту у каталозима посвећеним њеном сликарском опусу, кратак осврт и текстове који не дају синтезу њеног комплетног ликовног пута у свет илустрације. Чињеница је да се илустрацијом књига и часописа паралелно бавила током највећег дела своје уметничке каријере, од 1935. све до 1980. године. Тек када је уприличена изложба у Графичком колективу 1989. (којом је обележено пола века од њене прве самосталне изложбе у „Цвијети Зузорић“), у пратећем тексту Весне Лакићевић Павићевић скренута је пажња на допринос Љубице Сокић уметности илустрације, на њену „моћ проницања у дечју психу“ и дочаравања бајковитовог невидљивог света.³⁷

Божидар Тимотијевић у истом каталогу примећује да њени цртежи „подсећају на топлину дома... на благост родитељских речи... на вечно зрачење прохујалог времена у нама... на неки немушто неприметан начин уводи нас у тај толико блиски, а ипак... сваким даном све даљи свет детињства.“³⁸ У часопису *Ликовни животи* изложба је позитивно оцењена, као „откривалачка“, корисна и занимљива,

36 О животу и сликарству Љ. Сокић више у: Миливој Николајевић, *Љубица – Цуца Сокић* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1981), 101–106; Sreto Bošnjak, *Ljubica Cuca Sokić* (Beograd: Udruženje likovnih umetnika Srbije, 1987), 5–130; Никола Кусовац, „Дело Љубице-Цуце Сокић“, *Лешојис Мајице српске*, 115 (1988): 1039–1047; Vesna Lakićević-Pavićević, „Intimista, poetski realista, fantasta: o slikarstvu Ljubice Sokić“, *Savremenik* 1-2 (1989): 192–194; Ирина Суботић, *Уметности Љубице Цуце Сокић* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1995), 5–148; I. Subotić, A. Čelebonović, *Ljubica Cuca Sokić* (Beograd: Topu: Vojnoizdavački zavod: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2003), 7–130; Никола Кусовац, *Љубица-Цуца Сокић: 1914-2009*: Галерија РТС-а, Београд, 18. март – 02. мај 2009 (Београд: Галерија РТС-а, 2009), 1–23.

37 Vesna Lakićević Pavićević i Božidar Timotijević, *Ljubica Cuca Sokić: ilustracije: 3-22. aprila 1989.* (Beograd: Galerija grafički kolektiv, 1989), [3].

38 Исто, [1].

иако не без одређених елемената сентименталности. Даље, наводи се да је илустраторска авантура уметнице почела отприлике истовремено када и сликарска, око 1934, а да се у овој ликовној дисциплини Цуца приклањала „доброј старој пракси реализма“. Као дискретна и педантна личност, одувек је била пуна поштовања за туђи рад, овога пута писца и графичког уредника. Она уважава, са друге стране, и младог читаоца, чиме је наглашена одређена васпитна улога, сматра аутор прилога. „Тај начин мишљења данас је редак: јер уметник је онај око кога се све врти, барем је тако у илустрацији.“³⁹

У каталогу изложбе *Илустрација: сликарска визија* (1993) поред цртежа излагача – сликара и графичара, нашле су се и две илустрације Љубице Сокић за лист *Полетарац*.⁴⁰ В. Павићевић закључује – „међу илустрацијама Љубице Сокић количник емоција је исти – према сопственом доживљају стварности и према доживљају текста“.⁴¹ Ирина Суботић у каталогу изложбе из 1995. истиче да је „та преданост илустрацији била део њеног знатижељног карактера и спремности да претаче своја животна искуства у нове облике.“⁴²

Поводом изложбе цртежа Љубице Сокић у Галерији „Хаос“, одржаној у Београду 2014, Борка Божовић дала је кратак осврт на Цуцино бављење илустрацијом, спомињући „да је правила белешке у пролазу, при посматрању деце у игри, на улици, у типичним позама.“⁴³ Потом, у *Зборнику* са научног скупа одржаног у част рођења Љубице Сокић, Дра-

Луис Керол, *Алиса у чаробној земљи*, 1962.
необјављена илустрација, комб. техника,
49 x 24 cm
прив. власништво

39 В. Лј., „Ljubica Sokić kao ilustrator“, *Likovni život* br. 10/11 (1989): [2].

40 На изложби *Илустрација: сликарска визија* биле су представљене илустрације Момчила Антоновића, Анђелке Бојовић Вуковић, Стојана Ђелића, Босилке Кићевац, Марка Крсмановића, Душана Миловановића, Милице Радовановић, Тодора Стевановића и др.

41 Весна Лакићевић Павићевић, *Изложба: илустрација сликарска визија...*, [5].

42 Ирина Суботић, *Уметност Љубице Сокић* (Београд: САНУ, 1995), 53.

43 Борка Божовић, *Љубица Сокић: цртежи* (Београд: Галерија Хаос, 2014), 12.

гана Ковачић анализира је њене илустрације на примерима културних часописа – *Полетшарац* и *Змај*, у контексту визуелне културе шездесетих година 20. века.⁴⁴

Да је илустрација заиста била уткана у стваралачко ткиво уметничког пута Љубице Сокић говори и чињеница да је учествовала на шест изложби илустрације, у периоду од 1959. до 1993. године, реализованих у РУ „Ђуро Салај“, Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“, Музеју примењене уметности и Графичком колективу у Београду. На првој изложби илустрације – *Златно перо Београда* у РУ „Ђуро Салај“ 1959. биле су изложене илустрације Љубице Сокић за часопис *Полетшарац*, рађене темпером; на изложби одржаној 1961, на којој су по трећи пут београдској публици представљени резултати сликара и графичара који су се посветили илустрацији и ликовном стварању везаном за књиге и часописе, новину је чинио самосталан избор аутора, без учешћа жирија.⁴⁵ Одабир Љубице Сокић опет је био везан за илустрације у листовима *Полетшарац* и *Змај*. Следеће, 1962. године, организатори изложбе *Златно перо* (УЛУС и РУ „Ђуро Салај“), свесни значаја илустрације за издавачку делатност, на иницијативу групе београдских уметника, одлучили су да изложба добије југословенски карактер. На њој је учествовала Љубица Сокић са илустрацијама за књигу *Алиса у чаробној земљи*, заједно са још педесет илустратора из целе земље, који су се представили публици својим најбољим ликовним остварењима из протекле године. На седамнаестој изложби југословенске илустрације, уз учешће излагача из иностранства, одржаној у Музеју примењене уметности у Београду 1975, учествовали су уметници: Злата Билић, Ида Ђирић, Босиљка Кићевац, Александар Клас, Иван Кушанић, Ђорђе Милановић, Милан Циле Маринковић и Миодраг Бата Кнежевић.⁴⁶ За ову изложбу одабране су четири илустрације Џуце Сокић, рађене за лист *Полетшарац* 1974. („Мала

Илустрација за књигу Десанке Максимовић *Heћu овим возом*, Београд, 1965, темпера, 9 x 11 cm прив. власништво

44 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић и југословенска визуелна култура шездесетих година XX века“ у *Љубица Сокић и њено доба: 1914-2009-2014*, ур. Милан Лојаница (Београд: САНУ, 2015), 137–151.

45 *Изложба илустрација Златно перо Београда 61* (Београд: Раднички универзитет „Ђуро Салај“, 1961), [1].

46 *Zlatno pero Beograda 75: katalog sedamnaeste izložbe jugoslovenske ilustracije uz učešće izlagača iz inostranstva* (Београд: Удружење ликовних уметника применене уметности Србије, 1975), [3–25].

ноћна музика" Лудвига Ашкеназија, „Најтежи на свету" Марије Ђуричкове, „Један дан мога оца" Добрице Ерића и „После гозбе" Ј. Ј. Змаја).⁴⁷ Двадесет година касније, на изложби *Илустрација: сликарска визија* (1993) приказане су две илустрације рађене за последње бројеве *Полетарца* („Алиса" и „Бата Лажа и тужна принцеза").

За свој илустраторски рад добила је и неколико важних награда – *Младо ђоколење* за илустрацију књига (1959); потом, плакету *Златно перо Београда* за најбољу илустрацију у боји – *Алиса у чаробној земљи* (1962).⁴⁸ Добитник је и награде *Невен* (1966) за илустрације у књизи *Нећу овим возом* Десанке Максимовић.⁴⁹ Била је члан жирија за доделу награда *Златно перо Београда* 1966, поред сликара Бориса Догана и Франца Михелича.⁵⁰

Шта је бављење илустрацијом значило за Љубицу Сокић? Да ли је то био само споредан пут који је одабрала не би ли обезбедила сигуран извор прихода у тешким временима после окупације, или је, цртајући ликове из маште, истински уживала? Илуструјући за децу, поново је могла да осети оно „стање унутрашње топлине и среће" које је обележило њено одрастање у топлом породичном окриљу, оживљавајући успомене на сеновите баште и дворишта обрасла у бршљан предратног Београда.⁵¹ „Пре него што ће бити бачен

Љубица Сокић, добитница награде *Младо ђоколење* за илустрацију дечјих књига, Змај, бр. 11, 1959.

47 Љубомир Никић, „[Љубица Сокић (библиографија)]" у *Годишњак САНУ* бр. 88, ур. Милутин Гарашанин (Београд: САНУ, 1981), [301]–371.

48 Плакете *Златног пера* додељиване су за остварења у појединим дисциплинама: илустрација за децу, илустрација поезије, илустрација белетристике, илустрација дневне штампе и часописа итд. У жирију за доделу награда налазили су се између осталих Михаило Петров, Зуко Џумхур, Иван Табаковић, Душан Ристић и др.

49 Награда *Невен* установљена је 1955. са циљем да афирмише стваралаштво за децу, ауторе и најуспелија остварења за децу у протеклој години. Додељује се за белетристику, илустрацију књиге и популарну науку. Претходни добитници за најбољу илустрацију до Љубице Сокић, били су: Даница Антић, Ђорђе Милановић и Сава Николић. Види: <http://www.prijatelji-dece-srbije.com/>

50 *Zlatno pero Beograda 66: VIII izložba Jugoslovenske ilustracije uz učešće izlagača iz inostranstva* (Beograd: Udruženje likovnih umetnika primenjene umetnosti Srbije, 1966), 3.

51 Ирина Суботић и Алекса Челебоновић, *Љубица Цуца Сокић* (Београд: САНУ, 2003), 13.

Илустрација за уводну шпицу филма *Пој Фира и јој Сѝира* у режији Соје Јовановић, 1957, темпера, 9,5 x 12 cm прив. власништво

у свет... човек бива положен у колевку куће... живот почиње добро, он почиње затворен, заштићен, сав утопљен...", записао је Башлар (*Gaston Bachelard*) у својој *Поеџици ѝросџора*.⁵² О томе говоре и сећања Љубице Сокић забележена у *Полетарицу*: „Понекад уђе у ходник зграде, у којој је провела детињство. У њему је све исто као што је било и пре више година — и плочице, и зидови, и као да ће се сваког тренутка однекуд појавити девојчица која је волела Алису и плакала због Пинокиа, али ње наравно више нема. У ствари — отишла је у своје слике и илустрације.”⁵³ Детињство је провела у непосредној близини зграде на Дорћолу у којој се налазила тадашња редакција листа *Змај*, са којим ће интензивно сарађивати каснијих година.⁵⁴

„Илустрација је уживљавање у већ постојећи, туђ доживљај, док цртеж или слика проистичу из сопственог доживљаја. Али ликовни проблеми су апсолутни исти”, речи су Љубице Сокић у интервјуу са Иваном Симеоновић.⁵⁵ Иако се често истиче да је имала утабан сликарски пут без скоковитих прелаза, који је пратила непрекинута стваралачка нит, и да није спадала у оне уметнике који своју делатност проширују на друга поља, осим илустрацијом, поменућемо да се повремено бавила и графиком, објављујући две мапе својих радова, 1989. и 1993. године, обе у издању Зорана Л. Божовића.⁵⁶ Мање је познато да је радила и скицу за уводну шпицу филма *Пој Фира и јој Сѝира* Соје Јовановић. О томе и сама каже — „скице за филм

52 Гастон Башлар, *Поеџика ѝросџора...*, 30.

53 Војислав Станојчић, „Љубица Сокић”, *Змај* бр. 12 (1978): 305.

54 Француска улица бр. 31.

55 Ивана Симеоновић, „Откриће неке смирености, неке сензибилне рационалности”, *Ликовне свеске* бр. 8 (1988): 70.

56 У Графичкој збирци Народне Библиотеке Србије чува се мапа са пет графика Љубице Сокић, поклон др Миомира Гаталовића, унука Љубице Сокић (Гм. 319).

сам схватила као илустрације”.⁵⁷ Опробала се, чињеница – само једном, и у свету позоришта, радећи нацрт за позоришни декор представе *Женидба* у режији Радоша Новаковића.⁵⁸

Пре него што кренемо у детаљнију анализу сликаркиног уласка у свет илустрације, а да бисмо боље разумели њен однос према писаној речи, начинићемо скроман покушај да завиримо међу књиге из њене личне библиотеке не бисмо ли боље разумели личност не само уметника, већ и читаоца.⁵⁹ По броју и разноврсности грађе обимна, а опет тематски профилисана библиотека, говори у прилог чињеници да је Цуца Сокић дуги низ година сакупљала, чувала и ишчитавала књиге, часописе и каталоге које је сама куповала, набављала преко пријатеља или добијала на поклон као једна од кључних фигура београдске културне сцене и као академик САНУ. Са колегама и пријатељима попут Недељка Гвозденовића радо је размењивала литературу, разговарајући о многим темама које нису биле уско везане само за уметност.⁶⁰ Као читалац имала је чист, јасан и дефинисан однос према књизи, градећи истанчан укус за уметнички доживљај на сличан начин како је то чинила у односу према слици. Иако би нам били драгоцен извор, од ње не очекујемо да оставља забелешке, цртеже и своја запажања на маргинама, она је књиге и листове, као и друге драге и њој блиске предмете, чувала као мале драгоцености са много пажње.⁶¹ Поред књига које је сама куповала, велики број добијала је на поклон. Издања домаћих аутора – Јована Јовановића Змаја, Десанке Максимовић, Милована Глишића, Боре Станковића, Петра Кочића,

[Алиса], око 1960, колаж, 25 x 12 cm
прив. власништво

57 Ивана Симеоновић, „Откриће неке смирености...”, 71.

58 Исто, 71.

59 Лична библиотека Љубице Сокић чува се у Одељењу Посебних фондова Народне библиотеке Србије. У току 2017, захваљујући вредном поклону породице Гаталовић, заокружена је библиотека-целина наше велике уметнице (која укључује сликарски прибор Љубице Сокић, предмете из атељеа, сликарску блузу, графику *Нарови*, портрет Љубице Сокић, *Аушлойоршреј у зеленој блузи*, три фотографије и диплому СКЗ). Уметница је 1991. поклонила Народној библиотеци Србије своју слику *Бела ћаса* (1989).

60 Невена Мартиновић, „Пастели Љубице Цуце Сокић у контекстима српске уметности шесте и седме деценије XX века” у *Љубица Сокић и њено доба* (Београд: САНУ, 2015), 116.

61 Из разговора са др Миомиром Гаталовићем (март 2017).

Они иду ђојодне, око 1950, цртеж оловком, 25 x 14,5 cm
прив. власништво

Бранка Ћопића, чија је дела на себи својствен начин оживела својим илустрацијама, нашла су се у њеној библиотеци.⁶² Као врстан илустратор, Џуца је поседовала радо читана издања најпопуларнијих писаца за децу, попут Андерсенових (*Hans Christian Andersen*) *Бајки*, *Снећуљице* браће Грим (*Jacob Grimm* и *Wilhelm Grimm*), *Алисе у чаробној земљи*⁶³ Луиса Керола (*Lewis Carroll*), *Црне сирепе* Роберта Луиса Стивенсона (*Robert Louis Stevenson*), *Земље келџа* Лилијуш Џонатана Свифта (*Jonathan Swift*) до *Пријовешки за децу* Бранка Ћопића и *Бајки* Гроздане Олујић. По сопственом признању, највише су јој лежале лирске теме, те је тако

било и са њеним читалачким укусом. Бајке и песме су јој у детињству много читали, а неке од омиљених биле су *Девојчица са шибицама*, *Алиса у земљи чуда*, *Пиноккио*, *Чуљавко Штанко*, као и *Певанија* Ј. Ј. Змаја.⁶⁴ У њеној библиотеци нашли су се и каталози *Злашћној ђера Београда*. Подсетићимо да је Љубица Сокић и сама била један од излагача и добитника ове престижне награде за најбољу илустрацију. Каталози врских илустратора – Босилке Кићевац или Душана Петричића, потом већи део бројева часописа за децу из педесетих и шездесетих година прошлог века, познатих управо по илустрацијама којима су се радовале генерације деце, део су ове вредне библиотеке.

Као и већина деце, почела је да црта веома рано. Понешто је научила од ујака и стрица, који су били добри цртачи, као и од мајке, која је везла.⁶⁵ У разговору са сарадником листа *Пионир*, Љ. Сокић о првим цртачким искуствима скромно каже: „иако нисам цртала боље од остале деце, волела сам цртање много. А за то је било највише времена када бих лежала у постељи, са хартијом и оловком у руци. Када би понестало хартије

62 Књиге које је илустровала Љубица Сокић из њене личне библиотеке део су изложбе *Ошкривени свети илустрације Љубице Џуце Сокић*.

63 Варијанта превода Станислава Винавера, код нас популарног под насловом *Алиса у земљи чуда*.

64 Војислав Станојчић, „Љубица Сокић“..., 304; из разговора са М. Гаталовићем (15. 10. 2018).

65 Исто, 304–305.

дошле су на ред празне странице великих књига..."⁶⁶ Један од тих сачуваних цртежа из времена када је Љубица Сокић била шестогодишња девојчица и данас се налази на страници књиге *Чујавко Сџанко*.⁶⁷

Још као млада ученица Уметничке школе, са двадесет година, прве праве илустраторске кораке начинила је у листу *Правда*.⁶⁸ Власник је (од 1916) био је њен отац, новинар, народни посланик и демократа – Манојло Маша Сокић.⁶⁹ Цуца га се сећа како је бдео над *Правдом*, која је, поред *Политике* и *Времена*, била најчитанији лист у периоду између два светска рата. Од 1935. до средине осамдесетих година прошлог века, Љубица Сокић ће илустрацијом оживети бројне књиге домаћих и страних писаца, као и најпознатије дечје листове.⁷⁰ О томе Војислав Станојчић каже: „После ослобођења, 1945. године, позвали су је да сарађује у часопису за децу *Пионири*, где је илустровала песме и приче. Дошао је затим *Змај* и *Полетарац*, а онда и књиге наших и страних писаца: Тургенева, Чапека, Десанке Максимовић, Лазе Лазаревића, Иве Андрића, Бранка Ћопића и многих других.”⁷¹ Више десетина илустрација показује да је и овом послу, као и свему чиме се у животу бавила, приступила студиозно, темељно и одговорно, остављајући неизбрисив траг уткан у темеље српске модерне илустрације двадесетог века. Поседовала је императивну потребу да се уметнички исказује кроз серије цртачких записа насталих спонтано – у игри и посматрању виђеног.

Први сачувани цртеж мале Љубице Сокић, на страници књиге Душана К. Андријашевића *Чујавко Сџанко*, 1920. прив. власништво

66 Аноним., „Шта је сараднику Пионира испричала у разговору сликарка Љубица Сокић”, *Пионир* бр. 22 (1956): 1.

67 Душ. [Душан] К. Андријашевић, *Чујавко Сџанко: златна књига за децу од 3 до 10 година* (Београд: Књиговезница и цинкографија Народ, 1920). На цртежу је представљена Слободанка Данка Гаталовић, сестра од тетке Љубице Сокић.

68 Формирана одмах након Првог светског рата, Уметничка школа је, захваљујући директору Момчилу Живановићу, била значајно упориште у културном животу Београда. На њеним темељима изникла је Академија ликовних уметности, данашњи Факултет ликовних уметности. Више о Уметничкој школи видети у: Станислав Живковић, *Уметничка школа у Београду 1919-1939* (Београд: САНУ, 1987).

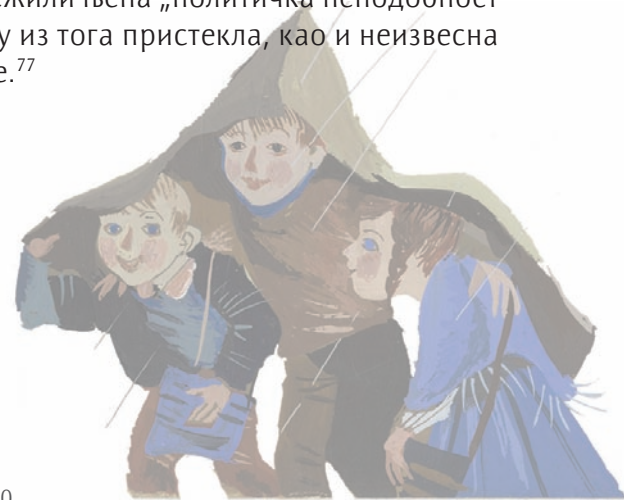
69 Ирина Суботић, *Уметност Љубице Цуце Сокић...*, 17.

70 Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Cusa Sokić...*, 49.

71 Војислав Станојчић, „Љубица Сокић...”, 304.

Драгоцено нам је сећање сликарке којим она осветљава ове почетке: „Бавила сам се дуго илустрацијом, углавном текстова за децу. Почела сам сасвим случајно, одмах после рата, када су били потребни илустратори за дечја издања часописа и књига... уносила сам пуно љубави у тај посао.”⁷² Иако је својим илустрацијама украсила вредна и популарна издања, остало јој је жао што није добила прилику да оживи *Алису у земљу чуда* и *Пиноккија*, радећи илустрације које су остале необјављене. Те две књиге заволела је још као дете, и пре него што је научила да чита.

Са друге стране, не можемо занемарити чињеницу да је егзистенцијални фактор био важан чинилац и битан окидач за почетак бављења илустрацијом. Недаће ратног доба нису заобишле њену породицу. На почетку Другог светског рата остала је без оца, чиме је срушено оно стање унутрашње топлине и среће уз које је стицала уметничко образовање отискујући се пут Париза, као највеће и незаобилазне уметничке метрополе онога доба.⁷³ Прве године по окончању рата донеле су низ тешкоћа, недоумица и тешких тренутака већини већ формираних уметника, њених колега, као и онима чије је сазревање било у току. Естетичка догма социјалистичког реализма ставила је многе уметничке личности на тешка искушења.⁷⁴ Критика која се односила на портрет који је радила 1946. била је усмерена на „декадентни изглед модела” у моменту када се од уметника очекивало да „бира оне мотиве који ће бодрити гледаоца на нова прегнућа, а не излагати га искушењу пасивне контемплације”.⁷⁵ Годину дана касније (1947), заједно са мајком и сестром, Љубица Сокић остала је без дома на Топчидерском брду и уједно простора за рад, а све до 1960, када је прешла у некадашњи атеље своје вољене професорке Зоре Петровић, сликала је и цртала у најтежим условима.⁷⁶ Тај период, који су обележили њена „политичка неподобност као припаднице предратне буржуазије, различита понижења која су из тога пристекла, као и неизвесна борба за егзистенцију” проткани су окретањем ка свету илустрације.⁷⁷

72 Ивана Симеоновић, „Откриће неке смирености...”, 69–70.

73 У Паризу борави у периоду 1936–1939.

74 Никола Кусовац, *Љубица Цуца Сокић: годину после* (Београд: Абдитус Арс, 2010), 10.

75 Алекса Челебоновић, *Љубица Цуца Сокић: 1937-1977* (Београд: Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић”, 1978), 15.

76 Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Cusa Sokić...*, 21.

77 Миомир Гаталовић, „Сећање на један разговор са Цуцом Сокић”, у *Љубица Цуца Сокић: годину после* (Београд: Абдитус Арс, 2010), 3.

ИЗВОРИШТЕ БАЈКИ У ИЛУСТРАЦИЈАМА ЉУБИЦЕ СОКИЋ

„Што се чудно осећам!”, узвикну Алиса. „Мора да се увлачим као дурбин.” Тако је и било. Убрзо се Алиса смањила на свега двадесетак сантиметара и сва се озари при помисли да ће сада моћи да прође кроз враћашица и уђе у ону прекрасну башњу. Ипак најпре малко причека да види да ли ће се још смањити... „Јер знаш, најоследњу бих могла сасвим да ишчезнем, као свећа”, рече Алиса самој себи. „Баш бих волела да знам каква бих тада изгледала!”⁷⁸

⁷⁸ Луис Карол, Алиса у земљи чуда (Београд: Младо поколење, 1960), 17.

Илустроване бајке и романи са елементима фантастичке сублимирају наталожене доживљаје из детињства Љубице Сокић који су утицали на спонтану способност стварања слика независно од опажаја и чула.⁷⁹ Наиме, бајке поседују велико психолошко значење за децу, оне олакшавају промене и идентификације са одређеним јунацима са којима се дете поистовећује. На темељу тога и Јунг (*Carl Gustav Jung*) тврди да је, одигравајући се у свету магије, бајка спонтан, наиван и несмишљен производ психе.⁸⁰ Поредећи бајке са сновима, он у њима види „архетипове“, као одраз „колективног несвесног“.⁸¹ У свакој праслици затворен је један комад људске психологије и судбине, комад патње и радости, који се безброј пута одиграо у животу наших предака. Психоаналитичар Бруно Бетелхајм (*Bruno Bettelheim*) отишао је и корак даље, те по њему бајка омогућава путовање у мистериозна подручја несвесног и у кондензованом и сублимираном искуству тражи одговоре на кључна питања живота.⁸² У ликовима и поступцима у бајци, дете види екстернализацију својих унутрашњих притисака, нагона и проблема. Одсудан корак у трансформацији бајке и њеном утапању у фантастику направио је Луис Керол са *Алисом у земљи чуда*.⁸³ Поред *Пинокија*, *Алиса* сигурно спада у ред најлепших и најенигматичнијих Цуциних илустрација.

Свет који нуди Керолова прича саздан је од одломака јаве, од садржаја потиснутих у дубинама несвесног, од кошмара, необичних бића и облика, сличан ономе какав нам нуде надреалистичка сликарска платна. На фанта-

Луис Керол, *Алиса у чаробној земљи*, 1962.
необјављена илустрација, комб. техника, 49 x 24 cm
прив. власништво

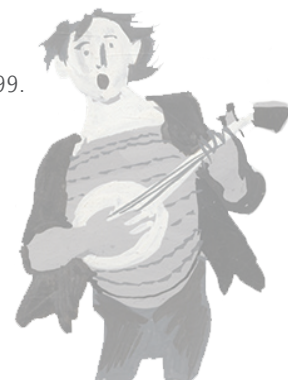
79 K. G. [Karl Gustav] Jung, „Fenomenologija duha u bajkama“ у *Treći program – Radio Sarajevo*, god. 8, br. 25 (1979), 399.

80 Исто, 413–416.

81 Karl Gustv Jung, *Lavirint u čoveku* (Beograd: Vuk Karadžić, 1969), 163–164.

82 Bruno Betelhajm, *Značenje bajki* (Beograd: Žika Bogdanović, 1978), 39–40.

83 Niko Vuković, *Uvod u književnost za djecu i omladinu* (Nikšić: Univerzitetska riječ, 1989), 189.

Луис Керол, *Алиса у чаробној земљи*, 1962.
необјављена илустрација,
комб. техника, 38 x 17 cm
прив. власништво

стичном мотиву оживљеног предмета сачињен је и *Пинокио* Карла Колодија (*Carlo Lorenzini Collodi*), који баш као и Алиса доживљава личну метаморфозу – од носа који расте, до коначног преображаја који од њега прави људско биће.

Алису и Пинокија у неколико наврата срећемо у илустрацијама Сокиће-ве у различитим временским интервалима. Ови омиљени књижевни јунаци из детињства пружају наговештаје о унутрашњим процесима који се одигравају у дубинама њеног бића. Везаност и опредељење за одређену бајку или фантастичну причу одражава у бетелхајмовском смислу оне скривене аспекте, „унутрашње немире душе – њену дубину и постизање мира у себи и помирење са светом, што је награда за наше напоре”.⁸⁴ То води ка питању – ко је Цуцина Алиса, са издуженим, неприродним модификацијевским вратом, која одједном више личи на неку дехуманизовану лутку него на људско биће, она која се мења у тренутку када наглавачке пада кроз рупу, чија је половина тела наједном у првом плану илустрације пресечена, као да не припада коначно ниједном свету – ни оном стварном изнад земље, ни оном испод, у коме се, јурећи белог зеца, наједном обрела.

Управо у том апсурду лежи поента приче: немогуће се остварује путем могућег. Ипак, Алиса коју Љубица Сокић илуструје у *Полетарицу*, тринаест година касније, мало има заједничког са овом првом Алисом из чудесне земље коју илуструје почетком шездесетих. Разлика је, осим примене другачије технике (илустрација је црно-бела, рађена тушем), подвучена и другачијим доживљајем. Кључ на сточићу је само показатељ новог смера трансформације, бочица са натписом „пиј ме” пружа Алиси могућност за трансформацију супротног смера – велико постаје мало и обрнуто. Она мења и смер кретања: најпре се креће хоризонтално покушавајући да стигне зеца, а пут у Свет чуда је вертикалан. У *Полетарицу*, Алиса је после испијања напитка преображена у велику девојчицу, високу толико да простор илустрације више за њу није довољан, као да је притиска невидљива таваница, што јој никако не годи, те се на моменат чини да ће искочити са странице часописа и оживети... можда у неком свету који само њој припада.

84 Bruno Betelhajm, *Značenje...*, 334.

Луис Керол, „Како је Алиса порасла”, *Полешарац*, Београд, 1973. илустрација на шпиглу, туш, перо, 34 x 13 cm прив. власништво

У истом броју *Полешарац* налази се још једна илустрација Алисе, која јури кроз лавиринт. То је онај тренутак када се Алисино падање већ завршило, а она се нашла у хрпи гранчица и сувог лишћа – „није се уопште повредила, већ је наставила за белим зецом”.⁸⁵ Ова сцена призива у сећање прилику девојчице са хулахопом на опустелом тргу непознатог града, са Де Кирикове (*Giorgio de Chirico*) слике *Тајна и меланхолија улице*.⁸⁶ Управо то поигравање са различитим изворима светлости и перспективом, помереност углова и утисак залеђеног времена, омогућили су Де Кирику да створи мистериозни и немогући универзум где се простори никада на приближавају, а девојчица никако не стиже до циља.⁸⁷ Метафизичко сликарство обликовано под утицајем Фројдове интерпретације снова ствара загонетне слике у којима уметничко дело постаје уистину бесмртно када се удаљава од свих људских граница, нарочито логике и смисла.⁸⁸ Те границе се руше када се једном уђе у поље дечје визије и снова, баш као што Алиса пропада у свет немогућег, где се губе све временске и просторне координате. У тој метафизичкој равни у којој се обрела током шездесетих година прошлог века, преломних у њеном животу и раду, Љубица Сокић гради своје илустрације где и сама постаје радознала Алиса у чаробној земљи у којој рационални односи престају да важе. Тада води дијалог сама са собом и са ранијим уметничким концепцијама.

У наставку, на та размишљања надовезује се и прича о лутки као најстаријем двојнику детета и покретачу новог телесног идентитета кроз игру и покрет. Свеобухватни заборав игре омогућава прекорачење сопствених граница и успостављање нове личне реалности. Преко лутака Оскара Кокошке (*Oskar Kokoschka*), Пола Клеа (*Paul Klee*), Пабла Пикаса, Емила Нолдеа (*Emil Nolde*) и Ханса Белмера (*Hans Bellmer*), лутке и маникини нису ретка појава у ликовној уметности. Пинокио Љубице Сокић из света илустрације постепено се трансформише, пролазећи кроз људска искуства и усвајајући људске

85 Луис Керол, „О Алиси и белом зецу: прича”, *Полешарац* (новембар 1973): 18–19.

86 Насликана 1914.

87 Giovanni Lista, *De Chirico* (Paris: Hazan, 1991).

88 Ђорџо де Кирико, оснивач „метафизичке школе” сликарства, чије је каноне дефинисао и објавио у часопису *Pittura metafisica*. Радикално је променио свет визуелне комуникације следећи идеју – „Треба сликати оно што се не види”. На својим сликама спојио је свет имажинације са конструктивним облицима реалног света.

вредности. Створен од неживе материје, доживљава коначну трансформацију у дете, што представља крај утопијског живота.

Овај процес назива се нормализација, односно „репарација дечје психе“, по речима Ани Жил (*Annie Gilles*).⁸⁹ Иста особина приписује се и Буратину, јунаку романа *Злаћни кључић*, написаног под утицајем Колодијевог *Пинокија*, кога Цуца Сокић такође илуструје.⁹⁰ Пинокио делује усамљено, око њега нема детаља који одвлаче пажњу, задивљује двосмисленошћу у којој се мртва фигура испуњава животом, попут Де Кирикових маникина бизарних тела смештених у магијски простор.⁹¹ Они остају само ознака сећања, мисли и доживљаја, оличавајући савременог отуђеног човека, који, пошто не гледа у садашњост, може видети будућност, поседујући аполонијски пророчки дар, који га чини метафизичким.⁹² И надаље, ту је и Шлемеров (*Oskar Schlemmer*) *Тријадни балет*, у коме је људско тело посматрано као механизам, које уместо кривих линија сугерисаних покретом може да ствара и геометријске угаоне форме, обједињујући дионисијско (емоцију) и аполонијско (рацио) присутне у покрету човека.⁹³ Указујући на тај дуалистички аспект који у сваком

Карло Колоди, *Пинокио*, 1968.
необјављена илустрација, комб. техника, 38 x 17 cm
прив. власништво

89 Annie Gilles, *Images de la marionnette dans la littérature* (Nancy: Presses universitaires de Nancy, 1993); preuzeto iz knjige: Henrik Jurkovski, *Lutka u kulturi* (Subotica: Otvoreni univerzitet: Međunarodni festival pozorišta za decu; Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine, 2015), 195.

90 Лутка, односно, арлекин чест је мотив на другим илустрацијама Љ. Сокић: у часопису *Полетрац*; у књизи Ериха Кестнера, *Близнакиње...*

91 Изглед кројачке лутке надахнут је „човеком без лица“, ликом из драме његовог брата, књижевника и сликара Алберта Савинија (*Alberto Savinio*).

92 Сања Торев, „Стваралачка енигма Ђорџа Де Кирика“, *Корац: часопис за књижевност, уметност и културу*, год. 61, књ. 37, св. 1 (2007), 160.

93 Sanela Nikolić, „The Bauhaus Theater – Oscar Schlemmer’s Design in Motion Concept“, *SAJ: Serbian architectural journal*, vol. 6, no. 1 (2009), 43–57.

појединцу одређује физичке и психолошке компоненте, механички и органски, рационални и емотивни аспект, човек је за њега створење саткано од емоција, разума и многих других дихотомија.⁹⁴ За Љубицу Сокић, свет бајколиког и невидљивог до кога се долази емоцијом постоји паралелно са строго рационалним универзумом у коме владају односи геометрије и равнотеже. На том раскршћу и емотивног и рационалног пронашла је упориште од кога све креће.

⁹⁴ Оскар Шлемер – немачки сликар, вајар, сценограф, костимограф и кореограф, мајстор у Баухаус школи између два светска рата, руководилац клесарске радионице, радионице за метал и сценске радионице (1920–1929). Његово најпознатије дело – *Тријадни балет*, изведено у Штутгарту 1922, јасно означава авангардне тенденције унутар европског балета.

ЛИКОВНИ АСПЕКТИ ИЛУСТРАЦИЈЕ КЊИГА ЗА ДЕЦУ

*„Илустрације су се углавном држале шекста... са највећим уживањем посматрала сам децу у свакој прилици, зајављала и јамтила децје поришће, физиономије, њихово одело, њихову игру и све што у дајом тренутку стављала у илустрацију... Мислим да су деца волела моје илустрације. Срећем данас одрасле људе који су као деца читали те часописе и књиге са мојим илустрацијама, зајамтили ме и знају ме по њима.“*⁹⁵

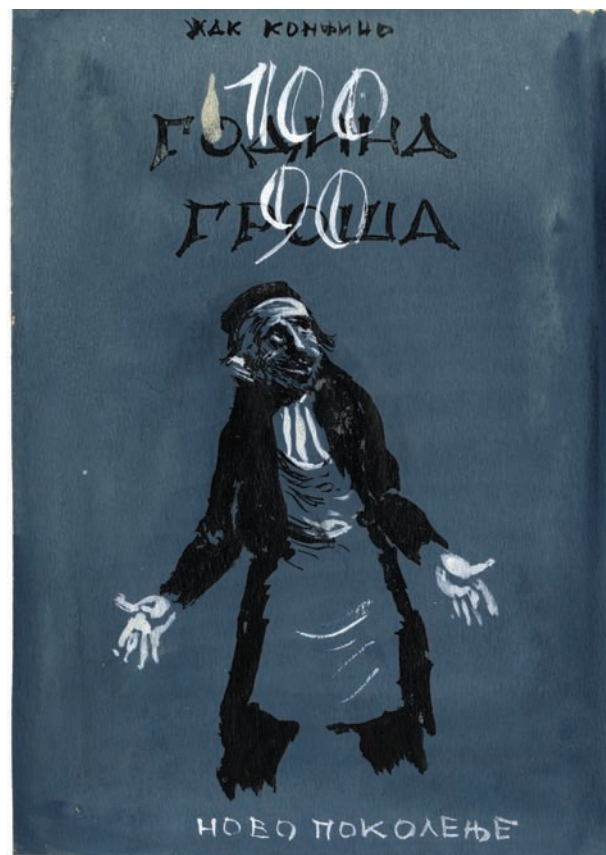
⁹⁵ Ивана Симеонович Ђелић, „Откриће неке смирености...“, 70.

У илустровању књига за децу Љубица Сокић полази од текстуалног предлошка, али колико год да је била зависна од идеје писца, никада није изгубила аутономију свога цртежа. Управо је њено одлично познавање и овладавање цртачком вештином, захваљујући академском течају код професора Љубомира Ивановића⁹⁶, било темељ на основу кога је остварила тако успешну кореспонденцију ликовног израза са литерарним предлошком. Цртање је за Љубицу Сокић чинило „пут до исходишта душе“, где се крило „сећање на безбрижност, на преживљено, сазнајно и битно“.⁹⁷ О томе и надаље каже – „како сам се бавила најчешће илустрацијом књига за децу, илустрације су се углавном држале текста. Наравно да су моменти које сам одабирала за илустровање морали бити ликовно погодни. Имате у тим текстовима дивних страница али нису згодне за илустровање и других које омогућују добро ликовно решење. Код литературе за одрасле, а нарочито када су песме у питању, илустрација може да буде потпуно слободна. Ипак мислим да не би требала да изневери дух самога текста.“⁹⁸ Из ових речи Љубице Сокић види се колико је поштовала основни текст књиге коју је илустровала, њен жанр, стил и језик. Имала је на уму коме се и зашто обраћа и, сходно томе, бирала је начин „превођења једног знаковоног система у други“.⁹⁹

Сматрала је да су деца најбољи критичари њеног рада, а као ликовни педагог суштински је разумевала дететов дух, те је суверено мењала различите сликар-

Ликовно решење корица за књигу Жака Конфина
100 година - 90 година, Београд, 1952.
темпера, 14, 5 x 10,5 cm, прив. власништво

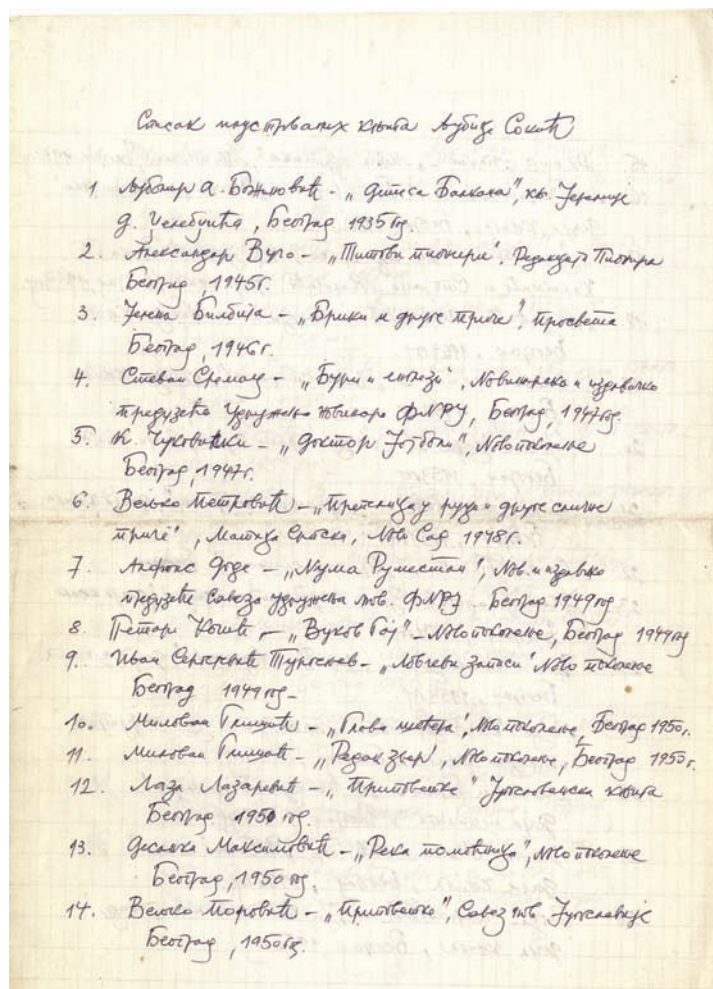
96 Српски сликар и графичар, професор на Академији ликовних уметности у Београду.

97 Борка Божовић, *Љубица Сокић: цртежи...*, 12.

98 Ивана Симеонович Ђелић, „Откриће неке смирености...“, 70.

99 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић...“, 146.

Списак илустрованих књига и часописа, који је саставила
Љубица Сокић
из приватне архиве

ске стилове функционално их примењујући у својим илустрацијама. Дивни примери спајања приповедног са ликовним елементима, у којима ликовно залази у текст, „убрзава литерарни наратив и динамизује композицију, очигледни су у њеној илустрацији романа, приповедака и песничких предлогака”.¹⁰⁰

На основу детаљне анализе и упоређивања штампаних и електронских извора, дошли смо до закључка да је илустровала укупно педесет и седам књига за децу и омладину.¹⁰¹ Ипак, ову бројку треба схватити условно, с обзиром на то да постоје и одређена издања у којима претпостављамо да је Љубица Сокић аутор скромнијих ликовних прилога, који нису потписани, те их нисмо овом приликом узели у разматрање. Илустрацијом је почела да се бави непосредно пред рат (1935), а том позиву вратиће се тек деценију касније, по завршетку окупације (1945). Најплоднији период наступа током педесетих и шездесетих година прошлог века, када ради илустрације за преко четрдесет књига, стагнира од почетка седамдесетих, да би последњу књигу илустровала закључно са 1983. Као драгоцен извор података послужио је списак књига и часописа објављен у каталогу већ поменуте изложбе илустрације у галерији Графичког колектива из 1989, у коме су пописане тридесет и три књиге у којима је Љубица Сокић сарађи-

100 Daniel Punda, “Donald Berthelme and Emergence of Dinamic Page”, у *Mosaic: a journal for the interdisciplinary study of literature*, 46/1, (2013): 116.

101 Коришћени извори: Cobib.sr; Cobiss.sr; Каталог књига на језицима југословенских народа: 1868–1972. (Београд: Народна библиотека Србије, 1975–1989).

вала као илустратор.¹⁰² У *Годишњаку САНУ* за 1981, у библиографији уметничких дела Љубице Сокић, наводе се четрдесет четири „илустроване књиге“, уз напомену да су пописана само посебно објављена издања.¹⁰³ Овде смо први пут наишли на податак да је илустрвала поему „Врапци у градини“ Бранка Л. Лазаревића. Две књиге *Варјача, царев дојлавник*, као и *Буба-Мара* Десанке Максимовић, у којима је пронађен податак о Љубици Сокић као илустратору, идентификоване су према *Библиографији књиџа за децу*.¹⁰⁴ На крају, захваљујући до сада необјављеном списку пронађеном међу сликаркином заоставштином, у коме она наводи четрдесет књига илустрованих у периоду 1935–1974, досадашња сазнања о њеном илустраторском раду допуњена су и коначно заокружена.¹⁰⁵

Књиге *На траници мојућет*, *Врапци у траници* и Чапекове (*Karel Čapek*) *Бајке* нису се нашле на овом попису, што намеће питање зашто их није прибележила с обзиром на своју педантност и савесност. Да ли су то биле књиге које јој нису биле блиске, или је сматрала да у њима није достигла највише домете као илустратор, остаје до сада неразјашњено. Неке од оригиналних илустрација Љубице Сокић из приватне архиве породице Гаталовић упућују на чињеницу да је радила илустрацију за насловну страну књиге *100 година – 90 троша* и збирку песама *Иду дани, ноћи, дани*, о чему нисмо пронашли податке ни у једном од раније поменутих извора.

Прва у низу илустрована књига враћа нас у време пре Другог светског рата, у 1935, када двадесетједно-годишња Цуца Сокић прихвата задатак да илуструје песме и приче *Детје са Балкана* Љубомира Божиновића у издању Јеремије Целебџића.¹⁰⁶ Како је до те сарадње дошло – немамо података, али се тиме помера она датумска граница, често навођена у литератури, да Љ. Сокић почиње да се бави илустрацијом књига тек у периоду после Другог светског рата. Први и једини пут на корицама књиге налази се и њен потпис – Ц. Сокић. До краја те године започиње илустровање романа у сликама у очевој *Правди*. Тада већ долази до изражаја она особеност која је дала печат њеном илустраторском умећу – чувена „танана, лирски негована линија“. Још једно предратно издање (1937) писца Гвида Тартаље украшено је њеним цртежима – бајковита прича о цару и његовом слуги *Варјача, царев дојлавник*, такође у издању Ј. Ј. Целебџића.¹⁰⁷

102 Vesna Lakićević Pavićević i Božidar Timotijević, *Ljubica Cuca Sokić: ilustracije...*, 5.

103 Љубомир Никић, „[Љубица Сокић (библиографија)]...“, [301]–371.

104 Зорка Ђорђевић, *Библиографија књиџа за децу шћамјаних на српском језику: од 1809. до 1995. године: са аношацијама* (Београд: З. Ђорђевић, 2008).

105 Списак нам је пружио на увид унук Љубице Сокић, др Миомир Гаталовић.

106 Једна од песама посвећена је Ј. Ј. Змају.

107 Насловни лист од Сабадахина Хоџића.

Проћи ће читава деценија до преломног момента када 1945. започиње рад на илустрацији осам песама *Тишових пионира* по стиховима предратног надреалисте Александра Вуча, ангажованог на линији Партије. Књига је у овом периоду третирана као инструмент револуције и основно средство васпитања, док је Партија помно контролисала рад издавачких кућа, борећи се „против свих књига сумњиве садржине и без икакве уметничке вредности које штетно утичу на просвећивање и културно уздизање”.¹⁰⁸ Уређивачка политика послератних издања књига и часописа била је усмерена ка васпитавању деце и омладине у духу владајуће политичке идеологије.¹⁰⁹

У спровођењу обнове КПЈ се ослањала на нову државну организацију, на јединство и револуционарни покрет радничке класе. Програм социјалистичког реализма уживао је подршку јавности све до почетка педесетих, када ЦК КПЈ прокламује слободу уметничког рада.¹¹⁰ Како је Цуца Сокић илустраторско искуство већ имала из младалачких дана, није неприпремљено приступила овом позиву. Сасвим је могуће да је тада егзистенцијални моменат био доминантан у доношењу одлуке да се у датом тренутку посвети илустрацији. За време окупације и непосредно после, немајући стално запослење, доста је времена проводила сликајући и правећи бројне цртеже у свом блоку, који су јој несумњиво помогли у даљем бављењу илустрацијом. У доба социјалистичке изградње и обнове главни јунаци текста Вучове поеме и илустрација Љ. Сокић били су мали пионери који воде партизане преко пруге, преносе муницију, уходе непријатеља, али се и опуштају берући јагоде... Текст и илустрација у равноправном односу образују заједнички визуелни ток, прилагођен формату овог популарног издања. Задржавајући се кратко на трагу илустрације соцреалистичких издања, Цуца Сокић

Илустрација у књизи Александра Вуча *Тишови пионери*, Београд, 1945.

108 Ljubodrag Dimić, *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952* (Beograd: Rad, 1988), 154–155, 161.

109 У то време почиње илустровање у часописима *Пионир* и *Пионирске новине*.

110 Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu kod Srba* (Beograd: ULUPUDS, 1994), 79.

остаје доследна интерпретацији личног поетског израза, припадајући оној групи уметника који су остали верни својим предратним оријентацијама, попут Поморишца и Жедринског.

Неке од раних илустрација (1946) Љубице Сокић сретћемо у књизи *Брики и друге приче* Јелене Билбије.¹¹¹ Заједно са илустраторима – Милошем Ђирићем и Ђорђем Лобачевим, прилагодила је свој стил различитим садржајима кратких прича, те је моћ трансформације рукописа основна карактеристика њиховог илустраторског умећа.¹¹² Док илустрације Лобачева делују ослобођене наративности, на ивици карикатуре и уједно блиске стриповским решењима, из Цуциних стоји академски схваћен цртеж, уздражаност и озбиљност у схватању мотива. То ће јој отворити врата за даље бављење илустрацијом у периодици, јер ће од почетка излагања илустровати у *Полетарцу*, чији је главни уредник била управо Ј. Билбија. У овом периоду Љубица Сокић интензивно је сарађивала са омладинском издавачком кућом Младо поколење.¹¹³ Поменућемо и бајку у стиховима *Буба Мара* Десанке Максимовић, објављену у едицији „Дечје мале књиге”, из периода првих послератних илустрација.¹¹⁴

Тих година, поред тога што је учествовала у радним акцијама и излагала на IV групној изложби УЛУС-а у корист рањених бораца у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић”, остала је без личне имовине и адекватног простора за рад (1947).¹¹⁵ Покушавајући да буде „лојална грађанка”, није могла да одговори на ликовне захтеве послератног догматског времена, које је, у суштини, прошло мимо њене уметности, закључује Ирина Суботић.¹¹⁶ Бавећи се надаље илустраторским радом, украсила је илустрацијом у боји роман *Доктор Јојболи* популарног руског аутора Корнеја Ивановича Чуковског (*Корней Иванович Чуковский*), који је код нас објављен 1947.¹¹⁷ Приказујући добродушног доктора и његове пријатеље животиње: мајмуна Чачија, папагаја Каруда, пса Ав-ава и Крокодила, Цуца оживљава цртеж примарним бојама – црвеном, плавом и жутом. Наглашавајући линије и користећи живе боје јаче истиче предмете, ликове и покрете. У истом периоду илустровала је насловну страну и радила цртеже у књизи приповедака Стевана Сремца *Бури и Енїлези*.

111 Песникиња, радио-спикер и секретар литерарног одељења. Сарађивала је у бројним листовима и часописима за децу, у којима је објављивала преводе прича за децу са немачког језика. Уређивала је *Пионирске новине*, као и прве серије *Полетарца*.

112 Графичко стваралаштво Милоша Ђирића долази до пуног израза у *Полетарцу*; Ђорђе Лобачев, поред илустровања у *Полиџици*, *Полиџикином забавнику* и *Мики Мишу*, бавио се и илустровањем књига (едиција „Плава птица” у издању „Геце Кона”, 1938–1940).

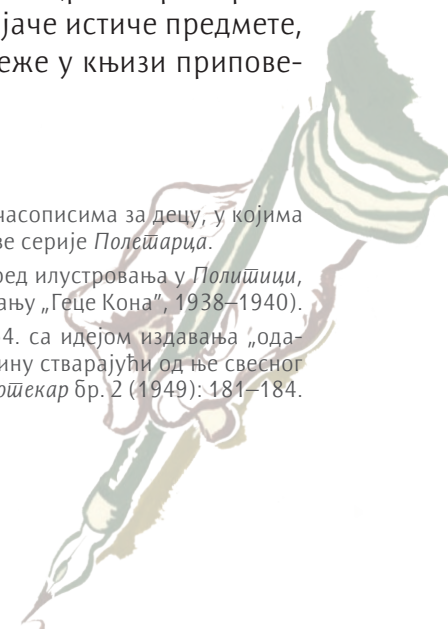
113 Централно веће Народне омладине Југославије основало је издавачку кућу Младо поколење 1954. са идејом издавања „одабране, идејно васпитне и дубоко уметничке литературе која ће позитивно деловати на нашу омладину стварајући од ње свесног градитеља новог друштва”. Види: Зоран Јовановић, „Издавачка делатност Младог поколења”, *Библиотекар* бр. 2 (1949): 181–184.

114 По формату 11x14 cm.

115 Радне акције биле су феномен новог времена.

116 Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Čuca Sokić...*, 21.

117 Закључно са 1948, једну трећину објављених наслова у Југославији чинили су преводи.

Илустрација у књизи Алфонса Додеа *Нума Румесџан*, Београд, 1949.

унаоколо, седе две жене, пијући налакћене на сто, са цигаретом у устима, подупртих ногу са досадом на улицу...) издвојени моменат на илустрацији призива у сећање слику *Кафана* (уље на картону, 1939), коју је насликала тачно деценију раније.¹¹⁹

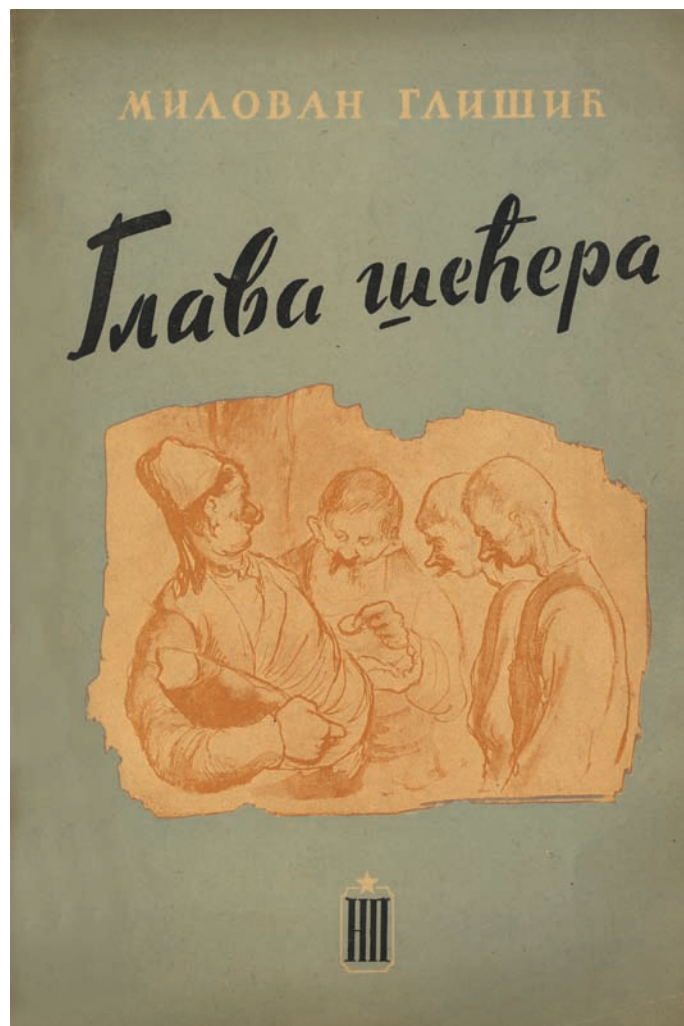
Фигуралним композицијама враћала се у више наврата, како у цртежу тако и у уљу, што се, осим на илустрацијма Додеовог романа, снажно истиче и у *Вуковом гају* Петра Кочића. У овој емотивној причи о старцу и његовом гају илустрација долази до пуног изражаја. Групне сцене народа који брани гај и

После свих недаћа које су је задесиле, следеће, 1948. године, на позив Дејана Медаковића проводи лето у Сремским Карловцима, а потом је уследило именовање за професорку цртања на Академији ликовних уметности у Београду.¹¹⁸ Поред новог ангажмана, Љубица Сокић је наставила да се бави илустрацијом у моменту када коначно има сигуран извор прихода. Књиге *Прејелица у руци* и *групе сличне пријовешке* Вељка Петровића и *Дејте и бодже* чешког књижевника Франтишека Лангера (*František Langer*), обе у издању Матице српске, још увек су скромно илустроване. Текст је доминантан у односу на илустрацију, која није експресивна као у *Доктору Јојболи* или *Тишовим ђионирима*. Више се усредсређујући на емоцију, Љубица Сокић овде бира тренутке који изазивају реакцију код посматрача и редукује сувишне детаље. Њен класичан цртеж, сажет и једноставан, са годинама ће постати лежернији и зрелији.

Као одличан познавалац француске књижевности и уметности, Љ. Сокић је била прави избор за илустратора сатиричног романа из париског живота *Нума Румесџан* код нас радо превођеног Алфонса Додеа (*Alphonse Daudet*). У сцени из романа објављеног 1949. („у лавиринту од малих округлих столова, поређаних

118 Стојан Ђелић, Младен Србиновић, Сафет Зеџ, Дадо Ђурић, Живојин Турински, Душан Оташевић... само су неки од уметника који су били студенти Љубице Сокић.

119 На слици је представљен круг сликарских пријатеља у чувеној београдској кафани „Дарданели”.

Милован Глишић, *Глава шећера*, Београд, 1950.

трагичан крај у коме главни јунак губи живот од каурове пушке илустровани су са пуно емоција.

Крајем исте године објављена је и збирка приповедака *Ловчеви зайиси* Ивана Тургенјева (*Иван Сергеевич Тургенев*) у оквиру „Библиотеке пионира”. Као илустратор овога издања, Љубица Сокић представља без идеализације грубе ликове сељака, везаних за средину којој припадају. Иако је била превасходно сликар градских урбаних предела, сликајући периферије и обресе градова, као илустратор неретко представља сеоску средину онако како налаже текстуални предложак.¹²⁰

Природа, као други доминантан мотив Тургенјевљевих приповедака, у њеним илустрацијама подређена је човеку (падина голог брежуљка, рогоз који шушти у језеру, врбе које се њишу и нервозно трепере, у удољници над потоком мостић). У сликарству мотив предела грађен је на другачији начин у већим уједначеним масама на којима влада „вечни трансцендентални мир”.¹²¹ Исте године илустрвала је и роман још једног руског писца – Вадима Охотњикова (*Вадим Дмитријевич Охотников*).

Пет књига приповедака, песама и романа илустрвала је током 1950. године, а шеста деценија 20. века уједно је за Љубицу Сокић и најплоднији период бављења илустрацијом књига. Тада се и у сфери сликарства, по сопственом признању, постепено удаљава од наративног, враћајући се чистом ликовном језику коме је одувек свесно тежила. По-

120 У сликарству Љубице Сокић као доминантан мотив јавља се град – Париз са димњацима и мансардама; Београд, у коме је провела готово цео животни век; Сремски Карловци, где је радо боравила; приморски градови из којих носи успомене на романичке катедрале и уске далматинске улице...

121 Ирина Суботић, *Умешност Љубице Цуце Сокић...*, 51.

знате анегдотске приповетке Милована Глишића – *Редак звер* и *Глава шећера*, обе у издању Младог поколења, оживљене су илустрацијама рађеним у сепији. Цртеж носи печат времена у коме је настао, као и снажан отисак њеног поетског дискурса. На портретима капетана и пандура Ђуке, који делују упечатљиво и „живо“, са минималним акцентима постигнут је изванредан психолошки ефекат. Мишљење да у уљу и темпери мушке фигуре слика само изузетно биће потпуно оповргнуто када је у питању илустрација.¹²²

У *Пријовешкама* Лазе Лазаревића у издању Југословенске књиге, приређене према издању из 1912. године, њене ликовне забелешке одишу свежином и непосредношћу; једноставна композициона решења испреплетена су густом мрежом линија и сигурним реалистичним цртежом портрета људи и читавих фигура, заокупљених својим емоцијама. Детаљ се прилагођава целини, извлачећи најбитније особине лика или догађаја, чиме се рефлектује атмосфера интиме, питомости и благодати. Цртеж је верно усаглашен са књижевним наративом, а технику/средство бира на основу садржаја (у овом случају туш/перо).

Пријовешке Вељка Петровића илустровала је у истом маниру, дајући психолошке портрете мушких и женских ликова, цртаних најчешће у профилу или полупрофилу. И док је као сликар портретисала своје пријатељице и чланове породице у свакодневном интимном амбијенту, на илустрацијама запажамо да су ликови смештени у њима добро знани простор који служи више као декор, док су личности различитих физиономија и година без улепшавања, онакве какве заправо јесу, дате у тренутном расположењу,

Илустрација за књигу Лазе Лазаревића *Пријовешке*,
Београд, 1950, туш, 14, 5 x 18 cm
прив. власништво

122 Сликала је портрете надреалисте Петра Поповића, бригадира и омладинца... Више о портретима види: Ирина Суботић, *Женски портрети Љубице Цуце Сокић у „Љубица Сокић и њено доба“*, ур. Милан Лојаница (Београд: Српска академија наука и уметности, 2015), 96–107.

Илустрација у књизи Џејмса Гринвуда *Мали одрјанко*, Београд, 1951.

новим уметничким правцима, развија се другачија стратегија културне политике, а полако се гаси и државни „апарат за агитацију и пропаганду”.¹²⁴ У овом периоду илустрацијом ће украсити прерађено издање *Малог одрјанка* Џејмса Гринвуда (*James Greenwood*) у преводу Радована Теодосића. Двеста четрдесет страна оживљено је са двадесетак илустрација најдраматичнијих делова из романа.¹²⁵

одређене на основу неколико карактерних црта. У овом периоду илустровала је и *Бајке* Карела Чапека – *Велика мајка бајка*, *Псећа бајка*, *Пшичија бајка*, *Бајка о водењацима* и др., у издању Младог поколења, према преводу Јарослава Малог и Наде Дорошки.

Осим бројних илустрација приповедака и романа за децу, захваљујући врсном цртачком умећу украсила је и многе збирке песама. Поред књиге песама и прича *Дете са Балкана*, илустровала је поему Десанке Максимовић *Река ђомоћница*, као и збирку песама *Љубашка на јрани* Мире Алечковић. Илустрација песничких књига одувек је био комплексан задатак за сваког илустратора, захтевајући превођење песничких слика, метафора и симбола у нови визуелно-ликовни свет илустрације. Љубица Сокић, као и њене колеге, интерпретирала је штиво, уносећи свој емотивни доживљај. И док илустрација сликом дописује текст, у читаочевој перцепцији све се одвија обрнуто – текст досликава илустрацију.¹²³

Током 1951. године, када приређује своју прву послератну изложбу цртежа, пастела и темпера заједно са дугогодишњим пријатељем и колегом Душаном Ристићем, о којој бруји ликовна критика, Љубица Сокић стиже да се бави и илустрацијом. Уједно, на ширем друштвено-политичком плану долази до окретања ка

123 Сенка Влаховић Филипов, *О илустровању књижа поезије: историја, теорија и пракса* (Ново Милошево: Банатски културни центар, 2103), [11].

124 Ljubodrar Dimić, *Agitprop kultura...*, 273.

125 „Није ми било пријатно да стојим сам по таквом времену у поноћ, усред бескарајне помрчине, на вратницама гробља.” Одломак из романа: Џемс Гринвуд, *Мали одрјанко* (Београд: Ново поколење), 166.

Старац који крпи подеране ципеле под светлошћу свеће, дечак Џими пред вратницама гробља у поноћ, пузање у блатњавом јарку, суморна светлост фењера сиромашних лондонских четврти у којима се одвијају мутне радње, неке су од секвенци романа које Сокићева на свој упечатљив начин илуструје. Цртеж, који носи причу и значење, не затрпава сувишним детаљима, допуштајући читаоцу да развија даље свој визуелни доживљај текста и атмосфере. У истом цртачком маниру ради насловну страну и илустрације за књигу потпуно другачије тематике – *Врајци у традини* Бранка Л. Лазаревића у оквиру библиотеке „Ласта“.

Поновни одлазак у Париз, 1952. године, излагање у Југословенској галерији (*Galerie Yougoslave*) са Душаном Ристићем и повратак у Београд са мноштвом скица и бележака, могао је бити подстрек за нова уметничка трагања Љубице Сокић, како закључује Ирина Суботић.¹²⁶ Те године објављене су две књиге преводне књижевности за децу за које је радила илустрације – *Мочвара Окефиноки* М. Б. Кормак (*Maribelle Cormack*) и П. Л. Битовецки (*Pavel L. Bytovetzsky*), као и нацрт корица за друго издање књиге *Моје јединче* Жака Конфина. Илустрација у овим издањима надовезује се на ликовна решења из *Малој огрџанке*, али чини се и да заузима нешто већи део стране. Да би илустрација била успешно изведена, текст за илустратора мора бити довољно инспиративан, што се у овом случају показало тачним. Креирање визуелне поруке зависи од посвећености теми, како би се текст и илустрација на што бољи и пријемчивији начин приближили посматрачу.

Илустрација за књигу М. Кормак и П. Битовецки *Мочвара Окефиноки*, Београд, 1952, туш, 11,5 x 9,5 cm
прив. власништво

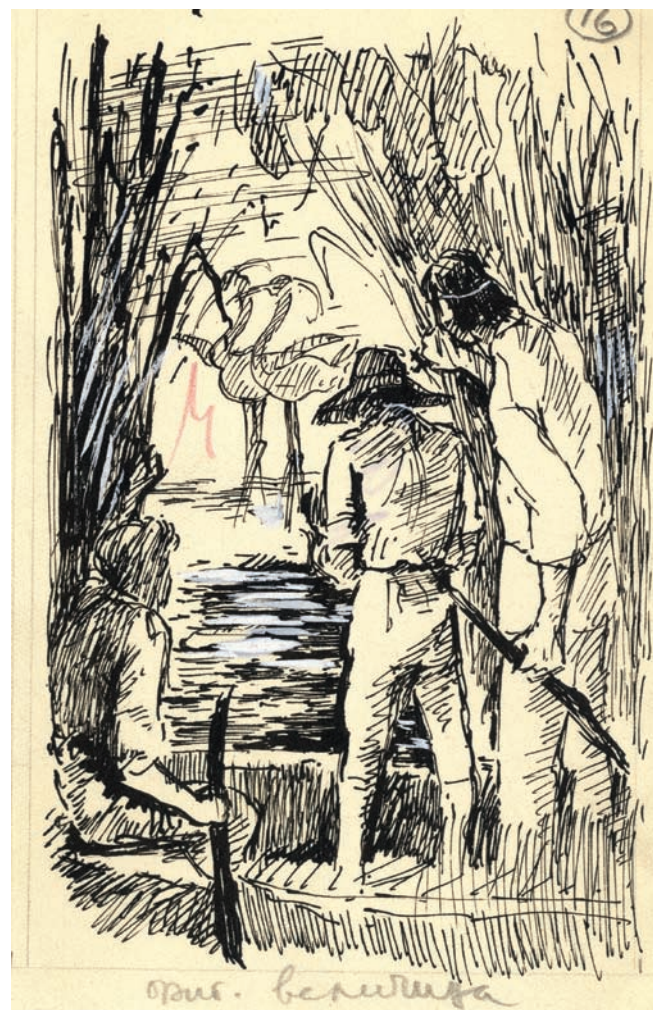

126 Ирина Суботић, *Уметност Љубице...*, 20.

У маниру црно-белих илустрација које одишу читким и јаким графизмом илустровала је 1953. *Чесну сшарину* Стевана Сремца, као и Цазијево дело *Лицем йрема бури*, у коме овај бивши политички комесар и члан АВНОЈ-а износи своју причу аутобиографског карактера о приликама пред Први светски рат и бегунцима из аустроугарске војске. Овом периоду припада и илустровање приповетке *Сшаноја* Борислава Станковића (која се не спомиње ни у списку илустрација из каталога изложбе 1989, као и ни у личној евиденцији уметнице).

Исте године Љубица Сокић осмишљава илустрацију за две књиге из Вукове збирке јуначких песама и загонетки. Илустрације за *Избор из српских народних зајонешака* Вука Ст. Караџића и Стојана Новаковића рађене су у боји. Колорит је топао, хармоничан и уједначен, а цртеж динамичан и јасан. Једва да и обраћамо пажњу на текст загонетки, толико јак утисак ствара њен бојени цртеж, који од обичних предмета (игла, ексер, точкови, сат), животиња (корњача, гусан), поврћа (ротква, лубеница) ствара динамичне призоре.

Избор из циклуса јуначких народних песама *Немањићи и Мрњавчевићи* у издању Народне књиге илустрован је кроз једанаест цртежа који представљају најдраматичније сцене, а већина њих заузима целу страницу. Посебност чине иницијали украшени флоралним и геометријским орнаментима или фигурама малог формата. Као и уметници њене генерације,¹²⁷ Љ. Сокић користи основне елементе декорације наших старих књига (иницијал, вињету, заставицу),

Илустрација за књигу М. Кормак и П. Битовецки *Мочвара Окефиноки*, Београд, 1952, туш, 15 x 9,6 cm
прив. власништво

127 Душан Ристић, Пеђа Милосављевић.

Илустрација за *Избор српских народних зајонетјака*
 Вука Ст. Караџића и Ст. Новаковића, Београд, 1953.
 темпера, 17 x 24 cm
 прив. власништво

ције, са одјеком на Матисову арабескну линију, рађене су у боји, што доприноси живописности. Све илустрације налазе се на десној страни, док је Змајев текст на левој, остављајући утисак да текст прати слику, а не обрнуто. Бојене површине делују хармонично, доминирају плава и наранџаста, црвена и зелена, док су остале боје пратеће на мањим површинама, наглашавајући поједине делове слике, односно одређене мотиве. Илустрације одишу складом и ниједна боја „не вришти“ нити одскаче. „Како је познато, код мене су боје утишане... тај колорит одговара мојој природи, као што јака, јасна обојеност одговара једном Бијелићу или Николи Граовцу“, рећи ће Љубица Сокић једном приликом.¹³⁰ Боја овде не гуши цртеж већ га обогаћује, композиција је уравнотежена, чиме је постигнут склад свих елемената.

смештајући их у нов ликовни контекст.¹²⁸ Иницијал је овде маркантно слово које прати цртеж и уз њега се слободно развија, формално независан од основних компоненти слова, док је вињета искључиво декоративна, стилски и садржајно непретенциозна.

Богате илустрације *Златне пошуре* Јована Јовановића Змаја из 1954. (по мотивима руске народне приче, у стиху) текст у потпуности остављају у другом плану.¹²⁹ Ту се наставља она врста рада започета у Вуковим *Зајонетјакама*. У овој „шалабајци“ Љубица Сокић илуструје мајку са децом и преслицом у руци, петла који проналази златну потурицу, срдитог Татар-цара и слуге које покушавају да несрећног петла баце у пећ. Живописне слике у духу руске илустра-

128 Илустрације у књигама: Nada Ćurčija-Prodanović; illustrated by Dušan Ristić, *Heroes of Serbia* (London: Oxford University Press, 1963); Александар Вучо; цртежи, иницијали и насловна страна Предрага Милосављевића, *Мастогонџи* (Београд: Ново поколење, 1951).

129 Златна потура је новчић.

130 Ивана Симеоновић Ћелић, „Откриће неке смирености...“, 67.

У збирци песама за децу Мире Алечковић *Љуљашка на трани* из исте године (1954) Љубица Сокић користи искуство вештог посматрача који бележи типичне дечје покрете и емоције у смешним, веселим или тужним сценама, скицирајући виђено и остварујући кореспонденцију ликовног израза са текстом песме. Као и на сликаним дечјим портретима, осећа се жеља да истражи унутрашњи живот детета, без идеализације. Детињство је, сетимо се, уједно било окосница њене личности, из кога је упијала најинтензивније доживљаје.

Илустровала је и едукативно штиво за учење енглеског језика *Приче у сликама*, које је излазило у свескама од 1954, као што ће радити и нешто касније, када је у питању подстицање читања на српском језику у књигама *Ја већ читам ћирилицу* и *Ја већ читам латиницу*. Илуструјући овакву врсту приручника, илустратор унапред зна да ће његови цртежи послужити за говорне вежбе. Када је у питању уџбеник или помоћна књига за учење страног језика, деца описују или препричавају садржај илустрације. Свака књижица чији је уредник била Славна Бабић садржи две кратке приче, које прате илустрације у форми стрипа, са циљем да се код деце „развије интерес за учење енглеског језика помоћу слика и лакших занимљивих текстова”.¹³¹

Спој текста и цртежа као равноправних елемената треба да подстакне дечју машту и лакше усвајање знања. У првој свесци у низу, *Bo-Bo's Great Discovery and Billy The Great Detective*,

Илустрација за књигу Јована Јовановића Змаја *Златна потура*, Београд, 1954.
темпера, 17, x 22,5 cm
прив. власништво

131 S. B. [Slavna Babić], *Priče u slikama* (Beograd, Naučna knjiga, 1954), 1.

Илустрација за књигу Мире Алечковић **Љуљашка на грани**, Београд, 1954.
туш и графитна оловка, 9,5 x 15,8 cm
прив. власништво

касније начин илустровања овде је посве другачији. Богатство детаља, комплекснија идејна решења и већа динамика постигнута конфликтом актера и усложњавањем композиције далеко су од *Славковој љулици у Америку*. У току 1955. илуструје и разиграну кратку сликовницу за децу под насловом *Айликације*, у којој једноставне појмове (брод, коњ, дете, мачка...) оживљава цртежом и јаким бојама.

Средином шездесетих Цуца не приређује самосталне изложбе, тежећи ка све већем упрошћавању виђеног, приближава се оном преломном моменту када прекида са ранијим начином сликања.

После илустрације приповетке Лазе Лазаревића *Први љули с оцем на јушрење* почиње рад на илустрацији једанаест прича за децу у књизи *Чобанин љичела* Десанке Максимовић у издању Дечје књиге из Београда, 1956.

илустраторке су Љубице Сокић и Велислава Димитријевић. Љубица Сокић илуструје прву причу у кратким секвенцама (три илустрације на страни), на основу којих ученик треба да исприча цео текст.¹³² У другој књизи – *The Lost Needle and Two White Robisons*, илустратор је, поред Цуце Сокић, Предраг Стевановић.¹³³ У трећој свесци, *Marie and The Stolen Letter*, она илуструје са Марком Крсмановићем, такође привржеником стила предратне школе илустрације. Скромним ликовним средствима – линијом и односом светла и сенке постигнути су изванредни илустраторски резултати, што нас помало враћа на њене почетке бављења илустрацијом у *Правди*. Ипак, двадесет година

132 *Bo-bo's Great Discovery* је прерађени одломак из есеја енглеског писца Чарлса Лема: *Charles Lamb, A Dissertation upon Roast Pig* (Concord, Massachusetts: The Sign of the Vine, 1903).

133 Прича *The Lost Needle* је обрађена према комедији: John Still i dr., *Gammer Gurton's Needle*.

Још једном нас уверава да је свесна колико илустрација за децу треба да сачува комуникативност и непосредност, бирајући живописне позе, хватајући мале, а деци својствене гестове. „Илустрације су се углавном држале текста... са највећим уживањем посматрала сам децу у свакој прилици, запажала и памтила дечје портрете, физиономије, њихово одело њихову игру и све то у датом тренутку стављала у илустрацију... Мислим да су деца волела моје илустрације. Срећем данас одрасле људе који су као деца читали те часописе и књиге са мојим илустрацијама, запамтили ме и знају ме по њима“, изјавила је једном приликом. Књижица *О Иванушки будалици* Максима Горког (*Максим Горький*) у оквиру едиције „Мале књиге“ – *Полешарац* стилски се надовезује на *Деда Велу воденичара*, коју је илустровала неколико година раније.

Две године заредом илустрвала је већ поменуте *Ја већ читам латиницу* и *Ја већ читам ћирилицу* – збирке кратких приповедака, песама и загонетки за децу школског узраста која су савладала прве кораке у учењу читања.¹³⁴ Као илустратор, била је свесна дидактичке улоге ових издања, те је илустрација стављена у други план, да не одвуче превише дечју пажњу од текста.¹³⁵ Како је текст прилагођен узрасту, тако и илустрација треба да одговара психолошком развоју детета, те су и цртежи, у складу са тим, једноставни и

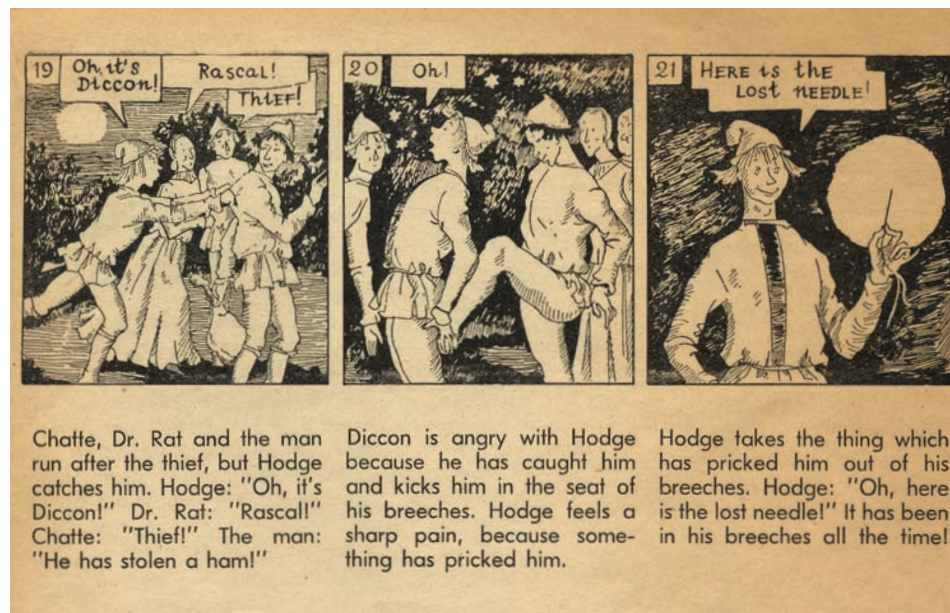
Илустрација за књигу Јована Јовановића Змаја *Златна јошуре*, Београд, 1954, темпера, 17, x 22,5 cm прив. власништво

¹³⁴ Савет просвете препоручује ове књиге наставницима и ученицима основних школа као помоћне уџбенике.

¹³⁵ Избор стихова и прозних текстова више аутора из народне књижевности, за млађи узраст.

убедљиви. Садржинско полазиште чине мотиви који су блиски појмовном свету детета: животиње, азбука, занимања људи и годишња доба...

Следеће, 1957. године, илустровала је *Госпођицу* Иве Андрића (издање на хинди језику, штампано санскрит писмом), као и три романа, од тога два у издању Дечје књиге. Приче аутобиографског карактера *Вашре са Дримкола* Милисави Антонијевића Дримколског о предатним малим печалбарима из Македоније одликују се једноставношћу и реализмом. Такве су и Цуцине илустрације, једноставне, готово плошне, са доминантним ликом мајке која се бори да своју децу спреми за далеки свет. Њена белешка на маргини илустрације „Кострадин“ (стр. 74): „Опанци су овој жени стављени са заврнутим врхом зато што је (по тексту) из околине Београда“, говори у прилог томе колико је обраћала пажњу на детаље, као и на основни садржај текста.

Славна Бабић, *Приче у сликама, The Lost Needle and Two White Robisons*, Београд, 1954.

Насупрот томе, ту је и бајковити свет *Злашних кључића* или романа о лутку Буратину Алексеја Николајевича Толстоја (*Алексей Николаевич Толстой*), који су радо читале генерације деце широм света.¹³⁶ Ликове Карла и дрвеног лутка, Карабаса Барабаса, Малвине и Пјероа, као и читавог измаштаног света који живи далеко од реалности, овако пријемчиво је могла да наслика само она — „академик са душом детета”.¹³⁷ Њене илустрације налазе се у свим издањима романа, од 1957. до 1965. године.¹³⁸

Стилски хомогене су и илустрације у роману *Близнакиње* Ери-

¹³⁶ Роман је објављен у оригиналу 1936.

¹³⁷ Vesna Lakićević Pavićević i Božidar Timotijević, *Ljubica Čuša Sokić*., [1].

¹³⁸ Алексеј Толстој, *Злашни кључић* (Београд: Дечја књига, 1957); Алексеј Толстој, *Злашни кључић* (Београд: Младо поколење, 1959); Алексеј Толстој, *Злашни кључић* (Београд: Младо поколење, 1961); Алексеј Толстој, *Злашни кључић* (Београд: Младо поколење, 1965).

ха Кестнера (*Erich Kästner*), које се по ликовном језику и решењима надовезују на књиге *Злаштни кључић* и *Чобанин ичела*; овај роман изашао је 1958. у Едицији „Романи за децу“, чији је уредник била Мира Алечковић.¹³⁹ У том периоду многе издавачке куће покрећу овакве едиције, долази до постепеног пораста броја издања са српскохрватског језичког подручја, а сразмерно томе расте и број превода дела савремених писаца за децу у односу на претходне године. Издавачка делатност „стално напредује у погледу броја издања и квалитета садржине и опреме...” Специјализована предузећа (Дечја књига, Младинска књига) воде рачуна да у своје планове уврсте и све врсте издања, од сликовница за најмлађе до романа и популарно-научних издања за омладину.¹⁴⁰ У илустрацијама *Кошћане* Боре Станковића у издању Народне књиге и приче *Окамењени циџани* Бранка Ћопића из 1959. цртеж и разиграна линија ослобођени задиру у наратив.

Почетком седамдесетих наступа преломан период у животу Љубице Сокић, када коначно добија атеље у Коларчевој задужбини, у коме може несметано да ради на штафелају. О томе и сама прича: „најсретнија сам када отворим врата мог атељеа и нађем се у њему. Онда се нешто у мени отвори, осећаји постају интензивнији...”¹⁴¹ Превасходно се посвећујући сликарству и могућности слободнијих ликовних истраживања форме, Љубица Сокић за илустровање књига има мање времена. Тада је цртежом украсила по-

пулярни роман *Пеџар Пан у Кенсинџонском парку* шкотског романописца Џејмса Метјуа Барија (*James M. Barrie*) у издању Младог поколења. Ова књига доживела је већи број издања код нас, између осталих и оно у преводу Иване Роси, са оригиналним илустрацијама Артура Ракама (*Arthur Rackham*), једног од најбољих енглеских илустратора прошлог века, познатог по раскошним илустрацијама најлепших бајки

Илустрација за књигу Алексеја Николајевича Толстоја *Злаштни кључић*, Београд, 1958.
туш, 19,5 x 16 cm
прив. власништво

139 Корице је илустровао Сава Николић.

140 Марија Крсмановић, „Литература за децу“, *Књига и свет* бр. 5 (1958): 5.

141 Ивана Симеоновић Ћелић, „Откриће неке смирености...“, 52.

Илустрација за књигу прича Десанке Максимовић *Чобанин и чела*, Београд, 1956.
туш, 22 x 14,5 cm
прив. власништво

браће Грим, Луиса Керола и Андерсена. Илустрације Љубице Сокић потпуно су независне од оригиналних, при чему остаје доследна свом ликовном језику из тих година.

Илустровање *Антологије савремене поезије за децу* представља групни рад у коме Љубица Сокић учествује са Савом Николићем и Ђорђем Милановићем.¹⁴² „Поезија за децу свог читаоца води напред, вуче из слике у слику, из догађаја у догађај, из осећања у осећање, из неочекиваног у непознато...“, закључује Воја Царић у предговору овом издању Библиотеке „Невен“, објављеном 1961. Вођена тим геслом, Љубица Сокић илуструје песме Мира Алечковић, Злате Коларић Кишур, Душана Костића, Ивана Цековића, Миљенка Миланковића, што закључујемо на основу њених иницијала, Љ. С., утканих у ткиво илустрације.

Геометријски схваћен проблем простора и бојених површина видан је, осим у сликарству, и у илустрацијима, за шта је одличан пример збирка прича из НОБ-а *Нећу овим возом* Десанке Максимовић и *Мали заспавник* Мехмеда Али Хоџе, које илуструје 1965.¹⁴³ Илустрације су у боји, а решења подсећају на кубистичке тенденције и постепену геометризацију облика присутну у њеним сликама тих година. По сопственом признању, негде између 1955. и 1960. године, осетила је незадовољство својим сликама. Бежећи од претеране „илустративности“, она иде ка чистом сликарству и „поклоњењу чистој ликовној форми“.¹⁴⁴ Док Челебоновић уводи фазе и подфазе њене „нереалистичке“ епо-

142 Ђорђе Милановић и Сава Николић илуструју књиге и часописе у којима сарађује и Љубица Сокић (*Здрав ђогмладак*, *Пионери*, *Змај*...).

143 Приповетка „Нећу овим возом“ објављена је раније под насловом „Хоћу да се радујем“. У издању из 1965. текст је скраћен дозволом писца.

144 Ивана Симеоновић, „Откриће неке смирености...“, 67.

хе која наступа у сликарству, у илустрацији књига такође је видна промена.¹⁴⁵ Свој доживљај уметница своди на однос форме и боје на дводимензионалној површини. Како је и колорит њених слика у темпери и гвашу ублажен и смирен, таква законитост влада и на илустрацијама. То је уједно и период када она на појединим радовима експериментише са различитим материјалима – песком, лепком, просипањем боја, све у циљу постизања богатије фактуре и експресивности.

Осамдесете године донеле су узлет како у српској дечјој књижевности тако и у илустрацији. Од 1972. наступа неофигурална фаза у сликарству Љ. Сокић, када поново почињу да се појављују фигура и предмет, конципирани на нов начин.¹⁴⁶ Једна од последњих књига коју илуструје *Доживљаји зрикавца Мена* објављена је 1973. у издању Нолита. Иако илустрације нису у боји (осим корица), снажно делују на посматрача. Цртежи инсеката и животиња доминирају целом књигом и овде је први пут одсутна људска фигура.¹⁴⁷ Цртеж зрикавца срели смо већ и у илустрацији песме „Зрикавци” Мире Алечковић.¹⁴⁸

Украсила је најобимнију збирку песма Гвида Тартаље *Сјашиле се ђесме*, објављену 1974. у издању Књижевне задруге. „Веома луксузно опремљену Тартаљину збирку песама *Сјашиле се ђесме*, у ствари избор који је направио Душан Радовић илустровала је Љубица Сокић. Она је својим цртежима и вињетама умногоме употпунила песника, па ову књигу доживљавамо као празник лепе уметности”, пише у часопису *Змај* у рубрици „Нове књиге”.¹⁴⁹ У издању *Песама за децу* Јована Јовановића Змаја (1983), према избо-

Илустрација за књигу Десанке Максимовић *Нећу овим возом*, Београд, 1965, темпера, 9 x 11 cm
прив. власништво

145 Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Čuca Sokić...*, 71.

146 Тежила је ка поједностављењу форме, геометризацији и модерној апстракцији.

147 У личној библиотеци Љубице Сокић налазе се: *Биолошки атлас*, *Илустрована енциклопедија животињског царства*, као и *Енциклопедија инсеката*.

148 У збирци песама *Љуљашка на јрани*.

149 *Змај* бр. 12 (1974).

Илустрација у књизи Хоај Тоа *Доживљаји зрикавца Мена*, Београд, 1973.

ру Душка Радовића, илустратор је песме „Ала су то грдне муке“. То је уједно и последњи илустраторски рад који Љубица Сокић помиње на свом списку објављених илустрација у књигама.¹⁵⁰

Иако излази из оквира књижевности за децу, из овог периода би требало поменути и књигу *Београд у сећањима: 1919-1929* у издању Српске књижевне задруге, у којој Љубица Сокић ради двадесет и један ликовни прилог, поред Луке Младеновића, оживљавајући на цртежима рађеним тушем делове старог Београда, од којих многи више не постоје: Ђумрукану на Савском пристаништу, Бајлонијеву пивару, Другу мушку гимназију и Дом штампе са градском кафаном. Њена везаност за интимну историју града дошла је до изражаја у илустрацији некадашњег изгледа Коларчеве улице, у којој се налазила кућа њеног деде Живка Кузмано-вића.¹⁵¹

150 Посебно треба издвојити књиге у којима су репродукције њених и слика и цртежа у овој прилици искоришћених за ликовну опрему књига. Поменућемо збирку песама и књиге кратких прича: Драгиша Крунић, *Између хлеба и неба* (Београд: Слово љубве, 1975); Дејан Медаковић, *Повраћац у Ракијије и друге приче* (Сремски Карловци: Каирос, 1998); Светислав Глишовић, *Најпредне деце је приче: за сшармале* (Београд: Ј. С. Глишовић, 2000).

151 Кућа Живка Кузмановића, Коларчева 7, арх. Константин Јовановић, око 1895. Податак према: Дивна Ђурић Замоло, *Градишће Београда: 1815-1914*. (Београд: Музеј града, 2011), 186.

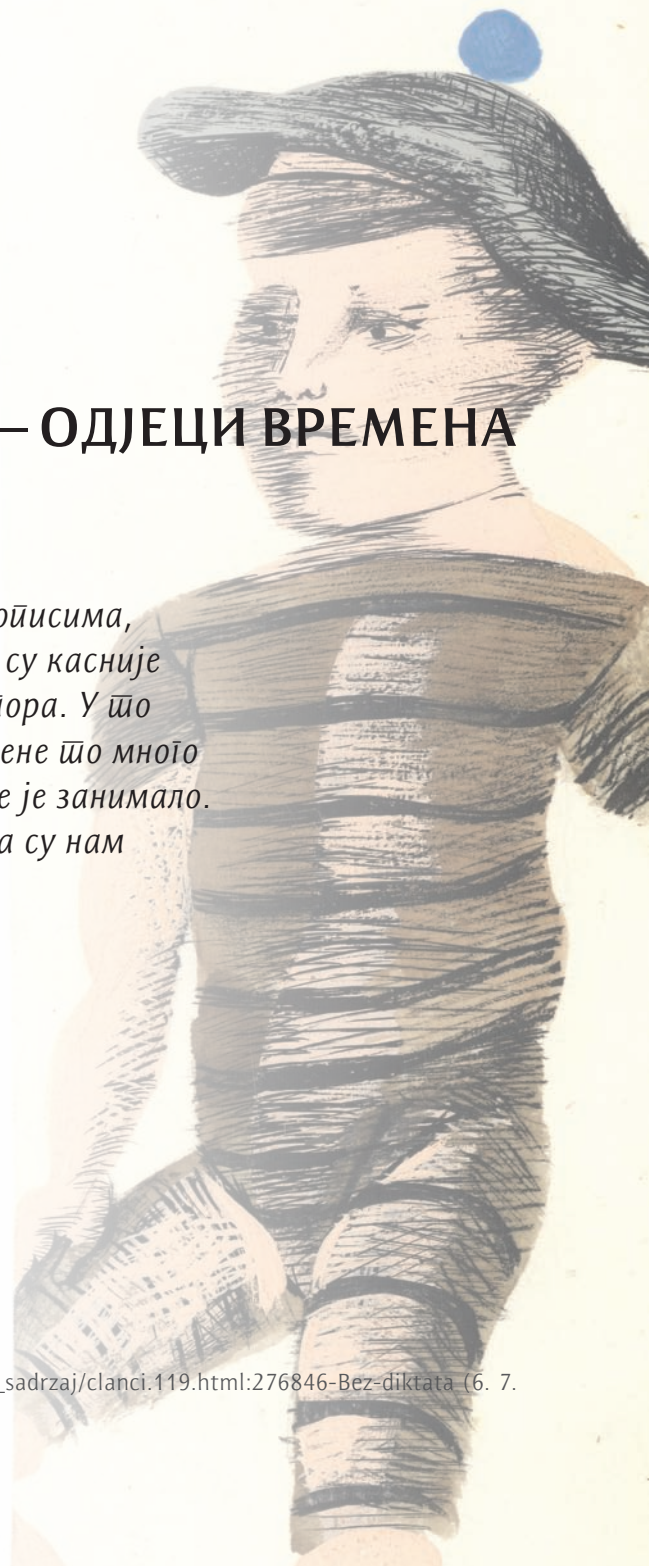

ИЛУСТРОВАЊЕ ЧАСОПИСА ЗА ДЕЦУ – ОДЈЕЦИ ВРЕМЕНА

„Радила сам после ослобођења као илустратор у дечјим часописима, радила сам што јако дуго, скоро до осамдесетих година. Како су касније долазили нови часописи тако су ме прихватили за илустратора. У то време још увек није било школованих илустратора тако је мене што много заинтересовало. Волела сам да радим те илустрације, што ме је занимало. После штога су и сами уметници знали каква им тема лежи ја су нам давали такве теме да их илустрирујемо.“¹⁵²

152 Milan Šarac, „Bez diktata“. *Večernje novosti* (2004), http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:276846-Bez-diktata (6. 7. 2017).

На развој дечје и омладинске илустрације у Србији утицале су друштвено-политичке и културне прилике, технолошки услови, одјеци нових сликарских праваца и сликарско-графичких техника који су стизали из великих уметничких центара.¹⁵³ Период од непуна два века донео је, по речима Весне Лакићевић Павићевић, низ вредних омладинских и дечјих листова и часописа, а „илустрована штампа као аутентични представник ликовног тренутка, друштвених прилика, као и писана публицистичка традиција, представља остатке времена, те значајан извор историјског истраживања”.¹⁵⁴ У односу на књиге, визуелна концепција часописа који излазе пред Други светски рат и непосредно после њега поседује комплекснији израз, који се огледа у ликовном динамизму и слободнијем односу слике и текста. Моћ тих призора лежи у њиховом понављању – серијалности, који прерастају у својеврсне визуелне симболе времена. У послератном периоду илустрована периодика за младе доживљава изузетан замах, што се огледа у појачаној брзи друштва за децу и омладину, повећању броја школа и ученика, као и у убрзаном развоју штампарске технике и унапређењу пласмана штампе.¹⁵⁵ Даровити илустратори одувек су општепознате представе трансформисали у необичне и оригиналне ситуације, знајући да их на занимљив начин приближе сфери дечјег интересовања. Сарађујући у

„Славков пут у Америку”, текст Љуб. Божиновић, подлистак *Правда за нашу децу*, 21. новембар 1935.

153 Илустровани часописи за децу који су излазили од краја 19. века имали су задатак да „поуче и забаве” и углавном су били намењени деци школског узраста. Са појавом листа *Јуџословенце* (1931) професија илустратора везује се за лист, а то су уједно и почети формирања имица листа, идентификација уметника са листом и листа са уметником.

154 Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu...*, 74.

155 Видети о овоме више код: Милица Кисић, *Пионирска и омладинска штампа у СР Србији: 1945-1985: библиографија* (Горњи Милановац: Дечје новине, 1988), 470-475.

часописима за младе, они су се у мањој или већој мери уклапали у захтеве културне политике издавача. У таквој концепцији грађења и проширивања визуелне културе, Љубица Сокић је учествовала као прави педагог, „чувајући за своју публику нетакнут сензитивитет којем је саобразила своје широко и суверено познавање сликарских праваца”.¹⁵⁶ Сарађујући у културним часописима (*Полетшарац* и *Змај*), оплеменила их је особеним ликовним интерпретацијама литерарних садржаја, градећи на себи својствен начин суптилан однос између језичког и ликовног знака.

На самом почетку осврнућемо се на интеракцију илустрације и стрипа, која није прошла мимо илустра-торског света Љубице Сокић. Усудићемо се да се сложимо са тврдњом да је управо у стрипу остварена најочигледнија синтеза визуелног и наративног елемента, те кад текста нема, овај начин илустровања визуелно га надограђује и замењује, подразумевајући наративне потке.¹⁵⁷ И док код илустрације тексту-ални предлог чини основу, у стрипу је тај однос обрнут – визуелни део одређује положај текста.¹⁵⁸ Током тридесетих година прошлог века стрип је доживео велику експанзију у Србији, када настаје нова етапа у процесу развоја програмског карактера многих листова.¹⁵⁹ Са *Полишиком*, која је од 1930. увела подлистак *Полишика за децу*, отпочиње циклус популарних штампаних графичких прилога у неколико сличица, тзв. шаљивих каишева, уз које је ишао и пропратни текст. Ова радо читана рубрика помпезно је најављивана, а уједно је отворила еру сличних уредничких иновација, које ће се проширити на лист *Време* и подлистак *Дечје време*, у коме је публикована домаћа варијанта Мике Миша, а потом и на лист *Правда* и рубрику „Правда за нашу децу”.¹⁶⁰ Иако се неће у каснијој каријери професионално бавити стрипом, ако изузмемо илустровање едукативних свезака Славне Бабић, Љубица Сокић је на прагу два-дестих имала довољно могућности и слободе да се окуша у очевој *Правди*. Текст дечјег романа у сли-кама о доживљајима двојице дечака – Јовице Главоње и Перице Штркље, изашао из пера књижевника, редитеља и публицисте Милана Ђоковића, илустровала је са младалачким полетом.¹⁶¹

Стрип је излазио у наставцима током новембра и децембра 1935, а те године Ђоковић оснива и уређује хумористично-сатиричне новине *Ошишани јеж*. У рубрици „Правда за нашу децу” Љубица Сокић на-ставља да експериментише са илустрацијом у форми стрипа, цртајући *Славков ђуш у Америку* по тексту

156 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић...”, 137.

157 Slobodan Ivkov, *60 godina domaćeg stripa u Srbiji: 1935-1995* (Subotica: Minerva, 1995), 248.

158 Зефирино Граси, Слободан Јовановић и Растко Ђирић, *Илустратори Полишкиног забавника (1939-2007)* (Београд: Музеј при-мењене уметности, 2007), 28.

159 Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu...*, 45.

160 Slobodan Ivkov, *60 godina domaćeg stripa u Srbiji...*, 4.

161 Стрип-роман *Аваншуре Јовице „Главоње” и Перице „Штркље”* објављен је у *Правди* од бр. 11141 до бр. 11179 (3. 11. 1935. – 11. 12. 1935).

Ликовно решење насловне стране *Пионира*, 1954.

Љубомира Божиновића.¹⁶² Стрип је објављен на четвртој страни новина, илустрација је реалистична уз присуство пропратног текста, са којим је временски синхронизована. Ликови, предмети и детаљи смештени су у први план, а нема ни трага од композиционог конфронтација ликова у покрету из предњег ка задњем плану, толико популарног тридесетих година. Читава интерпретација блиска дечјем начину визуелног изражавања, без сувишних детаља, карактерише цртеже које прате текст.

Тада, подсетићимо, Љубица Сокић илуструје књигу *Деше са Балкана*, чији је аутор такође Божиновић. Сви ови цртежи који стоје на почетку Цуциног илустраторског опуса имају карактеристике лирски однегованих илустрација, које ће врхунац досегнути у часопису *Пољешарац*.

У послератном периоду уређивачка политика дечјих листова и часописа била је усмерена у правцу васпитавања деце у духу владајуће идеологије. Штампана је, уз радио и филм, била основно средство агитације и пропаганде, преко кога је Партија ширила и популарисала културу.¹⁶³ У тим „оскудним“ временима, од 1945. године, Љубица Сокић, по сопственом признању, почиње да ради поред својих пријатеља и колега Ивана Табаковића, Ива Кушанића и Мила Милуновића, као „намештеник“ са сталним приходом од 2.000 динара, у часопису *Пионери*, а потом и *Пољешарац*.¹⁶⁴ „Радила сам после ослобођења као илу-

162 У *Правди* бр. 11180 (12. 12. 1935).

163 Ljubodrag Dimić, *Agitprop...*, 148.

164 Zoran L. Božović, *Razgovori o umetnosti...*, 58.

стратор у дечјим часописима, радила сам то јако дуго, скоро до осамдесетих година. Како су касније долазили нови часописи тако су ме прихватили за илустратора. У то време још увек није било школованих илустратора тако је мене то много заинтересовало. Волела сам да радим те илустрације, то ме је занимало. После тога су и сами уметници знали каква им тема лежи па су нам давали такве теме да их илуструјемо. То нема везе са соцреализмом. То је била форма коју је пропагирао тадашњи режим, људи који су се бринули о томе, они су пропагирали то. Међутим, он је доста кратко трајао, то захтевање. Они су желели да сликари сликају оно што они политички гледају, рецимо обнова земље, како се сади пиринач. То је било немогуће, јер ником не можете диктирати шта да ради. То није уметност...", закључује у интервјуу за *Вечерње новости*.¹⁶⁵

Пионири, које је издавао Централни одбор УСАОЈ-а по ослобођењу, био је први штампани лист за најмлађе у Југославији.¹⁶⁶ Делујући под утицајем совјетске пропаганде, осликавао је период развоја српске уметности илустрације усмерене према социјалистичком реализму.¹⁶⁷ Почео је да излази за време рата, када је објављено петнаест бројева, а у измењеном обиму и са већим бројем сарадника наставио је са излажењем једанпут месечно од 1945. године.¹⁶⁸ У *Пионирима* су сарађивали писци и песници чије књиге је илустровала Љубица Сокић, попут Гвида Тартаље, Мире Алечковић, Десанке Максимовић, Владимира Назора и других.¹⁶⁹ Илустрацијом су се бавили Иван Табаковић, Иво Кушанић, као и Ђорђе Милановић, са којим је Цуца илустровала *Савремену анџологију за децу*, потом Шана Лукић – блиска пријатељица Љубице Сокић, као и Бора Грујић, члан групе *Десеторица*.¹⁷⁰ Без адекватног објашњења, главни уредник Бранко Ћопић прекинуо је сарадњу са Љубицом Сокић после свега годину дана. Разлаз Љубице Сокић и Бранка Ћопића и њено удаљавање из *Пионира* вероватно су настали као резултат чињенице да њени сликарски, као и илустраторски домети нису били по вољи партијском руководству. Годинама касније, о разлозима разилажења са Ћопићем и сама је изјавила – „ту је настало неко замешатељство и једног дана када сам дошла рекли су ми да више не треба да долазим... претпостављам да сам се ја неке

165 Milan Šarac, „Bez diktata“..., (6. 7. 2017).

166 Из предговора *Пионира*: „Примичу нам се светли и радосни дани коначног ослобођења... Наши пионири треба да дају угледан пример свој осталој деци у школи и на улици и код куће. Пионир мора бити највреднији као ђак, најбољи у раду, вољен као друг, понос родитеља и свих старијих. Ево ми вам дајемо прве пионирске новине које ће вам помоћи у раду и учењу, помоћи вам да окупите у пионирске организације сву децу из вашег краја и штампаће за вас много лепих, ведрих и веселих прича, песама, слика, шала, скривалица и разних других мудролија...”

167 Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu...*, 55.

168 У 29. броју из 1945. редакција обавештава да ће лист наставити да излази у промењеном облику једном месечно, да ће бити разноврснији, имати већи број сарадника, познатих књижевника, али и ликовних уметника.

169 Име Љубице Сокић спомиње се и у Редакционом одбору листа поред Живојина Вукадиновића, Десанке Максимовић, Јосипа Павичића, Мате Ловрака, Чика Андре, Александра Вуча, Бранка Гавеле, Јосипа Рибича.

170 Љубица Сокић један је од оснивача уметничке групе „Десеторица”.

замерила, јер сам можда неки пут нешто рекла што људима није пријало... јер ја нисам лош цртач, мислим да сам тај посао обављала савесно". Њене илустрације биле су исувише „беловинкасте“, како је у шали волела да каже, и сасвим је јасно да је била увек усредсређена на садржај који је илустровала, а не на партијска очекивања.¹⁷¹ У односу на друге ликовне сараднике, број њених цртежа у овом часопису је скроман: поменућемо илустрације за преведену причу „Маче које је хтелo да постане божићни поклон“ Дејзи Л. Плимтон (*Daisy L. Plimpton*)¹⁷² и изразу насловне стране у 24. броју.¹⁷³ Ту су и илустрације за причу „Школа и живот“ Сергеја Михалкова (*Сергей Владимирович Михалков*)¹⁷⁴; за песму „Наша земља“ Петра Прерадовића¹⁷⁵; народну песму „Врабац Подунавац“¹⁷⁶; „Пут пионира“¹⁷⁷. У мартовском издању илустровала је руску народну причу „О будалини Ивану“.¹⁷⁸

Оцењујући то време, Миодраг Протић закључује да је уметник био више застава политичке борбе него надахнути истраживач, а уметничко дело доказ исправности и моралне солидарности.¹⁷⁹ Како је и уметност постала својина народа, морала је да буде одраз и документ стварности, те је форма којом су се такви садржаји интерпретирани била приступачна и лако схватљива. Носилац тог духа биле су и *Пионирске новине*, које су изла-

Ликовно решење насловне стране часописа *Полешарац*, бр. 6, 1957-8. темпера, 24 x 17 cm прив. власништво

171 Из разговора са др Миомиром Гаталовићем, унуком Љубице Сокић (март 2017).

172 Број 7. из 1945.

173 1. октобар 1945.

174 1. фебруар, бр. 2, 1946.

175 1. мај, бр. 5, 1946.

176 Јули-август, бр. 7-8, 1946.

177 10. октобар, бр. 10, 1946.

178 Ову причу илустровала је и у књизи: Максим Горки, *Иванушка будалица* (Београд: Дечја штампа, 1956).

179 Миодраг Б. Протић, *Српско сликарство XX века* (Београд: Нолит, 1970), 356.

„Златокљуна птица”, *Пољшарац*, 1964.
темпера, 6 x 14,5 cm
прив. власништво

културе. Илустратори *Пионирских новина* били су, поред Цуце Сокић, карикатуриста Иво Кушанић, Душан Јовановић, Јаков Безељ, Душан Богдановић. Нажалост, њихове илустрације нису биле потписиване, тако да не можемо са сигурношћу закључити које је радила Љубица Сокић.

Мање је познато да је радила и као илустратор у едукативном часопису *Здрав ђодмладак*, који је излазио једном месечно, од 1948. до 1964. године, у оквиру секције Подмлатка Црвеног крста.¹⁸¹ Оформљен је са идејом да подучи децу и омладину како да брину о свом здрављу, стално подсећајући на тековине и вредности социјалистичке обнове. У часопису је присутно доста поучних текстова о важности правилне исхране, о научним достигнућима на пољу медицине и лековитог биља, хигијенских упутстава, књижевних прилога са тематиком из те области, али и забавних делова са задацима за решавање.¹⁸² У почетку илустрације нису потписиване, текст је имао превагу над сликом, док ће се физиономија листа променити са доласком врских илустратора међу којима предњаче Нада Дорошки, Аљоша Јосић, Слободан Гавриловић, Александар Грбић, Ида Ћирић и Љубица Сокић, која илуструје у часопису од 1950.¹⁸³ Њихове илустрације представљају различите поетске доживљаје стварности, од реалистичних и експресивних до духовитих, блиских свету деце маште, чиме се наслућују наступајуће тенденције различитих стилских оријентација, као и нагли развој илустрације у овом периоду. У једном од

зиле петком, од 1946. до 1951, такође у издању ЦО УСАОЈ).¹⁸⁰ Текстови су имали примат над сликом, преузети највећим делом из совјетског листа *Пионирска правда*. Таква пракса била је уобичајена, објављују се књижевни прилози совјетских аутора: одломци из дела Горког, Чехова (*Антон Павлович Чехов*), Пушкина (*Александар Сергеевич Пушкин*), Шолохова (*Михаил Александрович Шолохов*), чиме је популарисан утицај совјетске педагогије, књижевности и

180 Одговорни уредници били су, после Бранка Ћопића, Јелена Билбија, Бранимир Ћелић и, пред крај излажења листа, Душко Радовић.

181 Одговорни уредник листа био је Иван Коларов.

182 Први број *Подмлатка* објављен је 1922; од 1923. излази под насловом *Гласник ђодмлатка Црвеног крста*, све до 1941. Први полсратни број објављен је 16. 2. 1948, а са новембарским бројем 1964. часопис се угасио.

183 Податак преузет из: Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu...*, 57.

Ликовно решење насловне стране часописа *Полетарац*, бр. 3, 1958.
темпера, 24 x 17 cm
прив. власништво

бројева часописа наишли смо на податак да је омот илустровала Љубица Сокић, а цртеже у тексту Жика Тодоровић.¹⁸⁴ Ликовну обраду радила је и са сликаром, илустратором и ликовним педагогом Слободаном Гавриловићем током 1955,¹⁸⁵ док нешто касније (1959) часопис илуструје паралелно са Радомиром Стевићем Расом.¹⁸⁶

Стилски гледано, највеће домете на пољу илустрације у дечјим часописима остварила је у *Полетарцу* и *Змају*. За разлику од *Здравој подмлашка* и *Пионира*, који су били политички обојени, са изразитим социјалистичким обележјем, часописи *Полетарац* и *Змај* неговали су традиционалне вредности. Цуца је радила у „првој поставци“ *Полетарца*, који је излазио од 1947. до 1969, а потом и у оном обновљеном Душка Радовића. Изворни *Полетарац* основало је Централно веће Народне омладине Југославије, а први одговорни уредник била је Јелена Билбија. После двадесет две године излажења часопис се угасио услед материјалних тешкоћа издавача Младог поколења.¹⁸⁷ Излазио је једном месечно и био намењен деци узраста од четири до осам година, те зато његове стране красе кратке песме и приче, као и живописне илустрације. Корпус поетских, прозних и драмских текстова блиских предшколском узрасту ангажује интелектуални живот детета, подстиче машту и креативност. Са друге стране, када је реч о ликовном аспектима, у овом периоду дете упознаје изражајну моћ линије, важну за његово даље образовање. Стога је

184 Број 5, мај-јуни 1950.

185 Број 9-10, новембар-децембар, 1955.

186 Рас се, за разлику од Љубице Сокић, увек потписивао на својим цртежима за часопис.

187 Милица Кисић, *Пионирска и омладинска...*, 28.

визуелна концепција часописа била прилагођена најмлађима, слика је од почетка доминирала у односу на текст, колорит је био весео и једноставан, а програмска идеја била је усмерена ка образовању и оснаживању стваралачких могућности код деце. Решење странице укључивало је посебно обликована слова, стимулишући малог читаоца да активира свој „наративни и визуелни потенцијал”.¹⁸⁸ Деца се позивају да учествују на ликовним и литерарним конкурсима, у наградним играма; у забавним рубрикама пишу се шале у виду стрипа, или дају (илустровани) савети типа „уради сам”, решавају се ребуси, укрштене речи и загонетке. У првим бројевима аутори ликовних прилога нису потписивани; до средине педесетих илустрације су рађене углавном у техници темпере и акварела, а обрада форме била је плошна. Од броја 10 из 1950. практикује се потписивање илустратора, а не само аутора текстова, чиме илустрација добија на значају.¹⁸⁹ Са годинама које долазе, приметан је продор индивидуалних стилова сликара и илустратора — сарадника у часопису. Љубица Сокић активно ради за *Полешарац* од педесетих година, заједно са Иваном Радовићем, Слободаном Гавриловићем, Душаном Ристићем, Отом Логом, Александром Грбићем, Савом Николићем и Марком Ристићем. Многи од њих сарађивали су у већини послератних листова за децу, остварујући највише домете српске илустрације овога периода. Жири Младог поколења је својим сарадницима додељивао и новчану премију за најуспелији оригинални текст и илустрацију објављене у *Полешарцу*, у износу од 5 до 20.000 динара. Љубица Сокић дизајнирала је и више насловних страна, а њени последњи радови налазе се у бројевима за 1965.¹⁹⁰

Лудвиг Ашкензи, „Мала ноћна музика”, *Полешарац*, 1974.
илустрација на шпиглу, туш, перо, 16 x 23 cm
прив. власништво

188 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић...”, 143.

189 Први потписани ликовни прилог („цртежи Љубице Сокић”) урађен је за песму „Мали путници”.

190 Илустрација насловних страна: за 1954. (бр. 2 и бр. 9-10), за 1955-56. (бр. 2), за 1956-7. (бр. 8), 1957. (бр. 9), за 1958. (бр. 2)...

Опште посматрано, илустрације су слободније компоноване у односу на оне у *Змају*, заузимају већи део простора, понекад целу или чак две странице, најчешће у боји.¹⁹¹ Међу мноштвом различитих мотива које намеће илустровање краћих текстуалних форми, издвајају се сцене са децом (у игри, на снегу, док обављају сеоске послове, иду у школу и др.).¹⁹² Док је у сликарству остала кроз цео опус посвећена фигуралним темама, од серије аутопортрета и портрета својих пријатеља, негујући лирску, поетску и касније апстрактну интерпретацију форме, дотле у сфери илустрације она неуморно црта децу и дечје покрете, „мангупчиће немирна лика забављене игром”.¹⁹³ Животињски свет је на себи својствен начин оживела и овде, неуморно цртајући.¹⁹⁴

Као трећи мотив јављају се илустрације природе оплеменењене њеним препознатљивим колоритом (топла умбра, прозачно смеђа, зелена и плава),¹⁹⁵ а, као и у *Змају*, са посебним пијететом илуструје песме Десанке Максимовић.¹⁹⁶ Прилазећи са више слободе илустровању класичних мотива на нереалистичан начин, Љубица Сокић је користила различите ликовне елементе. Ако се сетимо да „нереалистичка епоха” у њеном сликарству наступа управо у овом периоду (око 1956), одјечи

Ликовно решење насловне стране часописа *Полешарац*, март 1974, комб. техника, 19,5 x 22 cm прив. власништво

191 Миодраг Тодоровић, „Ветар”, *Змај* бр. 7 (1954).

192 „Куда је летос све пошла ова дружина”, *Полешарац* бр. 2 (1955-56); Анђелко Ристић, „Деца и сунце”, *Полешарац* бр. 2 (1964); Момчило Тешић, „Мали војник”, *Полешарац* бр. 3 (1963); Гвидо Тратаља, „Унуков инат”, *Полешарац* бр. 3 (1964).

193 Ирина Суботић, *Уметност Љубице Цуце Сокић...*, 28.

194 Гвидо Тартаља, „Опасност”, *Полешарац* бр. 2 (1964); Вук Стефановић Караџић, „Међед, свиња и лисица”, *Полешарац* бр. 8 (1964); Мери Холтс, „У шуми”, *Полешарац* бр. 8 (1965).

195 Иван Цековић, „Кад грање плаче”, *Полешарац* бр. 2 (1963); Леополд Суходолчан, „Јесен”, *Полешарац* бр. 2 (1963).

196 Десанка Максимовић, „Маца преља”, *Полешарац* бр. 1 (1956-7); „Киша”, *Полешарац* бр. 2 (1962); „Маче у џепу”, *Полешарац* бр. 1 (1964); „Песма крај извора”, *Полешарац* бр. 6 (1964).

Марија Ћуричкова, „Балон“, *Пољшарац*, 1974.
илустрација на шпиглу, 19 x 23 cm
прив. власништво

новог доживљаја форме прожели су на својствен начин и илустрацију. То се огледа на више примера, као што је увођење апстрактних елемената на цртежу за енглеску причу „Мала малецка“,¹⁹⁷ или комбиновање различитих техника и употреба колажа на илустрацији приче „Радост“ македонског писца Глигора Поповског.¹⁹⁸ Њено добро познавање могућности штампе помогло је да цртеж и у репродукованом облику не изгуби на својој аутентичности, те је искуство стечено у *Пољшарцу* пренела на своје касније илустрације, никада не губећи из вида структуру цртежа.

После периода гашења, *Пољшарац* – „велике новине за малу децу“ – поново је покренут и обновљен 1973. „само због деце... да на њихову радозналост одговара добрим и занимљивим прилозима“, супротстављајући се „лошем укусу и нечистим намерама многих који деци не прилазе као васпитачи, већ као трговци“.¹⁹⁹ Захваљујући залагању Душка Радовића, на иницијативу Савета за васпитање и бригу о деци СР

Србије, почео је са излажењем лист у коме је сваки прилог био нов и другачији од претходног. Издавач је била НИП Борба, а чланови редакције Драган Лукић, Добрица Ерић, Љубивоје Ршумовић, Милован Данојлић, Радослав Зечевић и Душан Петричић. За три године изашло је деветнаест бројева часописа на 1600 страна, а окупљено је преко стотину сарадника из свих крајева бивше Југославије, са идејом да објављују приче, песме, преводе, пословице, паролe, плакате и карикатуре. Израстајући у својеврсну антологију бисера домаће и светске литературе за децу, *Пољшарац* је истовремено и галерија сјајних визуелних решења, као и права озбиљна интерактивна публикација.

Остварујући изузетан културолошки значај у контексту времена у коме је настао, „часопис је рашчистио са свим детињастим концептима дечјих листова, такође и са морализаторским, вербалним придикама којих још увек има у сличним публикацијама“.²⁰⁰ Мало текста, изванредни графички прелом и ликовна

197 „Мала малецка“, *Пољшарац* (1963).

198 *Пољшарац* бр. 4 (1964).

199 „Родитељима васпитачицама учитељима сарадницима“, *Пољшарац*, (фебруар 1975): 54.

200 „Родитељима васпитачима учитељима сарадницима“, *Пољшарац* (новембар, 1973): 94.

опрема дело су графичара Милана Мартиновића. Замишљен и ликовно опремљен да се лако гледа, чита и разуме, „штампан је као часопис, а обиман као књига”.²⁰¹ Разоривши „овештале регуле грађанског морала”, представља изузетну појаву у књижевном, дидактичком и естетском смислу. Недостатак тврдих корица, гломазан формат, модерност и концепт који је осмислила редакција били су исувише слободни и напредни, те часопис још за време свог краткотрајног излажења није наишао на одјек који су очекивали његови сарадници. Широм земље стизале су покуде – „да је лист за господску децу”, да објављује „рђаве песме”, да је скуп и често неразумљив. На замерку да *Полешарац* не може да стане у ђачку торбу, редакција је имала спреман одговор: „Велики формат пружа неупоредиво веће могућности за занимљива и ефектна ликовна решења појединих прилога. Поред тога анализирали смо много сличних књига и листова из целог света и уверили се да је књига већа – што је дете мање”.²⁰² И док су надаље стизале примедбе „да би неки цртежи могли бити лепши”, редакција стаје у одбрану својих сарадника – „наши најистакнутији сликари и графичари неће и не умеју да не сликају лепо. Можда понекад сликају необично, другачије од наших навика... јер ми смо често стварали и навикавали свој укус на сумњивим и лажним ‘лепотам’”.²⁰³ Говорећи о илустраторима, редакција даље износи свој став у броју 18: „Полетарац ликовно обликују најпознатији графичари, сликари и илустратори са много знања, талента и укуса. Међутим има просветних радника који воле, или се праве да воле дилентатизам многобројних ‘самозваних’ илустратора..., нешто што никако не би смело ући у наше предшколске и школске установе. Не може не бити штета ако деца не могу да виде прилоге Ковачевића, Кршића, Ћирића, Сокићеве, Крсмановића, Миће Поповића...” Њихова имена, као и имена аутора текстова објављивана су, уместо уз прилоге, уз садржај, на крају часописа. Поред карикатуристe Душана Петричића, који је листу дао визуелни идентитет, Радовић је на страницама листа окупио уметнике који су волели модеран израз – Мићу Поповића, Станка Зечевића, Милоша Ћирића, Ђокицу Милановића, Иду Ћирић, Живојина Ковачевића, Предрага Кораксића, Злату Билић, Иву Кушанића, Бранка Миљуша и Љубицу Сокић. Ослобођени зависности од текста, њихови цртежи „нису више мале и празне илустрације и сличице, већ велике и садржајне приче и објашњења... Ми не дајемо нашим сликарима и графичарима да овде нацртају једну мачку, а овде једно дрво, већ заједно са њима размишљамо – како којим средствима ликовно осмислити текст”, каже редакција *Полешарца*.²⁰⁴

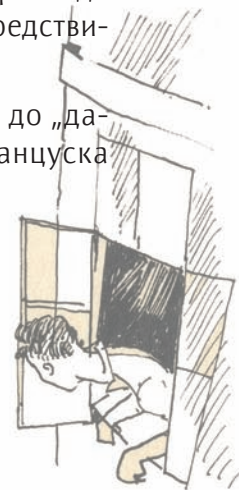
У европским оквирима, *Полешарац* је био веома цењен – три хиљаде примерака отпутовало је до „далеке Шведске”, а када су у питању оригиналне идеје – графичке и у погледу текста, једна француска

201 „Родитељима васпитачима учитељима сарадницима”, *Полешарац* (јуни, 1973): 94.

202 „Родитељима васпитачима учитељима сарадницима”, *Полешарац* (октобар, 1973): 94.

203 Исто..., 94.

204 „Родитељима васпитачима учитељима сарадницима”, *Полешарац* (октобар, 1974): 94.

издавачка кућа била је спремна да преузме цртеже и текстове за свој часопис.²⁰⁵ У последњем двоброју за мај-јуни 1975. изнета је идеја да *Полешарац* излази тромесечно од јесени, као књига.²⁰⁶

Седамдесетих година рађа се „тип градског урбаног детета“, који се најчешће среће на страницама Радовићевог *Полешарца*. На ширем пољу примењене уметности приметно је одсуство фигуративности; присутно је сажимање израза у словна решења композиционог распореда, у односе слова и празног простора, а тежиште се ставља на равнотежу позитивних (испуњених) и негативних (празних) површина.²⁰⁷ Илустрације Љубице Сокић кореспондирају са текстом и профилем часописа. У првом јунском броју за 1973. илустровала је пет песама Јована Јовановића Змаја; у септембарском илуструје „Врабац и зрно“, а ђаци се позивају да обоје ову црно-белу причу. У новембарском броју налазе се најпознатије илустрације за причу Луиса Керола „О Алиси и белом зецу“ и „Како је Алиса порасла“, у којима текст и његова ликовна интерпретација функционишу као јединствен организам. Издвојили бисмо и илустрацију за „Малу ноћну музику“ Лудвига Ашкеназија у новембарском броју из 1974, у којој графички поступак Љубице Сокић долази до врхунца. У мартовском издању радила је два прилога, као и ликовно решење за насловну страну. У неким од тематских бројева одабрани сарадници осмишљавали су различите верзије календара или илустровали на задату тему. Тако је Љубица Сокић радила илустрацију на основу текста „Календар

Мира Алечковић, „Код нас је јесен“, *Змај*, бр. 8-9, 1966.
темпера, 14,5 x 17 cm
прив. власништво

205 У отвореном писму упућеном редакцији *Полешарца* стоји да је француски часопис замишљен као реакција на морализаторску „љубазну и ружичасту литературу и у цртежу супротан дизнијевско-кружно елиптичком стилизму, те је сасвим природно дошло да је група по виђењу Вашег листа била одушевљена...”

206 Предосећајући скорби крај излажења часописа, Душан Радовић је предложио да књига излази у ритму четири годишња доба, као трајан приручник у школи, са идејом да се чува у библиотеци.

207 Pavle Vasić, „Umetnička oprema knjige u Srbiji...“, 57.

једног јагњета” Момчила Тешића.²⁰⁸ Њена илустрација за причу „Балон” словачке ауторке Марије Ђуричкове шири се на три стране, делујући распевано и весело; балони путују по небу изнад кровова, од једног до другог града.

Та разиграност линије наставља се и у даљим илустрацијама – на вртоглавом путу којим јуре кола пуна сватова у причи „Сватови – кумови” у мајском броју. До врхунца долазе илустрације испуњене динамиком за завршне бројеве *Полешараца* из 1975.²⁰⁹ Последња – „Бата Лажа и тужна принцеза”, рађена за двоброј „према тексту Николе Јеремића – са грађевином замка и пуно уведених ликова, вешто је уклопљена у велики формат који је омогућио да креативни потенцијал наше уметнице дође до пуног изражаја”.²¹⁰

Дванаест година после принудног приземљења *Полешараца* издавачко предузеће Рад је објавило избор најбољих књижевних текстова и ликовних прилога, у четири књиге: *Пролеће, Лето, Јесен* и *Зима*. Ту су се на једном месту нашли ликовни радови Иде Ђирић, Марка Крсмановића, Ђорђа Милановића, Душана Петричића, Ива Кушанића, Живојина Ковачевића и, наравно, Љубице Сокић. У *Пролећу* се налазе четири Цуцине илустрације – за песму „Чудне строфе” пољског аутора Лудвика Јержија (*Ludwik Jerzy Kern*), за причу „Ловци” Миодрага Борисављевића, као и за „Прво писмо”

Војислав Станојчић, „Поломљене наочари”, *Змај*, 1958.
темпера, 7,5 x 17 cm
прив. власништво

208 *Полешарац* (децембар, 1975).

209 „Слике у снегу”, *Полешарац* (јануар, 1975).

210 Илустрације Љубице Сокић за лист *Полешарац* налазе се на шпиглу, који се израђивао налепљивањем отисака сложеног и непреломљеног слога на обрезаној или необрезаној страници, са тачним распоредом текста и илустративног материјала. На шпиглу су уношене све напомене техничког уредника (од пагинације, преко размере, до напомена везаних за тонску градацију или употребу колора). Овакав начин припреме графичке форме практиковао се све до деведесетих година 20. века, када се прешло на електронску обраду слике и текста, а развој технологије знатно је унапредио и сам процес штампе.

Светислав Божиновић, „Бронзани дечак“, *Змај*, бр. 1, 1960.
темпера, 10 x 19,5 cm
прив. власништво

са богатим избором прилога за младе.²¹¹ Први број објављен је јануара 1954. у издању Друштва пријатеља књиге и уметности за децу. Оснивачи и дугогодишњи уредници били су Мира Алечковић, Бранко Ћопић, Александар Вучо и Григор Витез. Од почетка излажења био је заступљен групни рад великог броја врских илустратора, уз истовремено поштовање индивидуалности сваког од њих. Хетерогеност се огледала у заступању различитих стилских концепција – од реалистичних (Александар Грбић, Ђорђе Теодоровић), поетско-реалистичних (Душан Ристић, Марко Крсмановић), преко експресивних (Ђорђе Горбунов, Драган Савић, Босиљка Кићевац, Сава Николић), до апстрактних у елементима (Љубица Сокић, Драгослав Стојановић СИП). У првим бројевима часописа илустрација је скромна и подређена тексту; већ од 1956. њен простор се проширује и преводи у други знаковни систем, да би од 1959. узимала све већи део стране; од седамдесетих година примат преузима фотографија. Фузија текста и слике уткана је на тај начин у концепцију часописа, те до краја шездесетих визуелни део учествује са четрдесет процената у односу на текст. За разлику од већине дотадашњих часописа (*Пионир*), иконографија у *Змају* није била преузета из страних публикација, већ је потпуно оригинална. Интерактивни приступ који подстиче мале читаоце инициран је рубриком „Учимо да цртамо“, а две године од почетка излажења уведен је и фото-филм, чиме је заокружна визуелна концепција часописа. Покретањем великог *Змајевог наградног конкурса*, у коме су учествовали ђаци основних школа са својим оригиналним причама, песмама и ликовним радовима, настављена је тенденција увођења креативних елемената у

чешког аутора Јарослава Сајферта (*Jaroslav Seifert*). У *Лешу* је само једна Цуцина илустрација за легенду „Сватови-кумови“ из збирке Бранке В. Радовановић. У књизи *Јесен* нашле су се три илустрације – за превод приче „Необична риба“ македонског писца Глигора Поповског, за песму „Мрак“ Ј. Ј. Змаја, као и за украјинску причу „Класић“. У *Зими* се налазе већ поменуте илустрације „О Алиси и белом зецу“ и „Како је Алиса порасла“.

Књижевни часопис *Змај*, који је излазио преко тридесет година, био је један од најчитанијих часописа за децу,

211 Назив часописа подсећа на чика Јову Змаја.

визуелни простор часописа. У жирију за доделу ликовних награда, поред чланова Уредништва: Десанке Максимовић, Миленка Карановића и Новице Ђукића, била је и Љубица Сокић, а потом и у другој поставци, са сликаркама – Шаном Лукић, Горданом Јовановић и Александром Грбићем, уметничким уредником часописа.²¹² Од 1976. Цуца Сокић није више у жирију, али је наставила да илуструје за часопис, закључно са 1981.²¹³

На почетку сарадње са *Змајем* имала је сразмерно мали број ликовних радова у односу на друге сараднике, попут Марка Крсмановића или Новице Ђукића. За двадесет и шест година, колико је сарађивала у часопису, објављено је преко две стотине њених илустрација, као и две насловне стране.²¹⁴

Да је *Змај* активно пратио стваралаштво својих аутора и илустратора, говоре три кратке белешке о Љубици Сокић. У првој, објављеној у бр. 11 из 1959, поред илустрације одломка из романа *Модри ђрозори* Данка Облака, каже се: „сликар и омиљени илустратор дечјих књига Љубица Сокић добила је статуету *Младој ђоколења* за успешан дугогодишњи рад на илустрацијама”. У другој, објављеној годину дана касније, пише: „Љубица Сокић је илустровала многе приче у *Змају* и многе књиге за децу, па је и наши читаоци сигурно познају, а још је познатија као сликар лепих пејзажа и других мотива, због којих је добила Октобарску награду”.²¹⁵ Поводом доделе Невенове награде за илустрацију, на првој страни *Змаја* из 1962, поред илустрације песме „Код нас је јесен” Мире Алчковић, забележено је: „Сликар Љубица Сокић, сарадник *Змаја*, награђена је за илустрације наградом *Невен*”.²¹⁶

„Новогодишње вече”, *Змај*, 1968.
темпера, 9 x 17 cm
прив. власништво

212 Од бр. 1 из 1968. име Љубице Сокић као члана жирија *Змајевој наградној конкурса* налази се на корицама часописа.

213 Последњу илустрацију за *Змај* урадила је у бр. 4 (1977).

214 Две насловне стране за *Змај*: бр. 4 (1956) и бр. 6-7 (1958).

215 *Змај* бр. 12 (1960).

216 *Змај* бр. 8-9 (1966).

За разлику од већине тадашњих часописа, у *Змају* су равноправно навођени аутори прича и аутори ликовних прилога, што додатно потврђује чињеницу да је ликовни елемент и те како био значајан и никако подређен текстуалном. На већини илустрација које је радила Љубица Сокић налази се у доњем углу њен препознатљив потпис („Сокић“).

Прелиставајући странице часописа, наишли смо на текст посвећен њеним илустраторским и сликарским достигнућима (1978).²¹⁷ „Љубица Сокић, овогодишњи добитник Октобарске награде града Београда за сликарство и редовни члан Српске академије наука и уметности, дугогодишњи је сарадник нашег часописа. Њене илустрације за песме и приче појављују се још од првог броја, који је изашао од 1954. године. Стога је наша редакција одлучила да јој, поред честитке за велико признање, посвети и ове странице часописа...”²¹⁸

Први ликовни прилог Љубице Сокић за *Змај* била је илустрација песме Бранка Ћопића „Незнанко, деда и ја”.²¹⁹ Ликовна обрада и избор мотива део су истог ликовног поступка који примењује у илустрацији књига тих година (Славна Бабић, *Приче у сликама*; Мира Алечковић, *Чобанин ђчела*). Илуструјући причу „Аска и вук” Иве Андрића, увела је „нов моменат у тумачењу књижевног нратива”.²²⁰ Тананим графичким поступком уноси себи несвојствен облик аутоцитатности преузет

Ликовно решење насловне стране часописа *Змај*, 1956.

217 Од 1978. у *Змају* се уводе странице посвећене сликарима.

218 Војислав Станојчић, „Љубица Сокић...”, 304.

219 *Змај* бр. 1 (1954).

220 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић...”, 146. Илустрација у часопису бр. 2, 1954.

из сликарства париских булеvara с краја четврте деценије 20. века.²²¹ У илустрацији приче „Мала девојчица Ханг“ кинеског писца Џанг Тјенјија (*Zhang Tianyi*) примењује широке потезе пера умоченог у туш, градећи својеврстан иконографски модел помоћу кога дете стиче представу о далекој култури.²²² Емоције блискости, љубави и тоpline посебно су изражене у илустрацијама песама Мире Алечковић и Десанке Максимовић, чије је збирке песама, као што смо видели, такође украсила својим илустрацијама.²²³ У *Змају* из 1974. нашле су се све три на једној страници часописа – Мира Алечковић са стиховима („Песма за мамине очи“), Десанка Максимовић са честитком Мири поводом одликовања Витеза Легије части и Љубица Сокић са цртежом за песму.²²⁴ У песми „Рањена пастирка“ Десанке Максимовић у издању из 1959. примећују се извесне новине у односу на раније илустрације у овом часопису.²²⁵ У илустрацијама за приче „Бронзани дечак“ Светислава Божиновића и „Цвијеће на столу“ Злате Коларић-Кишур, обе у *Змају* из 1960, присутни су елементи мртве природе (ваза са лишћем, кофа...),²²⁶ што је ретко, јер се овај тематски регистар, ослоњен на узор које је чувала у свом атељеу, појављује превасходно у безбројним варијацијама на њеним сликама.²²⁷

Рат као тему није волела; више су је привлачила унутрашња збивања у човеку. Тако је и третирали ликове партизана и партизанки на илустрацијама песама: са заставама, у шуми и збегу.²²⁸ Доминантан је и мотив зимског пејзажа,²²⁹ а, потом, ту је и Београд, њена честа преокупација, о чему каже: „Радо сликам Београд, јер је то град у коме сам доживела своје најлепше емоције... и кад сам слободна прошетам улицама, увек у тим шетњама носим парче папира и на њему бележим детаље. Знам да ће једног дана потпуно нестати тај мој Београд породичних кућа са баштама, сав у сенкама и светлу. Свесна сам да ће доћи генерације које ће само из слика знати о једном Београду, као што сам ја сазнавала о једном другом давном граду, из фотографија Анастаса Јовановића, који је већ почео да нестаје када сам се ја родила“.²³⁰

221 *Boulevard Edgar Quinet*, 1939, уље на платну; *Bulevar Monparnas*, 1939, уље на платну.

222 *Змај* бр. 10 (1955).

223 Мира Алечковић, „Најлепша реч“, *Змај* бр. 3 (1956); Мира Алечковић, „Старој учитељици на почетку школске године“, *Змај* бр. 8-9 (1956); Десанка Максимовић, „Растанак са дететом“, *Змај* бр. 7 (1959); Десанка Максимовић, „Сељанкина успаванка“, *Змај* бр. 3, (1966); Десанка Максимовић, „Руским песникињама“, *Змај* бр. 10 (1974).

224 *Змај* бр. 3 (1972).

225 Десанка Максимовић, „Рањена пастирка“, *Змај* бр. 3 (1959).

226 *Змај* бр. 1 (1960).

227 Исто.

228 „Са песмом кроз борбе до победе“ (1963), „Ноћ пред полазак“ (1965), „Дрина“ (1966), „Песма победе“, (1969), „Републико наша“ (1974), „Партизан“ (1975), Драшко Шћекић, „Партизанка“ (1977).

229 Десанка Максимовић, „Трњина под снегом“, бр. 2 (1972); Душан Костић, „Пјесма Београду“, бр. 1 (1972); Гавра Ђаковић, „Ове птице ове траве ове кише“, бр. 4 (1974); Ешреф Бербић, „Бела успаванка“, бр. 2 (1975); Драгослав Тодоровић, „Моравски кукурузи“, бр. 11 (1976); Саша Божовић, „Октобар 1944“, бр. 10 (1979), „Страна поезија – СССР“, бр. 1 (1979).

230 Мирјана Влајић, „Волим слике, а још више волим људе“ (разговор са Љ. Сокић), *Наша* (јануар, 1979): 13.

Типолошки разноврсни и психолошки простудирани дечји портрети присутни су на њеним илустрацијама за *Змај*. Никада толико насмејаних дечјих ликова није било на једном месту као у илустрацији приче „Олгин рођендан“ Војислава Станојчића или у илустрацији песме „Писмо“ Ешрефа Берберића.²³¹

Фантастични примери илустрације песама „Ја знам“ Драгана Лукића, „Зимски разговор“ Бранка Ћопића, „Зимско јутро“ Војислава Илића, говоре о оживљавању читаве странице цртежом, где су текст и слика сведени на релацију стрипа кроз илустровање сваке строфе као посебног призора.²³² Другачији ликовни динамизам постигнут је у примерима где илустрација не задире у простор текста већ је јасно укомпонована у горњу или доњу трећину странице.²³³ Геометријски схваћена форма прати промене у њеном сликарском рукопису које наступају у том периоду. У „Причи о раку кројачу“ „цртеж и текст образују заједнички визуелни ток... између њих не постоји никакав конфликтан однос... они су у потпуном амбијенталном сагласју“, према тврђењу Драгане Ковачић.²³⁴ Даље, доминација ликовног елемента у односу на текстуални део наставља се и у илустрацији за песму „Први снијег“ Густава Крклеца, где долази до оживљавања читаве странице ликовним призором у који је инкорпориран текст.²³⁵ Слични примери надовезују се и у илустрацији за песму „Мраз“ Десанке Максимовић (1970), као и у илустрацији за „Песме борбе и револуције“, где на две стране часописа доминира цртеж, који пресеца текст у пасажима.²³⁶ Када је на страницама *Змаја* 1970. гостовао угледни француски часопис *Terre des jeunes* (Земља младих), Љубица Сокић је илустровала у том броју заједно са Ђорђем Горбуновим и Ђорђем Миловановићем.²³⁷ Током осамдесетих наставља да илуструје, али нешто ређе и не у сваком броју,²³⁸ док на страницама часописа тада већином преовладавају илустрације Ђорђа Милановића, Александра Хеџла и Босиљке Кићевац. Последње две илустрације налазе се у априлском издању за 1980, чиме је заокружила своју дводеценијску сарадњу са једним од најпопуларнијих часописа за децу.²³⁹

231 *Змај* бр. 1 (1966); бр. 4 (1979).

232 *Змај* бр. 12 (1956); бр. 2 (1969).

233 Франце Бевк, „Камиш“, *Змај* бр. 12 (1958); Александар Поповић, „Голи прст“, *Змај* бр. 2 (1958); Михаил Злошченко, „Отресито дијете“, *Змај* бр. 1 (1959); Жан Мадлен, „Данкан О Хара млади Аустралијанац“, *Змај* бр. 10 (1963); Никола Колаковић, „На ва-шару“, *Змај* бр. 1 (1965); Бранко Ћопић, „Башта слезове боје“, *Змај* бр. 5 (1970).

234 Драгана Ковачић, „Дечје илустрације Љубице Сокић...“, 148–149.

235 *Змај* бр. 2 (1961).

236 Исто.

237 Љубица Сокић ради илустрацију за причу „Коза господина Сегена“ Алфонса Додеа.

238 Од 1979. на неким илустрацијама рађеним тушем поново је изражено шрафирање.

239 Последње илустрације Љубице Сокић за *Змај*: Гроздана Олујић, „Брег светлости“ и Петар Стокић, „Нарциси су процветали“.

Цртежи Љубице Сокић објављивани су, осим у дечјим, и у класичним литерарним гласилима као што су *Инвалидски лист*, *Књижевне новине*, *Наша стварност* и часопис *Књижевност*. У Борбином издању додатка 7. дана листа *Недељне новости* илустровала је у наставцима „Село Ковиљ код Новог Сада“, по тексту Стевана Пешића.²⁴⁰ Није реткост да су часописи, као и књиге, били илустровани готовим ликовним прилозима (једног или више сликара) који нису наменски рађени за одређени текст, нити је илустратор учествовао у ликовном осмишљавању издања. Таква дела немају квалитет целовитог уметничког решења, али их можемо овом приликом поменути. У априлском броју из 1939. часописа за књижевност, науку, културна и друштвена питања *Наша стварност* објављена су два цртежа Цуце Сокић – *На клупама* и *14. јули*.²⁴¹ Потом, у *Инвалидском листу*, који је излазио једном недељно као послератно издање, у мајском броју за 1952. објављена су два ликовна прилога Цуце Сокић – *Пласови* и *Девојка*.²⁴² У св. бр. 5 из 1950. часописа *Књижевност* цртежи и вињете уз текст рад су Љубице Сокић, преузети из поменуте књиге Вељка Петровића *Прейелица у руци и грује сличне приповешке*.²⁴³

240 Београдско издање *Недељне новости*, излази у периоду 1966–1980.

241 Часопис је излазио свега три године пред рат (1936–1939), а главни уредник од почетка био је Александар Вучо. Садржински, часопис је био левичарске оријентације, а већину сарадника чинили су људи блиски идејама Комунистичке партије. Уз њих, био је присутан и мањи број присталица других грађанских оријентација којима је била блиска идеја социјалне правде.

242 Лист је излазио у периоду 1946–1962, као издање Удружења ратних инвалида Федеративне Народне републике Југославије. Објављивани су ликовни прилози Ивана Лучева, Милорада Ђирића, Шане Лукић, Зука Цумхура, Драгослава Стојановића СИП-а.

243 Вељко Петровић, *Прейелица у руци и грује сличне приповешке* (Нови Сад: Матица српска, 1948).

ЛИРСКА АПСТРАКЦИЈА У ИЛУСТРАЦИЈАМА ЉУБИЦЕ СОКИЋ

*„Свака промена у моме сликању настајала је из одређене унутрашње
потребе. Оно што је проузроковало најужашње фигуративност, у
једном периоду мога рада, било је незадовољство које сам осетила...
Прибегла сам ослањању на нека постојећа решења у експресионистичком
сликарству, тражећи помоћ да изађем на по мом гледању, прави и
чисти сликарства.“²⁴⁴*

Луис Керол, „О Алиси и белом зецу”, *Полетшарац*, 1973.

У историји српске илустрације за децу допринос Љубице Сокић огледа се, између осталог, у увођењу апстрактних елемената које дискретно транспонује из простора свог сликарског света. Тај искорак из поетског реализма ка апстрактним облицима и формама у илустрацији се одвијао паралелно са токовима развоја штафелајног сликарства. Одступајући од поступка израде илустрације који је до тада неговала, она уводи апстракцију у свет илустрације за децу као „модел експерименталне творевине” која није резултат тежње ка апстракцији, већ примена поступка апстрактне уметности у изражавању и приказивању реалности света маште.

Преломни моменти у историји илустрације за децу дешавали су се у тренуцима када ликовни уметници истовремено реагују на промене

у стилу илустровања, попут Душана Матића, који кроз колаж провлачи стилске карактеристике над-реализама у илустрацији књиге Александра Вуча *Подвизи дружине „Пећ ђећлића”*.²⁴⁵ Нешто касније, у свет илустрације Цуца Сокић уноси новине кроз равне линије, геометријске облике, пљоснате површине оживљене смиреним колоритом.²⁴⁶ Њена ликовна тражења у сфери апстрактних тенденција имала су два изворишта, од којих је прво базирано на француском предратном моделу, а друго настало као одраз на савремена кретања у ликовној уметности у којој апстрактни израз добија све већи примат. Иако, формално гледано, апстрактна фаза у сликарству Љубице Сокић представља видну промену у односу према предмету, она се заправо логички надовезује на предратни интимизам у чијем окриљу се у четвртој деценији прошлог века формирало њено сликарство. Отуда то опредељење за један вид лирске апстракције не представља стваралачку авантуру, већ логичку карику у ланцу њеног ликовног развоја.

245 Александар Вучо, колажи и објашњења Душана Матића. *Подвизи дружине „Пећ ђећлића”* (Београд: Младо поколење, 1959).

246 О апстракцији у сликарству Љубице Сокић, види: Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Čuca Sokić...*, 39–42, 71–72; Ирина Суботић, *Уметност Љубице Цуце Сокић...*, 22–26; Zoran Božović, „Ljubica Sokić” у: *Razgovori o umetnosti*, ur. Jasmina Čubrilo (Beograd: Beopolis, Remont, 2001), 22–78; Beograd; Јасмина Чубрило, „О чистом сликарству Љубице Сокић”..., 19–30.

Драган Студен, „Зрнце грожђа”,
Змај, 1970.
темпера, 23 x 18 cm
прив. власништво

Према њеном тумачењу, „једног момента дошло је до чисте апстракције, али мене тај моменат није привукао као неки дефинитивни приступ. То је просто било неко чистиште у мени самој, да се ослободим дескрипције, да све што слика треба да изрази, да било каква мисао буде изречена једним апсолутно сликарским чистим језиком, да нема никаквих примеса приче.”²⁴⁷ Удаљавајући се од описивања, њено сликарство у периоду после 1960. усмерено је на просторно и валерски ритмовану игру бојених површина и просторних односа, испод којих наслуђујемо детаље смештене у њој блиске просторе ентеријера и атељеа (мртве природе, боце, ћасе, чаше) кроз сведене елементе реалног предметног света.

Као логичан след, у свет илустрације Цуца Сокић провлачи кроз невелики број примера овај сужени репертоар мотива. Одјечи апстракције пренети са сликарског платна нарочито су видљиви у илустрацијама које ради за часописе. У *Змају* и *Полетарцу* је током шездесетих година прошлог века енигматично почела да провлачи апстрактне облике, потврђујући да ова дисциплина примењене уметности суштински кореспондира са сликарством, боравећи у истом универзуму визуелног језика. Ипак, не треба изгубити из вида да је апстракција код ње везана првенствено за начин организовања форме и колорита. Стога се у свим ненаметљивим реминисценцијама које срећемо на њеним илустрацијама из овог периода прилагођавају модели заступљени у штафелајном сликаству. Тако је метод „аутоцитатности” у *Змају* применила потпуно неочекивано у илустрацији за причу „Руно вуне” Стојана Стајића.²⁴⁸ Увођењем детаља мртвих природа из свог сликарског опуса (из средине шездесетих) које су блиске сфери апстракције, директно повезује свет илустрације са светом сликарства.²⁴⁹ По први пут у историји илустрације за децу у Србији учињен је покушај да се илустрација приближи апстрактним ликовним тенденцијама које нису блиске децем поимању стварности. Елементи апстракције видљиви су у илустрацијама песама

247 Zoran L. Božović, „Ljubica Sokić”..., 84.

248 *Змај* бр. 2 (1963).

249 Апстрактна фаза у сликарству Љубице Сокић нешто је омеђена периодом 1962–1972.

Владимира Назора („Ноктурно“, „Уранак“ и „Цврчак“).²⁵⁰ Ако бисмо се питали зашто је апстракција у илустрацијама Цуце Сокић нашла погодно тле у часописима, а не у књигама, чији је такође била врстан илустратор, одговор би, можда, лежао у чињеници да су *Полетшарац* и *Змај* неговали и поштовали индивидуалност и различитост стилова својих илустратора, чиме је уједно симболично формирана сасвим особена и драгоценна збирка, као одраз токова развоја савремене илустрације за децу. Кроз слободу у третирању ликових садржаја, као и својим форматом (када је у питању *Полетшарац*), илустраторима је пружена прилика да интерпретирају представљене текстове према свом уметничком сензибилитету.

ОСВРТ НА ПРЕЂЕНИ ПУТ – ОД СЛИКЕ КА ИЛУСТРАЦИЈИ

„Цуца Сокић је, чини ми се по свом основном суштинском устројству, као човек, ја сигурно и неизоставно као сликар целим својим бићем – интимиста. Њена личност однећована је на оним видљивим и невидљивим нишима које су је уобличавале у на око скупеном, затвореном собном амбијенту, али зато поилом, присном и људском.“²⁵¹

251 Миливој Николајевић, *Љубица Сокић* (Београд: Салон модерне галерије, 1964), 2.

Као сликар последње предратне генерације, Љубица Цуца Сокић је, према својим уметничким опредељењима, припадала централном току српске уметности педесетих година – таласу обнове модернистичког концепта слике. Док је њено сликарство означено одредницама херметичне уметности строгих назора и синтезом духовне срећености и чулне, визуелне перцепције, у којој је слојевитост слике присутна без психологизирања, без непотребних мистификација и литерарисања, дотле се у илустрацији остварио онај знатижељни део њеног карактера. Сликари и пријатељи Сокићеве Миливој Николајевић описују је као сликара који је „целим својим бићем – интимиста. Њена личност однегована је на оним видљивим и невидљивим нитима које су је уобличавале у на око скученом, затвореном собном амбијенту, али зато топлотом, присном и људском”. Управо је у тој башларовској школци, у сигурности дома, као и Иван Табаковић и њене колеге из круга српских интимиста, пронашла сигурност и душевно спокојство. У периоду од 1935. до 1980, паралелно са ликовним истраживањима, као и дугогодишњим педагошким радом на Ликовној академији, активно се бавила илустрацијом књига и часописа за децу. Остварила се као добар цртач и префињени колориста, преносећи то искуство и на илустрацију, кроз коју пратимо развојне процесе њеног ликовног стваралаштва. Приближно ставу Босиљке Кићевац, доказала је да је илустрација само „једна грана сликарства”, односно „сликарство примењено на књигу”.²⁵²

[Девочица са лушком], око 1965.
необјављена илустрација, комб. техника, 21 x 20 cm
прив. власништво

Њена стваралачка активност у области илустрације започела је рано, још за време студија на Уметничкој школи у Београду, ефективно се одвијајући током наредних деценија, за шта је током своје дуге и плодне каријере и више пута награђивана. Пуних четрдесет година, од студентских дана, илуструјући у очевој *Правди*, до послератне илустрације књига и часописа за децу, сретала се са истим

252 Vesna Lakićević Pavićević, *Ilustrovana štampa za decu...*, 62.

[Без назива], око 1965.
туш, оловка, 25 x 18 cm
прив. власништво

маће и стране књижевности до илустровања романа у стрипу, сликовница и едукативних штива, Љубица Сокић је прешла дуг пут, сазревајући као уметник, који у сваку илустрацију уноси сопствени стилски печат. Не треба изгубити из вида чињеницу да је управо стилска различитост ликовних решења, на која наилазимо поредећи више радова једног илустратора насталих у различитим периодима, ту да употпуни

оним императивима са којима се суочава сваки илустратор: како бити графички јасан, разумљив и визуелно прихватљив, како остати близак тексту који пружа повод за акцију, како одржати осетљиву равнотежу у односу на графичке просторе – на којима илустрације треба да се појаве. Вођена фином интуицијом, она никада није својом личношћу угрозила функционалност ликовног подухвата. На самом почетку бављења илустрацијом одлучила се да као основно изражајно средство користи линију – најекономичнији, али и најмоћнији елеменат графичког представљања.

У њу је уткала димензију своје личности, чинећи је живом, увек на изразито особен начин усмеравајући је ка томе да више наговештава него да препричава, да више пружа танане сугестије него да графичке просторе затрпава детаљима. Ту своју чисту линију она не оптерећује сувишном апаратом, а, када је потребно, она умеће црне површине које кореспондирају не нарушавајући њен примат. Када ради илустрације у боји, линију замењује површином пуног чистог хроматског звука.

Бројна прозна дела ликовно је надградила и обогатила сопственом поетском визијом стварности. Да не би ушла у шаблон, трудила се да сваком штампаном тексту приступи на другачији начин, оживљавајући и претачући реч у слику помоћу различитих илустраторских техника, користећи сопствено графичко искуство. Од илустровања класичних романа, прича и песничких збирки до-

и заокружи упознавање његове уметничке физиономије.²⁵³

Други светски рат прекинуо је њено бављење илустрацијом, но одмах по његовом окончању ангажована је као илустратор популарних књига, а потом и часописа за децу, међу којима се по броју илустрованих прилога истичу *Полетарац* и *Змај*. У еуфорији послератне обнове и изградње земље на новим основама, она је, као и многи други ликовни уметници, била доведена у искушење којим путем даље да крене. Опредељује се за мање формате у уљу, бавећи се паралелно и илустрацијом.

„Олгин рођендан”, *Змај*, 1966, темпера, 7 x 13 cm
прив. власништво

Окрећући се илустровању за децу, као сигурнијем извору прихода и својеврсном прибежишту, оживела је сећање на детињство, у коме дете постаје центар универзума.²⁵⁴ Према њеном тумачењу, детињство је својеврсна аркадија, простор пријатних дешавања и неизбрисивих успомена.²⁵⁵ Сећања на „срећно детињство и младост, моје одрастање и тадашњи спољашњи свет, постепено формирају моју личност, која ће касније свакако бити пресудна за моје сликарство”, речи су које потврђују ова размишљања.²⁵⁶

Настојала је да визуелизује текст, да не наруши целину и смисао његовог значења. Њен прецизан цртеж ненаметљиво се уклапа у текстуално ткиво, а однос црнобелих пасажа служи да нагласи кључне токове радње. Цртеж је повод да се асоцијације усмеравају, подстичу машту код посматрача, подвлачећи карактеристике отвореног уметничког дела. Са мало ликовних елемената знала је да остави целовит ефекат на посматрача. Познавање цртежа, по речима Алекса Челебоновића, долази до пуног изражаја не само у контурама, него и у правцима спонтаних потеза који много доприносе стварању дискретног

253 Тако се у илустрацијима Душана Ристића из 1950. појављује поетични неоромантизам: Бранко Радичевић, *Песме* (Београд: Знање, 1953), а десет година касније стилизација традиционалних мотива: *Heroes of Serbia* (London: Oxford University Press, 1963); извесне надреалистичке тенденције примећују се код Пеђе Милосављевића: Александар Вучо, *Масћогонџи* (Београд: Ново поколење, 1951); елементи апстаркције код Петра Лубарде: Мирко Вујачић, *Љубав Делфина* (Београд: Ново поколење, 1952).

254 Слободан Јовановић, Весна Лакићевић Павићевић и Растко Ђирић, *Ида Ђирић: илустрације...*, 10.

255 Дијана Метлић, *Слике пролазног свећа: односи француској и српској интимизма* (Нови Сад: Галерија Матице српске, 2017), 149.

256 Ирина Суботић и Невена Мартиновић, *Пасћели Љубице Цуце Сокић* (Крагујевац: Галерија Рима, 2011), 30.

„Олгин рођендан“, *Змај*, 1966, темпера, 6 x 11,5 cm
прив. власништво

европске илустрације. Знала је да кроз илустрацију провлачи готово неприметно апстрактне облике, структуре и форме заточене у свом сликарству. Стилска искуства из штафелајног сликарства преноси на илустрације које, према Лазару Трифуновићу, одликује пре свега *синтеза рационалној (у ликовној конструкцији) и лирској (у карактеру осећања)*, а затим, *јојска атмосфера, дискретан колорит, одмереност и уздржаност пред моливом*.²⁵⁹ У илустрацију је у краћем периоду пренела кубистичко преламање форме и матисовску линеарну арабеску, видну у неким делима из шездесетих година. У непосредном контакту са оригиналним предлошцима, илустрације у књигама и часописима откривају богату структуру, вишеслојност и емоцију, односно духовну енергију уметнице. Њене кратке забелешке на оригиналним илустрацијама доприносе додатној информативности и својеврстан су документ који потврђује са коликом је пажњом приступала сваком детаљу, од осмишљавања илустрације, до њене припреме и предаје за штампу.²⁶⁰ Овде ћемо напоменути да је употреба полутона била распрострањена у европској новинској илустрацији у овом периоду, а у Србији је карактеристична за међуратне илустраторе – Ивана Шеншина, Ђорђа Лобачева, Владимира Жедринског. Користи је и Цуца Сокић на црнобелим илустрацијама, постижући тонском градијом замену за колорит. У те сврхе употребљаван је тачкасти или линеарни

осећања за пластичност.²⁵⁷ Да је била концизан и осетљив цртач, слаже се и Миливој Николајевић, истичући да сигурност и јасноћу композиције обезбеђује и њен увек присутан цртеж.²⁵⁸

У сликарству је своје доживљаје сводила на односе форме и боје на дводимензионалној површини. Колорит слика, темпера и гвашева ублажен је и смирен, док су њени бојени цртежи и композиције у духу најбољих традиција

257 Алекса Челебоновић, *Љубица Цуца Сокић: 1937-1977...*, 6.

258 Миливој Николајевић, *Љубица Сокић...*, 2.

259 Лазар Трифуновић, *Српско сликарство 1900-1950* (Београд: Нолит, 1973), 214.

260 Увидом у оригиналне сачуване илустрације из приватне архиве породице Гаталовић, закључујемо да су то својеврсне цртачке забелешке, које носе лични печат. Неке од њих су потписане, неке су датиране, а понегде су наведене и публикације за које су наменски рађене.

растер на транспарентним филмовима.²⁶¹ Како су шездесетих година штампарије на овим просторима биле прилично застареле, скоро да нису штампана нека луксузнија издања, те је на таленту и машти илустратора било да са минималним средствима извуче максимум.²⁶²

Током своје дуге илустраторске каријере, дизајнирала је и више насловних страна за *Пионир*, *Полешарац* и *Змај*.²⁶³ Као вешт цртач бележила је и скицирала разиграним линијама, шрафирањем, тушем и пером – пределе, фигуре, градске ентеријере, сеоску средину, као и жанр призоре. Оживела је делове Београда, нарочито Дорћол – простор њене готово архетипске меморије.²⁶⁴

Та везаност за културу града и „урбани поредак који формира нашу мисао“ карактеристична је за интимисте.²⁶⁵ Тако у *Полешарцу* слојевито гради композицију по хоризонтали у три нивоа, док у књигама њени цртежи чувају сећања на делове Београда којих више нема. Тематски регистар мртве природе, којој је била посвећена у сликарству кроз безбројне варијације облика и форми, у илустрацији има споредну улогу, док примат имају фигуралне композиције наративног садржаја. Из целокупног обимног и жанровски разноврсног илустраторског опуса Цуце Сокић, на посебан и врло присан начин издвајају се портрети деце. Управо у њима рефлектује се она тиха постојаност и знатижељност њеног карактера која се огледа у покушају да ухвати и замрзне душевну текстуру портретисаног лика. У серији илустрација рађених за часопис *Змај* током шездесетих година прошлог века издвајају се портрети деце најчешће компоновани у једном низу који образују три фигуре. Одстрањујући све друге (у овом случају сувишне) елементе, Љубица Сокић уводи прочишћене илустрације усредсређујући се на израз лица који осликава унутрашње процесе у детету и распон емоција, који варира од среће, изненађења, беса или туге, хватајући попут фотографа онај моменат када емоција долази до свог врхунца. Тако у спонтаној игри настају студије ликова којима је давала пуноћу будућег карактера.

Случајно одабрани детаљ који није намерно компонован и није део логике фотографа, али који убада посматрача, као блесак, јесте оно што у фотографији теоретичар Ролан Барт (*Roland Barthes*) назива *punctum*.²⁶⁶ То нешто је „кликнуло и изазвало мали потрес у посматрачу“. У илустрацијама Љубице Сокић *punctum* је рука девојчице којом крије лице, кикице које лепршају, повијена рамена дечака, повез на очима девојчице која игра жмурке.

261 Весна Лакићевић Павићевић, *Илустрована шtamпа...*, 45.

262 Крајем шездесетих година 20. века употреба боје на илустрацијама постаће знатно учесталија.

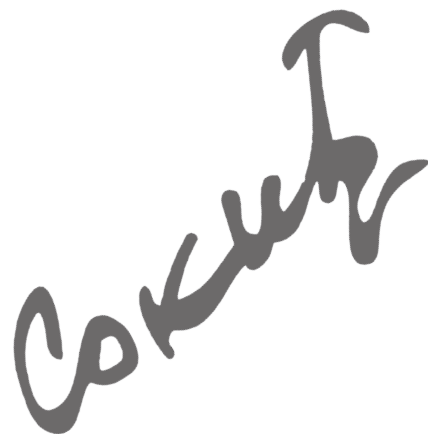
263 Илустрација насловне стране има важну улогу на релацији аутор–читалац, она је пут којим се читалац уводи у дело.

264 Ирина Суботић, *Умешност Љубице Цуце Сокић...*, 51

265 Irina Subotić i Aleksa Čelebonović, *Ljubica Cuca Sokić...*, 43.

266 Rolan Bart, *Svetla komora: beleška o fotografiji* (Beograd: Kulturni centar Beograda, 2011), 44–49.

Стил илустровања Љубице Сокић мењао се у зависности од врсте текста који је имала пред собом, при чему долази до изражаја изузетна посвећеност и студиозност, склоност ка експериментисању са различитим материјалима и техникама, као и непогрешива цртачка сигурност у креирању композиције. Без политичког ангажмана у временима када је то био императив успеха, остала је доследна својим грађанским убеђењима, као припадница предратне генерације сликара и графичара од интегритета у чијем сликарству су препознати поетски модели живота и осећања света.

A handwritten signature in dark grey ink, tilted diagonally upwards from left to right. The signature is written in a cursive, fluid style, with the first part appearing to be 'So' and the second part 'kić'.

ИЛУСТРАЦИЈЕ У КЊИГАМА

- Божиновић, Љубомир. *Деше са Балкана*. Београд: Ј. Ј. Целебџић, 1935.
- Тартаља, Гвидо. *Варјача, царев дојлавник: прича за децу*. Београд, Ј. Ј. Целебџић, 1937.
- Вучо, Александар. *Тишови пионири*. Београд: Редакција Пионира, 1945.
- Билбија, Јелена. *Брики и грује приче*. Београд: Просвета, 1946.
- Максимовић, Десанка. *Буба Мара*. Београд: Просвета, 1946.
- Чуковски, Корнеј. *Доктор Јојболи*. Београд: Ново поколење, 1947.
- Сремац, Стеван. *Бури и Енлези*. Београд: Савез Удружења новинара ФНРЈ, 1947.
- Петровић, Вељко. *Прејелица у руци и грује сличне пријовешке*. Нови Сад: Матица српска, 1948.
- Лангер, Франтишек. *Деше и бодеш*. Нови Сад: Матица српска, 1948.
- Тургењев, Иван. *Ловчеви зайиси*. Београд: Ново поколење, 1949.
- Охотњиков, Вадим. *На іраници мојућеја*. Београд: Техничка књига, 1949.
- Доде, Алфонс. *Нума Румесшан*. Београд: Савез удружења новинара ФНРЈ, 1949.
- Кочић, Петар. *Вуков тај*. Београд: Ново поколење, 1949.
- Петровић, Вељко. *Пријовешке*. Београд: Савез новинара Србије, 1950.
- Лазаревић, Лаза. *Пријовешке*. Београд: Југословенска књига, 1950.
- Максимовић, Десанка. *Река јомоћница*. Београд: Ново поколење, 1950.
- Глишић, Милован. *Глава шећера*. Београд: Ново поколење, 1950.
- Глишић, Милован. *Редак звер*. Београд: Ново поколење, 1950.
- Чапек, Карел. *Бајке*. Београд: Ново поколење, 1950.
- Гринвуд, Џејмс. *Мали одрианко*. Београд: Ново поколење, 1951.
- Лазаревић. Бранко Л. *Врайци у ірадини*. Београд: Ново поколење, 1951.
- Конфино, Жак. *Моје јединче*. Београд: Просвета, 1952.

Кормак [Марибел Кормак] и П. Битовецки. *Мочвара Окефиноки*. Београд: Дечја књига, 1952.

Радак, Душанка. *Иду дани, ноћи, дани...*, Београд: Ново поколење, 1952.

Конфино, Жак. *100 година – 90 гроша: приповешке*. Београд: Ново поколење, 1952.

Зајонешке: избор из српских народних зајонешака Вука Сп. Карацића и Сп. Новаковића. Београд: Дечја књига, 1953.

Немањићи и Мрњавчевићи (народне песме). Београд: Народна књига, 1953.

Цази, Јосип. *Лицем према бури*. Београд: Дечја књига, 1953.

Станковић, Борислав. *Спаноја*. Београд: Народна књига, 1953.

Сремац, Стеван. *Чесна спарина*. Београд: Народна књига, 1953.

Николески, Ванчо. *Деда Вела воденичар*. Београд: Дечја штампа, 1954.

Јовановић Змај, Јован. *Злаћна поштура*. Београд: Дечја књига, 1954.

Алечковић, Мира. *Љуљашка на трани*. Београд: Дечја књига, 1954.

Babić, Slavna. *Priče u slikama: Marie and the Stolen Letter*. Beograd: Naučna knjiga, 1954.

Babić, Slavna. *Priče u slikama: The Lost Needle and Two White Robinsons*. Beograd: Naučna knjiga, 1954.

Babić, Slavna. *Priče u slikama: Bobo's Great Discovery and Billy The Detective*. Beograd: Naučna knjiga, 1954.

Babić, Slavna. *Priče u slikama: Two Gentlemen of Verona and an Exciting Holiday*. Beograd: Naučna knjiga, 1954.

Babić, Slavna. *Priče u slikama: The Young Shoemaker Hoofling and Mr Quack and A Faithful Dog*. Beograd: Naučna knjiga, 1954.

Лазаревић, Лаза К. *Први пош с оцем на јушрење*. Београд: Народна књига, 1955.

Šaranović, Bogdan. *Ja već čitam latinicu*. Beograd: Dečja knjiga, 1955.

Сокић, Љубица. *Апликације*. Београд: Дечја књига, 1955.

Шарановић, Богдан. *Ја већ читам ћирилицу*. Београд: Дечја књига, 1956.

Максимовић, Десанка. *Чобанин пчела*. Београд: Дечја књига, 1956.

Горки, Максим. *О Иванушки будалици*. Београд: Дечја штампа, 1956.

Andrić, Ivo. *Gospođica*. New Delhi: Motilal Banarsi Das, 1957.

Антонијевић Дримколски, Милисав. *Ваџре са Дримкола*. Београд: Дечја књига, 1957.

Толстој, Алексеј Николајевич. *Злашћни кључић*. Београд: Дечја књига, 1957.

Кестнер, Ерих. *Близнакиње*. Београд: Космос, 1958.

Ђопић, Бранко. *Окамењени Циџани*. Београд: Дечја књига, 1959.

Станковић, Бора. *Кошћанка*. Београд: Народна књига, 1959.

Бери, Џемс Метју. *Пеџар Пан у Кенсинџонском ѓарку*. Београд: Младо поколење, 1960.

Царић, Воја. *Анџолоџија савремене ѓоезије за децу*. Београд: Младо поколење, 1961.

Максимовић, Десанка. *Нећу овим возом*. Београд: Вук Караџић, 1965.

То, Хоај. *Доживљаји зрикавца Мена*. Београд: Нолит, 1973.

Тартаља, Гвидо. *Сјаџиле се ѓесме*. Београд: Српска књижевна задруга, 1974.

Савић, Павле, прир. *Беоѓрад у сећањима: 1918-1929*. Београд: Српска књижевна задруга, 1980.

Јовановић Змај, Јован. *Песме за децу*. Нови Сад: Матица српска, 1983.

ИЛУСТРАЦИЈЕ У НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ЗА ДЕЦУ

Правда. Београд: Павле Маринковић, 1935–1936.

Пионири: лист најмлађих у Југославији. Београд: Централни одбор УСАОЈ-а, 1944–1964.

Пионирске новине. Београд: Централни одбор УСАОЈ-а, 1946–1950/51.

Здрав подмладак. Београд: Секција подмлатка Црвеног крста, 1948–1964.

Недељне новости. Београд: НИП Борба, 1966–1980.

Змај: децји књижевни часопис. Београд: Публицистичко издавачко предузеће Мозаик, 1954–1980.

Полетарац. Београд: Централно веће Народне омладине Југославије, 1947–1969.

Полетарац: лист за најмлађе. Београд: Борба, 1973–1975.

ЛИТЕРАТУРА

Амброзић, Катарина. „Осврт на модерну уметнички илустровану књигу: период после Другог светског рата у Србији”. У *Зборник Музеја примењене уметности*, 123. Београд: Музеј примењене уметности, 1967.

Аноним. „Шта је сараднику Пионира испричала у разговору сликарка Љубица Сокић”. *Пионир* бр. 22 (1956): 1.

Bart, Rolan. *Svetla komora: beleška o fotografiji*. Beograd: Kulturni centar Beograda, 2011.

Bašlar, Gaston. *Poetika prostora*. Beograd: B. Kukić, Čačak: Gradac, 2005.

Betelhajm, Bruno. *Značenje bajki*. Beograd: Žika Bogdanović, 1978.

Bland, David. *A History of Book Illustration: the illuminated manuscript and the printed book*. London: Faber and Faber, 1969.

B. Lj. „Ljubica Sokić kao ilustrator”. *Likovni život* br. 10/11 (1989): [2].

Божовић, Борка. *Љубица Сокић: цртежи*. Београд: Галерија Хаос, 2014.

Божовић, Зоран Л. „Љубица Сокић”. У *Разговори о уметности*, ур. Јасмина Чубрило, Београд: Ремонт, Беополис, 2001.

Васић, Павле. *Примењена уметност у Србији: 1900-1978: пролећна за историју примењених уметности*. Београд: Удружење ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије, 1981.

Vasić, Pavle. „Umetnička oprema knjige u Srbiji do 1941”. *Knjiga i svet* br. 8-9 (1958): 3.

Влајић, Мирјана. „Волим слике, а још више волим људе”. *Нада* 5. јануар 1979, 13.

Влаховић Филипов, Сенка Р. „Илустрација књига за децу у време развијених визуелних комуникација”. *Дејинство: часопис о књижевности за децу*, 4 (2104): 102–103.

Влаховић Филипов, Сенка. *О илустровању књигописа: историја, теорија и пракса*. Ново Милошево: Банатски културни центар, 2013.

Vuković, Niko. *Uvod u književnost za djecu i omladinu*. Nikšić: Univerzitetska riječ, 1989.

Вучо, Александар; колажи и објашњења од Душана Матића. *Подвизи гружине „Пет ишлића“*. Београд: Младо поколење, 1959.

Gilles, Annie. *Images de la marionnette dans la literature*. Nancy: Presses universitaires, 1993.

Граси, Зефирино, Јовановић, Слободан и Растко Ћирић. *Илустрациони Полишкино забавника (1939-2007)*. Београд: Музеј примењене уметности, 2007.

Dimić, Ljubodrag. *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*. Beograd: Rad, 1988.

Ђорђевић, Зорка. *Библиографија књига за децу: штампаних на српском језику: од 1809. до 1995. године: са анонсацијамa*. Београд: З. Ђорђевић, 2008.

Ћурић Замоло, Дивна. *Градишће Београда: 1815-1914*. Београд: Музеј града, 2011.

Zlatno pero Beograda 66: VIII izložba Jugoslovenske ilustracije uz učešće izlagača iz inostranstva. Beograd: Udruženje likovnih umetnika primenjene umetnosti Srbije, 1966.

Zlatno pero Beograda 75: katalog sedamnaeste izložbe jugoslovenske ilustracije uz učešće izlagača iz inostranstva. Beograd: Udruženje likovnih umetnika primenjene umetnosti Srbije, 1975.

Ivkov, Slobodan. *60 godina domaćeg stripa u Srbiji: 1935-1995*. Subotica: Minerva, 1995.

Изложба илустрација Златно перо Београда 61. Београд: Раднички универзитет „Ђуро Салај“, 1961.

Isaković, Svetlana. *Ilustracija dečjih knjiga*. Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1985.

Јовановић, Зоран. „Издавачка делатност 'Новог поколења'“, *Библиотекар* бр. 2 (1949): 181–184.

Јовановић, Слободан, Лакићевић Павићевић, Весна и Растко Ћирић. *Ида Ћирић: илустрације*. Београд: Музеј примењене уметности, 2009.

Jung, K. G. [Karl Gustav]. „Fenomenologija duha u bajkama“. *Treći program – Radio Sarajevo* god. 8, br. 25 (1979): 399.

Jung, Karl Gustav. *Lavirint i čoveku*. Beograd: Vuk Karadžić, 1969.

Jurkovski, Henrik. *Lutka u kulturi*. Subotica: Otvoreni univerzitet: Međunarodni festival pozorišta za decu; Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine, 2015.

Керол, Луис. *Алиса у земљи чуда*. Београд: Младо поколење, 1960.

Ковачић, Драгана. „Дечје илустрације Љубице Сокић и југословенска визуелна култура шездесетих година XX века”. У *Љубица Сокић и њено доба: 1914-2009-2014*, ур. Милан Лојаница, 137–151. Београд: САНУ, 2015.

Кисић, Милица. *Пионирска и омладинска штампа у СР Србији: 1945-1985: библиографија*. Горњи Милановац: Дечје новине, 1988.

Крсмановић, Марија. „Литература за децу”. *Књига и свет* бр. 5 (1958): 5.

Кршић, Богдан. „Графичко дело посвећено деци”, *Ситнум*, 25 (2015): 8.

Кусовац, Никола. „Дело Љубице-Цуце Сокић”, *Летопис Матице српске* 115 (1988): 1039–1047.

Кусовац, Никола. *Љубица Цуца Сокић: годину после*. Београд: Абдитус Арс, 2010.

Кусовац, Никола. *Љубица-Цуца Сокић: 1914-2009*. Београд: Галерија РТС-а, 2009.

Lalić, Ivan V. „О ilustraciji”. У *Izložba jugoslovenskih ilustratora 62*. Beograd: Umetnički paviljon, 1962.

Lipšić, Žak. *Modiljani: male monografije slavnih slikara*. Beograd: Izdavački zavod Jugoslavija, 1968.

Lista, Giovanni. *De Chirico*. Paris: Hazan, 1991.

Marković, Slobodan Ž. *Zapisi o književnosti za decu*. Beograd: Naučna knjiga, 1991.

Мартиновић, Невена. „Пастели Љубице Цуце Сокић у контекстима српске уметности шесте и седме деценије XX века”. У *Љубица Сокић и њено доба: 1914-2009-2014*, уредник Милан Лојаница, 116. Београд: САНУ, 2015.

MacRobert, T. M. *Fine Illustrations in Western European printed books*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1969.

Метлић, Дијана. *Слике пролазног света: односи француског и српског импресионизма*. Београд: Галерија Матице српске, 2017.

Никић, Љубомир. „[Љубица Сокић (библиографија)]”. У *Годишњак САНУ*, ур. Милутин Гарашанин, [301]–371. Београд: САНУ, 1981.

Николајевић, Миливој. *Љубица Сокић*. Београд: Салон модерне галерије, 1964.

Nikolić, Sanela. „The Bauhaus Theater – Oscar Schlemmer's Design in Motion Concept”. *SAJ: Serbian architectural journal* Vol. 6, No. 1 (2009): 43–57.

Павићевић Лакићевић, Весна. *Изложба: илустрација сликарска визија*. Београд: Мала галерија Сингидунум, 1993.

Pavićević Lakićević, Vesna. *Ilustrovana štampa za decu kod Srba*. Beograd: ULUPUDS, 1994.

Pavićević Lakićević, Vesna i Božidar Timotijević. *Ljubica Cuca Sokić: ilustracije: 3-22. aprila 1989*. Beograd: Galerija grafički kolektiv, 1989.

Pavlović, Zoran. *Marko Krsmanović: Izložba ilustracije*. Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1977.

Pavček, Tone. „Ilustracija knjiga: Razgovor sa slikarem Francetom Miheličem“, *Knjiga i svet* 3 (1958): 5.

Пеневски, Зоран Д. „Стратегије илустровања књига за децу“. *Дешињство: часопис о књижевности за децу* (2014): 64.

Протић, Миодраг Б. *Српско сликарство XX века*. Београд: Нолит, 1970.

Punda, Daniel. „Donald Berthlame and Emergence of Dinamic Page“. *Mosaic: a journal for the interdisciplinary study of literature* 46/1, (2013): 116.

Симеоновић, Ивана. „Откриће неке смирености, неке сензибилне рационалности“. *Ликовне свеске* бр. 9 (1988): 70.

Stević, Radomir Ras. „Zašto nastojim da budem što manje zavisn od profesije kojom se bavim“. *Yugopapir* <http://www.yugopapir.com/2017/09/radomir-stevic-ras-zasto-nastojim-da.html> (преузето 12. 1. 2017).

Суботић, Ирина. „Женски портрети Љубице Цуце Сокић“. У *Љубица Сокић и њено доба*, ур. Милан Лојаница, 96–107. Београд: Српска академија наука и уметности, 2015.

Суботић, Ирина. *Љубица Цуца Сокић: 1914-2009*. Деспотовац: Центар за културу Свети Стефан деспот српски, 2009.

Суботић, Ирина. *Уметност Љубице Сокић*. Београд: САНУ, 1995.

Суботић, Ирина и Алекса Челебоновић. *Љубица Цуца Сокић*. Београд: САНУ, 2003.

Суботић, Ирина и Невена Мартиновић. *Пастели Љубице Цуце Сокић*. Крагујевац: Галерија Рима, 2011.

Торов, Сања. „Стваралачка енигма Ђорђа Де Кирика“. *Корац: часопис за књижевност, уметност и културу* год. 61, књ. 37, св. 1 (2007): 160.

Трифуновић, Лазар. *Српско сликарство 1900-1950*. Београд: Српска књижевна задруга, 2014.

Haramija, Živko. „Ilustracija u udžbeniku“, *Knjiga i svet* br. 5 (1958): 4.

Harthan, J. *The History of Illustrated Book*. London: Thames and Hudson, 1981.

Чубрило, Јасмина. „О чистом сликарству Љубице Сокић: од наративног до дескриптивног“. У *Љубица Сокић и њено доба*, ур. Милан Лојаница, 20. Београд: Српска академија наука и уметности, 2015.

Šarac, Milan. „Bez diktata“. *Večernje novosti* (2004).

http://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:276846-Bez-diktata (6. 7. 2017).

SUMMARY

Ljubica Cuca Sokić's uncovered world of illustrations

Following the aftermath of the World War II in Serbia, a number of illustrators started to appear among the ranks of painters, sculptors and graphic artists which had a profound impact on the development of modern illustrations. Thanks to the group of pre-war painters and illustrators exploring new artistic forms, such as Peđa Milosavljević, Ivan Tabaković, Dušan Ristić, Mladen Josić, Marko Krsmanović, Milo Milunović, illustrations have become more thoroughly researched within fine and applied arts. Using painting as their primary activity, these artists were applying their own personal impressions of the texts, affirming the work of illustrator with their creativity, individuality and personal touch. Among these Serbian artists which have propelled illustrations to the level of an individual fine arts discipline and enhanced the text with their own vision of reality, Ljubica Cuca Sokić, an academician and a painter, takes her place at the very top.

Ljubica Cuca Sokić painting marks an evolutionary path of the 20th century Serbian modern art scene, ranging from the poetry of the Intimism movement all the way to lyrical abstractions. From 1935 to 1983, in parallel with her painting activities and years of pedagogical work at the Academy of Fine Arts in Belgrade, Mrs Sokić was actively illustrating books and children's magazines, receiving numerous awards.

From her early illustrations, she decided that the basic expressive tool would be the line – the most economical but, at the same time, the most powerful element of graphic expression. Her precise drawing delicately complements the text and the ratio of black and white passages serves to accentuate plot further. With very little artistic elements she could imprint a powerful image on a viewer. A number of literary works were enhanced and depicted by her poetic vision of reality. In order to avoid getting into a pattern, she tried to approach each text individually, by giving life to words and transforming them into images using various graphic techniques based on her rich experience.

From classic novel illustrations, stories, local and foreign poetic collections through to graphic novels, picture books and educational material, Ljubica Sokić came a long way, maturing as an artist who enriches each illustration with a personal artistic mark. World War II briefly stopped her work as an illustrator, but immediately after the war she returned to illustrating popular books and then children's magazines, among which *Poletarac* and *Zmaj* stand out by the sheer number of her works in them. In the post war euphoria of rebuilding and development, she, as well as many other artists, found it difficult to decide in which direction to proceed with her work.

The choice fell on smaller formats in oil while continuing to work on illustrations. By focusing on children's illustrations as a more reliable source of income and a sort of an emotional getaway, she revived childhood memories in which the child would become the centre of the universe. According to her interpretation, childhood years are some sort of Arcadia – a place of pleasant and lasting memories.

She knew how to seamlessly integrate abstract forms, shapes and structures already present in her paintings, introducing them to her illustrations. Stylistic experiences from classical painting in the form of rational and lyrical synthesis, poetic atmosphere, discrete colours, moderation and restraint, she then transferred to her illustrations. For a short while, elements of Cubistic form diffractions and Matisse's linear arabesque were visible in some of her works during the 1960s.

In a direct contact with the originals, book and magazine illustrations show us a rich structure, layers, emotion and artist's spiritual power.

During her long career as an illustrator, she designed a number of covers for *Pionir*, *Poletarac* and *Zmaj*. A skilful artist, she could capture and sketch with playful lines and hatching, using ink and pen, various motives – landscapes, people, cityscape, villages... She brought parts of Belgrade to life, especially Dorćol – her archetypical motive. The thematic register of still nature, which was her primary focus in paintings through infinite variations in shapes and forms, makes way for figural compositions with narrative context in illustrations. From Ljubica Cuca Sokić's highly creative and diverse illustration opus one thing stands out in a very special and intimate way – children's portraits. It is here where her silent stability and artistic curiosity emerges, while trying to capture and embody the spiritual texture of the person in the portrait.

Illustrated fairy-tales and novels sublimate Ljubica Sokić's rich childhood events, which have influenced her spontaneous ability to create images independently from senses. Attachment to and choice of a certain fairy-tale or fantasy shows, in a Bettelheimian sense, hidden aspects of an inner working of a soul. In this metaphysical plane which she inhabited during the 1960s, a period which proved to be the most impactful in her career, Ljubica Sokić developed her illustrations almost like Alice in Wonderland, in a place where rules of ratio cease to exist. Here, she is in a dialogue with herself and her previous concepts. In this crossroads between emotional and rational, she discovers foundation from which everything else is going to be built...

Without being politically active, in a time where that was a prerequisite for success, she remained faithful to her liberal beliefs; a member of a pre-war generation of painters and graphic artist with strong moral integrity, and dedicated to poetic and emotional outlook onto the world around us.

ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈА

Стваралаштво Љубице Цуце Сокић одвијало се паралелно на плану штафелајног сликарства и илустрације. Преиштањем сликарства и илустрације, тошво без разлике, уметница је целим својим бићем била одана позиву, па је поштујак стварања био саставни део њеног живота. Наративну шемастику илустрација и фиктивно освештање на сопствено проживљено детињство Горана Стевановић види као самореференцијално, субјективно самоошкривање прикуљеног искуства.

Рукопис овакве врсте говори о аргументовано студијској радњи, која може бити од значаја као заокружена експликација са релевантним оценама о стваралаштву уметнице. Компаративна раван рецеипијског удела ишла је ка томе да укаже на утилив аистрактне сликарске фазе Цуце Сокић у илустрацијама за децу у часопису „Змај“ 1963. године. На темељу Јунговог (Carl Gustav Jung) и Бетелхајмовог (Bruno Bettelheim) психоаналитичког тумачења бајки, Горана Стевановић је окарактерисала Цуцине илустрације бајки „Алиса у земљи чуда“, „Пинокио“ и „Буратино“, као зачудна бића из света маије, доводећи их у везу са остварењима европских сликара између два рата, прожимајући своје тумачење поетским моделима експликације. На раскршћу емотивног и рационалног, према мишљењу Горане Стевановић, Љубица Цуца Сокић је пронашла ујориште од кога је све кренуло.

Београд,
13.1.2019.

Весна Лакићевић Павићевић,
историчарка уметности

Изложбени каталог под називом „Откривени свет илустрације Љубице Цуце Сокић“ историчарке уметности Горане Стевановић представља значајан допринос постојећим истраживањима делатности српске сликарке и академика Љубице Цуце Сокић у пољу илустрације. Драгоценој теми која је до сада остала у сенци њеног сликарског ојуса ауторка прилази озбиљно и с пуно пажње, усвајајући да унапреди успостављене оквире и анализе које су понудиле претходне генерације историчара уметности.

Наредна поглавља каталога у целини су посвећена илустрацијама које је Сокићева израђивала како за књиге, тако и за деље часописе. Према речима ауторке каталога, ову форму ликовног изражавања она је бирала као паралелни, а не споредни пут сопственог стваралаштва у коме је истински уживала. Истовремено, Горана Стевановић не заборавља да постоје и оне и ствари које је на Цуцину илустрацију имало њено сликарство, баш као и француска уметност прве половине двадесетог века, на чијим је основама формирала лични ликовни израз...

Не мање важан је и одељак о илустрацијама за часописе „Полетарац“ и „Змај“, у коме на позадини сложене друштвене и политичке ситуације након Другог светског рата у Југославији ауторка говори о уређивачкој политици дејих матизина, баш као и о остварењима које са собом носе „ограничавања“ слободе уметничког изражавања.

Београд,

12. април 2019.

проф. др Дијана Метлић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

75.071.1:929 Сокић Љ.(083.824)
75.056(497.11)"19»(083.824)

СТЕВАНОВИЋ, Горана, 1975-

Откривени свет илустрације Љубице Цуце Сокић / аутор изложбе и каталога Горана Стевановић. - Београд : Народна библиотека Србије, 2019 (Београд : Ретро принт). - 94 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Илустрације у књигама: стр. [95-97]. - Илустрације у новинама и часописима за децу: стр. [98]. - Библиографија: стр. [99-103]. - Summary: Ljubica Cuca Sokić's uncovered world of illustrations.

ISBN 978-86-7035-437-1

1. Сокић, Љубица, 1914-2009 [уметник]

а) Сокић, Љубица (1914-2009) -- Илустрације -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 278919948